

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

14

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Λήδρας 114, Λευκωσία.

Οικονομικός διαχειριστής: ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ
Γενικά Ἀσφάλειαί Κύπρου
Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομή £ 1,250 μίλς
Ἐτησία συνδρομή ἑξωτερικοῦ £ 1,500 μίλς
Τιμή τεύχους £ 0,125 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΡ. ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗ: Πέντε ποιήματα (ἑναρξη ἀντιλόγου, ἡ τέφρα, τὸ μπαλκόνι, πόλεμος, τὰ περὶ θανάτου)	σ. 53
ΦΡ. ΒΡΑΧΑ: Ἑλληνικὴ παράδοση καὶ παιδεία (σημείωμα)	55
Γ. ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ: Μία ἄγνωστη ἡρώϊς τῆς Κύπρου (παράδοση)	57
ΧΡ. ΚΑΡΜΙΟΥΤ: Ἀκτὶς φωτὸς (ποίημα)	58
ΛΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΗ: Ἡ λογοτεχνία τῆς Ἀναγέννησης στὴν Ἑλλάδα (διάλεξη)	59
ΟΜΗΡΟΣ (μετ. Γ. Παπαδόπουλου): Ἰλιάς Α'	70
ΣΠ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ: Ἐνας κουλοχέρης κ' ἓνα βιολὶ (διήγημα)	71
Λ. ΔΟΡΕΤΗ: Ἦταν ξεστὰ τὰ καλοκαίρια — Περπάτησα κοντὰ σου (ποιήματα)	74
Δ. ΤΡΟΒΑ: Μαρίνος Σιγούρος (μελέτη)	75
Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-ΠΤΛΙΩΤΗ: Οἱ ἀδερφὲς (λάδι)	78
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Γιατὶ γράφετε; (ἔρευνα). Ἀπαντοῦν: Γ. Α. Μακρίδης — Γιῶργος Θεοτοκάς	79

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: δρος Κ. Σπυριδάκι: Λαϊκὴ τέχνη καὶ τουρισμὸς — Φρ. Βράχα: Ἡ ἔθνικὴ μας παράδοση, τὸ Σαράντα κ' Ἐμεῖς — Γ. Ζαφείρη: Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἐποχὴ μας — Κ. Χρυσάνθη: Ἐκθεση Κυπρίων ζωγράφων, Τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης», Ἑβδομάδα ἀρχαίας τραγωδίας, Θεωρικά καὶ Βασιλικὴ Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος, Τὸ περιοδικὸ «Διάλεξις», Διαγωνισμὸς Νίκου Νικολαΐδη τοῦ Δήμου Λεμεσοῦ — Δ. Α. Χριστοφίδη: Γιὰ τὸν Μίκη Κιτρομηλίδη — Ἀ. Διαμαντῆ: Μία διόρθωση — Μ. Χριστοφίδη: Διὰ τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης» — Δ. Τροβά: Ὁ μ. Μ. Σιγούρος γιὰ τὴν «Πνευματικὴν Κύπρον» — Κ. Σπυριδάκι: Ἀ' Διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον — Στ. Κωνσταντινίδη: Ὁ Ἐρμητισμὸς στὴν Τέχνη — Ἀ. Χριστοφίδη: Χρ. Μηλιώνη «Παραφωνία», Ὀδ. Ἐλύτη «Προσανατολισμοί» — Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ (γιὰ τὸν κ. Κ. Μόντη) — ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ — ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Κ. Χρυσάνθη: Τὸ ξεσῆκωμα τῶν σκλάβων (νουβέλλα).

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Διαχείριση : ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ.

ΧΡΟΝΙΑ Β'.

ΝΙΟΒΡΗΣ 1961

ΑΡ. 14

ΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΝΑΡΞΗ ΑΝΤΙΛΟΓΟΥ

Ἔλεγα νὰ μιλήσω χωρὶς περιστροφές
γιὰ πράγματα καθημερινά, γι' αὐθεντικὲς οὐσίες
ὅπως τὸ αἰώνιο, τὸ ἐφήμερο καὶ ὁ θάνατος.
Ὁδηγοῦμαι στὴν ποίηση ἀπὸ αἶσθημα φρίκης
ἀβοήθητος, ἀφοῦ κι' αὐτὴ δὲν ἔχει κατοικία
νὰ χτυπήσεις, νὰ μπῆς. Τὰ βιβλία μιᾶνε
γιὰ πορείες σὲ λεωφόρους φανταστικὲς
ἱστορίες πληγῶν κι' ἐγκαταλείψω
χωρὶς ἀνταπόκριση. Θάλεγε κανεὶς
ποίηση καὶ αἰωνιότητα δὲν μᾶς θέλουν.
Γι' αὐτὸ στρεφόμαστε στὸ καθημερινὸ
κι' ἄς μᾶς σκοτώνει, ἄς μὴν ἔχει ἐπαύριο φωτεινὴ.

Η ΤΕΦΡΑ

Ἡ τέφρα δὲν εἶναι πάντοτε μιὰ λύπη
κατακαθίζει πάνω στὴ ζωὴ, γίνεται πρόσωπο
ποῦ ἱστορεῖ τὴν πυρκαγιὰ στὸ βλέμμα.
Ἡ τέφρα εἶναι στρῶμα μαλακὸ
ξαπλώνεσαι κι' ἀκοῦς τοὺς θρούλους
ποῦ κατακλύζουνε, σιγὰ σιγὰ τὴ μνήμη.
Μόνον ἢ μνήμη ἂν ἀποτεφρωθεῖ
μακάβριος ἀπομένει ὁ κόσμος.

ΤΟ ΜΠΑΛΚΟΝΙ

Μὲ τί ἀνυπομονησία, μὲ τί ἔρωτα, μὲ πόση ἀνθρώπινη φωνὴ
ἔβγαινα στὸ μπαλκόνι τὸ δρόμο νὰ γνωρίσω μὲ τις ἔνδοξες φωτιές.
Τὰ πλήθη μέσα στὴν ὀμίχλη. Τί νὰ πεῖς;
ἽΟλα τάχουν ἀκούσει μέσα σ' ἓνα πυρετὸ μαρμαρωμένοι κιάλας
σὲ προσδοκίες, λεηλατημένες μὲ τὰ χρόνια τὰ πολλά.
ἽΗρθαν βλέπεις οἱ πόλεμοι, σκοτώθηκαν οἱ ρήτορες
μὰ τὰ λόγια τους μένουν καρφωμένα σὲ σταυρούς.
Τὸ ξέρεις. Τί νὰ πεῖς ἀπ' τὸ μπαλκόνι. Οἱ ἔνδοξες φωτιές
νερὸ δὲν πίνουν ποῦ ἔρχεται ἀπὸ κοῖτες γνώριμες.

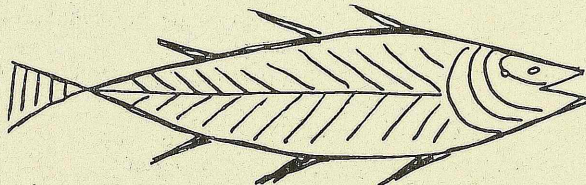
ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ θέση τοῦ πολέμου μένει κενή
 δὲν λησμονῶ τὶς πὶο χυδαῖες μέρες
 σάλπιγγες καὶ πύφερα καὶ γκρανκάσες
 πηγαίνουν τὴ ζωὴ νὰ τρεμουλιάσει
 ἔτσι ἀποχτᾶ ἓνα μεγαλεῖο ἀπρόοπτο.
 Μένει κενὴ γιὰ τὶς μέρες τῆς εἰρήνης
 ὅπου οἱ ἐχθροὶ σ' αἰφνιδιάζουν.
 Ἡ ἐπέλαση εἶναι πὶο θρυλικὴ
 γιὰτὶ δὲν ξέρεις, δὲν ἔχει ἀκόμα κηρυχθεῖ
 ὄνειρεῦσαι συντροφιάς, ζεστὲς ἡμέρες.
 Ἀλλὰ κι' αὐτὲς νὰ ρθοῦν, παράδοξο,
 δὲν σὲ ζεσταίνουν, ἐξεγείρουν
 σὰν κάτι νὰ θυμῆθηκες, πὺ δὲν σοῦ ἐδόθη.
 Κι' ἀρχίζεις πλέον τοὺς φόνους, ἐπιθετικὸς,
 τὸ παράλογο σύνθημα ἐνωτίζεις
 στὴν κενὴ θέση προχωρεῖς
 ψάλλοντας θούρια. Πόλεμος, μοῖρα
 κι' ὁ νικητῆς σχεδὸν μαυροφορεῖ.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΤΟΥ

Σιωπηλὰ κι' ἀθόρυβα νὰ πεθάνει ὁ ποιητῆς
 νὰ σταματήσει τὸ χέρι στὴν προτελευταία συλλαβὴ
 τοῦ πὶο ἐπώδυνου στίχου. Χωρὶς νὰ τελειώσει.
 Ὡσὰν στὴ μάχη ἢ σφαῖρα νὰ τὸν βρῆκε στὴν καρδιά
 προελαύνοντα γιὰ μιὰ δίκαιη ὑπόθεση. Ὡ, τότε ἀγαπημένε
 Ἄγγελε, τὸ σημάδι φάνηκε τῆς εὐνοίας
 γιὰ τὸ θάνατο θάνατος πὺ κραυγάζει γοερά.
 Τὴν ἔπαρση τοῦ ποιητῆ νὰ θυμᾶται ἡ φύση
 νὰ ἐπαίρεται ἀνθίζουσα, νὰ ὑπάρχει
 στὸν αἰῶνα μὲ τὰ χεῖλη πάντα στὸν αὐλό.
 Ἄν ὁ αὐλὸς θραυσθεῖ εἶναι τὰ χρώματα πὺ θὰ μιλῆσουν.
 Ἄν τοῦτα διαλυθοῦνε εἶναι τὰ μάτια πὺ τὰ συγκράτησαν
 ἂν κλείσουν τὰ μάτια εἶναι ἡ ὄραση πὺ βλέπει.
 Καὶ τὸ μισοτελειωμένο στίχο θὰ τὸν δεῖ
 καὶ θὰ τὸν ἀνατείλλει.

ΚΡΙΤΩΝ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἐδῶ καὶ λίγες μέρες, ἀναφέρει δημοσιογραφικὴ εἶδηση, οἱ μαθητὲς ἐνὸς γυμνασίου τοῦ Ἄμστερνταμ ξεχύθησαν ἀπειλητικοὶ στοὺς δρόμους διαμαρτυρούμενοι κατὰ τοῦ Ἑπουργοῦ Παιδείας πού ἀποφάσισε τὴ διαγραφή τοῦ μαθήματος τῶν ἐλληνικῶν ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα.

— Σχολεῖο χωρὶς ἐλληνικά μοιάζει μὲ κορμί δίχως καρδιά, ἦταν τὸ σύνθημα πού οἱ διαδηλωτές, κραυγάζαν.

Τί ἔκανε ὁ κ. Ἑπουργὸς ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀποδοκιμασία τῆς πολιτικῆς του δὲν ξέρω — γιὰ τὸ σχετικὸ τηλεγράφημα δὲν ἀναφέρει τὴ συνέχεια. Ἐκεῖν' ὅμως πού ξέρω εἶναι πὼς αὐτὴ ἡ ἀντίσταση τῶν παιδιῶν, αὐθόρμητη ἢ μὴ, ἔχει τὸ πολυσήμαντο νόημα πὼς ἡ ἐποχὴ μας — ὅσο ἀνάποδη — δὲν εἶναι διατεθειμένη νὰ παραδοθῆ στοῦ ζυγοῦ πού ἀπεργάζεται βαρὺ ὁ ἀχαλίνωτος ὠφελιμισμὸς. Κι' ἡ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς χρειάζεται — γιὰ τὴ αὐτὴ ἢ φωνὴ πού μᾶς ἔρχεται ἀπ' ἔξω βοηθεῖ στοῦ νὰ πείσῃ πὼς ἡ δικὴ μας ἐδῶ ἀξίωση νὰ γυρίσωμε στὴν Ἑλλάδα σάν πηγὴ παιδείας δὲν ἀποτελεῖ καθόλου ὑπόθεση σωθινιστικῆ. Τὸ θέμα εἶναι ν' ἀποκαταστήσωμε οὐσιαστικὴ τὴν ἐπαφὴ μας μὲ τὶς φυσικὰς πηγὰς μας — γιὰ νὰ μπορέσωμε ν' ἀναστήσωμε μέσα μας ζωντανὸ τὸ νεοέλληνα κι' ἀσφαλῆ καὶ ἰσορροπημένο τὸν Ἄνθρωπο, γιὰ νὰ πετύχωμε νὰ δαμάσωμε τὶς ἄλογες δυνάμεις πού ἀφηνιασμένες ὑπονομεύουν τὴ φυσιολογικὴ ἀνέλιξη καὶ πορεία τῶν λαῶν.

Ἄλλὰ μαντεύω τὴν ἀπορία:

— Γιὰ τὶς τόσους λόγους γιὰ ἐπιστροφή στὴν Ἑλλάδα; Σάμπως, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τοῦλάχιστο, ἀπομακρυνθῆκαμε καθόλου ἀπὸ τὴν παράδοσή της; Στὰ σχολεῖα μας δὲν διδάσκομε τὰ ἐλληνικά κι' οἱ δάσκαλοί μας δὲν μιλᾶνε πάντα γιὰ τοὺς προγόνους;

Ἀσφαλῶς ὅλα αὐτὰ γίνονται καὶ ὑπάρχουν. Μὰ ρωτῶ:

— Ἰσχύει καὶ ζωντανή, ἐνεργητικὴ, γόνιμη ἢ ἀποδοχὴ τῆς προσφορᾶς;

— Φοβάμαι, ὄχι! Γιὰ τὴν ἄν ὑπῆρχε δὲν θὰ ἦταν σήμερα τόσο ἔντονη ἡ κρίση τῶν ἀξιών, δὲν θὰ ὑπῆρχε τόση σύγχυση γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Ἄνθρώπου. Κι' ὕστερα, ἂς μὴ τὸ ἀποκρύβωμε — πόσοι καὶ πόσοι δὲν ἀρχίσαμε νὰ νιώθωμε τὰ ἐλληνικά δεδομένα, ἀρχαῖα καὶ νεώτερα, σάν ἔσπερασμα! Πέσαμεν οἱ περισσότεροι ἀστόχαστα στὴν παγίδα τῆς δῆθεν ὀπισθοδρόμησης καὶ βαλθῆκαμε νὰ κνηγήσωμε καινούργιες καὶ ξένες ιδέες γιὰ νὰ προβληθοῦμε σάν συγχρονισμένοι καὶ μοντέρνοι!

Συνεπῶς, δὲν εἶναι οἱ πολλὰς ἢ λίγες ὥρες διδασκαλίας πού καλλιεργοῦν καὶ συνειδητοποιοῦν. Μὲ ὅ,τι δουλεύαμεν ὡς σήμερα καταφέραμεν ὅ,τι ἀνεπιθύμητο καταφέραμε. Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία καὶ πού διασφαλίζει ἀποτελεσματικότητα εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας — εἶναι ὁ Δάσκαλος, πού πρέπει νάχει τὴ δύναμη διαρκῶς νὰ ἀνανεώνεται μέσ, ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν πραγματῶν, κι' ἀδιάκοπα ν' ἀναμοχλεύη μὲ τὴν οὐσία τους τὶς ἀνησυχίες καὶ τὰ διαφέροντα γύρω του. Ὁ Δάσκαλος, πού ὀφείναι νὰ ζωντανεύη καὶ νὰ μιλά ὄχι μόνον μὲ τὸ λόγο του, μὰ μὲ ὀλόκληρο τὸ εἶναι του. Ὁ Δάσκαλος πού κρατᾶ ἀνοιχτὰ πάντα τὸ διάλογο γιὰ τὶς ἀξίες — καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μὲ τὸ μαθητὴ του. Ἡ ἀφιλοσόφητη φροντίδα, πού συχνὰ ὀδηγεῖ σὲ παθητικὸ θάυμασμο, εἶναι προσπάθεια μάταιη κι' ἐπικίνδυνη. Γιὰ τὴν, ὅ,τι πραγματῶνι ὑπόκειται σ' εὐκόλη διαστροφή ἢ κατάρρευση — καί, μοιραῖα, σὲ ἄγνοο σωθινισμό ἢ τυφλὴ ἄρνηση. Ἡ ἐλληνικὴ κι' ἀνθρώπινη αὐτοσυναίσθηση χρειάζεται ν' ἀπλώνη μὲ σιγουριὰ τὶς ρίζες της σὲ ἔδαφος πού νὰ ὀργάνη ἀκατάπαστα τὸ πνεῦμα. Κι' ἡ πίστη γιὰ τὶς μεγάλες ιδέες πρέπει νὰ οἰκοδομῆται ἀπάνω σὲ ἀκριβὴ κατανόηση κι' ἀντικειμενικὴ ἐκτίμηση.

Οἱ μεγάλες ιδέες! Μὰ ποιὲς ιδέες; «Μὲ λίγη ἀναζήτηση, μαρτυρεῖ ὁ πολὺς Γκίλπερντ Μάρρεϊ, θ' ἀποδειχθῆ πὼς ὁ σπόρος ὄλων ὄσων ἔχουν κάποιαν ἀξίαν στὴ ζωὴ εἶναι ἐλληνικός. Ἡ ἔννοια τῆς Ἀρετῆς, ἡ ἔννοια τοῦ κάλλους σάν χαρᾶς ἀλλὰ καὶ σάν κανόνα βίου πῆσαν γιὰ πρῶτὴ φορὰ ἔκφραση στὴν Ἑλλάδα... Ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης — ἐλευθερίας σώματος, λόγου, σκέψης — καὶ δικαιοσύνης ἀνάμεσα στοῦ δυνατὸ καὶ τὸν ἀδύνατο, τὸν πλούσιο καὶ τὸ φτωχό, σφραγίζει ὀλόκληρη τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων καί, στὴν πράξη, μερικὰς ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐπιτυχημένες ἐλληνικὰς πολιτείας. Ἡ ἔννοια τῆς Ἀλήθειας σάν αὐτοσκοποῦ — ἔννοια ἀδελφωμένη μὲ τὴν διεκδίκηση τῆς ἐλευθερίας σάν ἄρνηση τῆς ἀνάρχιας καὶ τῆς τυφλῆς πειθαρχίας, πιθανὸ νὰ μὴν ἔχη ἀντικρουσθῆ ποθενὰ μὲ τὴν καθαρότητα πού τὴν εἶδεν ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστῆμη καὶ φιλοσοφία... Κι' ἀκόμα, ἡ ἔννοια τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων στοῦ εὐρύτερο οἰκουμένικὸ πεδίο. Ἡ Ἑλλάδα, μετὰ τὰ Μηδικὰ, ἀπέκτησε συνείδηση μᾶς καινούργιας ἀποστολῆς... στηριγμένη στὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ ἐλληνισμὸς ἦταν ὑπόθεση πνεύματος — ἀνεξαρτήτως ἐθνότητος καὶ τόπου καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι ἕνας νέος ὄρος καὶ μιὰ νέα ἔννοια γεννήθηκε: Ἄ ν θ ρ ω π ὀ τ η ς, πού στὰ πλαίσια της οἱ στωϊκοὶ τοποθέτησαν τὸν

κόσμο σαν μιὰ ἐνιαία ἀδελφότητα. Κανένας λαός δὲν διεμόρφωσε ὅλα αὐτὰ τὰ ιδεώδη σφάι-
στερα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες... Κι' ὅσοι ἐκ τῶν ὑστέρων τὰ χρησιμοποίησαν δὲν ἀπήχησαν παρὰ τις
σκέψεις τῶν ἑλλήνων...».

Ἄν σταματήσωμεν, ὅμως μὲ τὸ Μάρκευ τὴν ἀναζήτηση τῶν ιδεῶν στοὺς ἀλεξανδρινούς,
θὰ παραμειώμε σὲ πολὺ νεφελώδη συμπεράσματα. Γιατὶ θὰ μᾶς λείψη ἡ ἐποπτεία δυὸ χιλιάδων
τόσων χρόνων, μέσα στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων ὁ ἑλληνισμός — ζωντανός κι' ἀνήσυχος πάντα
ὄργανισμός — δούλεψε μέσα στὸν νόνο καὶ τὴ δόξα του τις ιδέες τῶν πατέρων, ἐμπλουτίζον-
τας καὶ διαμορφώνοντας τὴν παράδοσή τους μὲ τὴ διαρκῶς ἀνανεούμενη πείρα τῆς πολὺπλαγ-
κτης ζωῆς του. Μιᾶς ζωῆς ἀφιερωμένης στὴν ἄσκηση τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἄν-
θρωποῦ. Ἀπόδειξις ὁ Βυζαντινὸς Χριστιανισμός, τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι τῆς σκλαβιάς, ὁ
Φεραῖος, ὁ Κοραΐς, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Σολωμός, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Καζαντζάκης, ἡ μοναδικότης
τοῦ Σαραντα. Ὁ Ἀνθρωπισμός ἔμεινε σταθερὰ ὁ χρυσὸς κανόνας τῆς ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς
ιστορίας τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ κι' ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα, σφραγισμένη ἀπὸ τὸ
παρελθὸν καὶ τὸν γεωγραφικὸ μας κληρο, διατηρεῖ μέσα στὸν πλατὺ καὶ πολυποικίλο εὐρωπαϊκὸ
κόσμο τῆς ἐποχῆς μας τὴν ἐντονότερη καὶ χαρακτηριστικότερη πολιτιστικὴ ιδιοτυπία.

Συνεπῶς ἐπιστροφή τῶν Ἑλλάδα δὲν σημαίνει στενόκαρδον ἐντοπισμὸν στὰ χροῖνα τοῦ
Περικλή. Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες σημαίνει πλήρη συνειδοποίηση ὅλων τῶν ἑλληνικῶν δεδομένων
τῆς ιστορίας μας. Σημαίνει νὰ ὀργώσωμε μὲ ὑπομονὴ καὶ σύστημα ὀλόκληρη τὴν πνευματικὴ
μας παράδοσις:

«Κατὰ τὴν γνώμη μου» δίδασσε προσφιλῆς πανεπιστημιακὸς Δάσκαλος, ὁ Ι. Θεοδωρακόπου-
λος, «ἡ ἐθνικὴ παράδοσις πού τὰ πῶ ζωντανὰ στοιχεῖα τῆς πρέπει νὰ γίνουιν κτήμα τοῦ
λαοῦ μας, εἶναι ὁ κλασσικὸς πολιτισμός. Ὁ πολιτισμὸς πού διεμορφώθη εἰς τοὺς μετὰ τὸν
Μ. Ἀλέξανδρον χρόνους, μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Βυζαντινὸς πολι-
τισμὸς, καὶ ἔπειτα τὰ μέχρι χθὲς ἐπιτεύγματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ... Ἡ παιδεία μας πρέπει ἐκεῖ
νὰ στηριχθῆ... Στὸν ἀρχαῖο, στὸ Βυζαντινὸ, στὸ θαυμάσιον αὐτὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν,
πού τόσο... παρεξηγήσαμεν, καὶ στὰ ἀληθινὰ πρότυπα τῆς συγχρόνου ζωῆς μας... Ὅταν ἕνας
νέος ξέρει γιατί εἶναι ἐθνικὰ αὐτὸ πού εἶναι, ὅταν αἰσθανθῆ σαν εὐτυχία τὴν Ἑλληνικὴν του
αὐτογνωσία, ὅταν σὲ κάθε στιγμῇ μπορεῖ νὰ δώσῃ λόγον τῆς ἐθνικῆς καὶ ψυχοπνευματικῆς
του ὑπάρξεως, μποροῦμε νᾶμαστε βέβαιοι... γιὰ τὴν προκοπὴν του. Τὸ ἐθνικὸ ἔνστικτο τοῦ
Ἑλληνοῦ εἶναι ἀδιάφθορο καὶ ἀκατανίκητο. Ὅταν διὰ μέσου τῆς παιδείας, τὸ ἔνστικτο αὐ-
τὸ γίνῃ πνεῦμα, τότε μποροῦμε νὰ ἐλπίσωμε πὼς θ' ἀποκτήσωμε ἕνα καινούργιον καὶ στα-
θερὸ πολιτισμὸν».

Ἀσφαλῶς, γιατί τὸ μέτρο τοῦ ἀληθινοῦ Ἑλληνοῦ εἶναι τὸ μέτρο τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου.
Στὸ κάτω - κάτω δὲν μποροῦμε νᾶμαστε ξένοι πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ τὴν ιστορίαν μας. Γιατὶ,
γιὰ νὰ στερεώσωμε τὸ οἰκοδόμημά μας πρέπει ν' ἀνοίξωμεν βαθεῖους τοὺς θεμελιούς ἐκεῖ πού
θὰ τὸ χτίσωμε. Νὰ σκάψωμε βαθειὰ τὴν πείρα τῶν δικῶν μας πατέρων. Ἐνα δένδρον γιὰ
νὰ πιάσῃ, ν' ἀνθίσῃ καὶ νὰ καρπίσῃ πρέπει βασικὰ νὰ βρῖσκειται στὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος
ποῦ τοῦ ταιριάζει. Ἐκεῖ θὰ καλλιεργηθῆ καὶ θ' ἀναπτυχθῆ. Ἡ ξένη ληπταὴν θραυθὴ ἐκ τῶν
ὑστέρων κι' ὅταν θὰ χρειασθῆ. Ἄν ἀκολουθηθῆ ἀνάποδος τὸς δὲν θάναται παρὰ σκηνο-
θεσία πού τελικὰ θὰ καταρρεύσῃ. Ἡ ἐθνικὴ παράδοσις σ' ὅλους τοὺς λαούς, στάθηκε ἀπὸ
πάντα ὁ βασικὸς κανόνας τῆς παιδείας τους. Ἀπάνω τῆς στηλώνεται ἡ προσπάθειά τους γιὰ
εὐρύτερη προσφορὰ καὶ συμβολή. Καὶ στὴν περίπτωσή μας, πρέπει νὰ τὸ καταλάβωμε, ἡ
δικὴ μας συμβολὴ στὴν ὑπόθεσις βελτίωσης τῆς μοίρας τοῦ Ἀνθρώπου, δὲν μπορεῖ νάχη ἄξια
παρὰ σαν ἑλληνικὴ — μὲ τὸ βαθύτερον νόημα, μὲ τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ χροῖμα τῆς. Μὰ πρῶ-
τα - πρῶτα ἀπάνω στὴν παράδοσή μας θὰ στηλωθῆ, ἐπαναλαμβάνω, στέρεη ἡ παρουσία μας
σαν λαοῦ καὶ σαν Ἐθνους μέσα στὴν ἱστορία. Κι' ἡ διασφάλισις αὐτῆς τῆς παρουσίας εἶναι
ἡ προϋπόθεσις τῆς πλατύτερης ἀποστολῆς μας. Μὰ γι' ἄλλη μιὰ φορὰ: παράδοσις μὲ τὸ νόη-
μα τοῦ συνόλου τῆς ἱστορίας μας.

Συνεπῶς ἐκεῖνο πού προέχει εἶναι νὰ ἰδοῦμε ἀπὸ κοντὰ τὴν πορεία τοῦ Ἀνθρώπου διὰ
μέσου τῶν ἑλληνικῶν αἰώνων — μὲ φροντίδα νὰ συγκεντρώσωμε τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού θὰ
μᾶς βοηθήσωμε ν' ἀποσαφηνίσωμε τὰ παιδευτικὰ ιδεώδη ἀπάνω στὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται νὰ δου-
λέωμε — καὶ μέσα κι' ἔξω ἀπ' τὸ σχολεῖο (δημοτικὸ ἢ ἀνώτερον). Γιατὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς
παιδείας εἶναι τρόπος ζωῆς. Κι' ὁ Δάσκαλος, πού παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλον ὀφείλει νὰ
ἐνσαρκώνῃ ζωντανὴν μέσα του τὴ μοῖρα τοῦ Ἐθνους καὶ τοῦ Ἀνθρώπου, τὸ ξέρει — πρέπει
νὰ τὸ ξέρει. Γι' αὐτὸ κι' ἔχει ὑποχρέωσις νὰ ἐντάξῃ τίς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς του δυ-
νάμεις σ' αὐτὴ τὴν προσπάθειαν πού διαρκῶς θὰ τὸν ἀνανεώνῃ καὶ συνεχῶς θὰ τὸν βοηθῆ νὰ
ἀκτινοβολῆ. Δίπλα του καὶ γύρω του, μὲ τὸν καιρὸ, θὰ ξεπεταχτοῦν, στὰ χωριὰ καὶ τίς πο-
λιτείες τοῦ πολὺπαθου τόπου μας, θαλερὰ βλαστάρια πού ὅλο θὰ πληθαίνουν κι' ὅλο θὰ ὑψώ-
νουν ἐλπιδοφόρα τὴν κορφή τους σαν περήφανα κυπαρίσσια πού θὰ χαίρωνται τὸ φῶς καὶ τὴν
ἀλήθειαν τῆς ζωῆς πῶς πολὺ ἀπὸ μᾶς, καὶ πού σαν περήφανα σύμβολα ἑλληνικότητος κι' ἀν-
θρωπιᾶς θὰ τὸνώνουν τὴν πίστιν γιὰ τὸ διαρκῶς καλύτερον Αἴθριο.

Μ' αὐτὴ τὴν ὀραία προσδοκία χαιρετίζω ὅλους τοὺς δασκάλους σὰν ἐργάτες τῆς πρὸ τίμας ἀποστολῆς — προπαντός, ὅμως, τοὺς νέους δασκάλους πού γιὰ πρώτη φορὰ φέτο ἀγκαλιάζουν τὸ μεγάλο χρέος. Ἄς προχωρήσουν μὲ θάρρος — τὰ μάτια τοῦ λαοῦ μας εἶναι ἀπάνω τους. Μὲ τὴ συνέσή τους, τὴν ἐπιμονή τους, τὴ φωτισμένη δουλειά τους καὶ τὴ ζεστή ἑλληνικὴ καρδιά τους θὰ μπορέσουν ν' ἀνταποκριθοῦν στὶς ἐλπίδες ὄλων μας. Ἄς μὴ τοὺς δειλιάσουν δυσχέρειες ἢ ὅποιες ἀδυναμίες. Ἡ πίστη καὶ βουναὶ μπορεῖ νὰ μετακινήσῃ. Ἄλλωστε, δὲν εἶναι μόνοι τους, γιὰτὶ ἡ ὑπόθεσις προκοπῆς τοῦ τόπου μας ἀποτελεῖ εὐθύνη ὄλων μας.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΜΙΑ ΑΓΝΩΣΤΗ ΗΡΩΪΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἡ πολυπαθὴς ἡμῶν πατρίς, στενωπῶς συνδεμένη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μὲ τὴν μητέρα πατρίδα, ἠκολούθησε καὶ εἰς τὰς εὐτυχίας καὶ εἰς τὰς δυστυχίας τῆς τὴν τύχην τοῦ λοιποῦ Ἑλληνισμοῦ κόσμου. Εἶναι πολλὰ τὰ γεγονότα, ἐπαναστάσεις, σφαγαί, κακοποιήσεις, ἀρπαγαὶ κ.λ.π., τὰ ὁποῖα σχεδὸν πανομοιότυπως ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ διάφορα τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἡ Κύπρος ὅμως, ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὸν κύριον κορμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, παρ' ὄλον ὅτι διετήρησεν ἀναλλοίωτον τὴν Ἑλληνικότητά της, δὲν εἶχε τύχην νὰ ἔχη καθ' ὅλην τὴν πολιτικὴν τῆς σταδιοδρομίαν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ παρέδιδον εἰς τὴν ἱστορίαν ὅ,τι συνέβαιναν εἰς αὐτὴν καὶ κατὰ τὰς εὐτυχεῖς καὶ κατὰ τὰς σκοτεινάς ἡμέρας τοῦ πολιτικοῦ τῆς βίου.

Ἀναφέρονται παραδόσεις δι' ἐπαναστάσεις καὶ ἀγῶνας, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχομεν γραπτὰς μαρτυρίας. Πολλάκις μόνον κάποια παράδοσις ἢ κανένα δημοτικὸν τραγούδι μᾶς ἀφήνει ἀσαφεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πληροφορίας διὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐτάραξαν τὴν ζωὴν τῆς νήσου καὶ συνεκλόνησαν πολλάκις τὸν Ἑλληνικὸν τῆς πληθυσμὸν.

Μία ἀπὸ τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπάρατον παιδομαζώμα, τὸν φόρον τοῦ αἵματος, τὸν ὁποῖον ὁ Ἑλληνισμὸς κατέβαλλεν εἰς τὸν Μινώταρον τῆς τουρκικῆς θηριωδίας. Παραδόσεις περὶ τοῦ παιδομαζώματος ἔχομεν ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς νήσου.

Κατὰ μίαν παράδοσιν μὰ μητέρα κατὰ τὴν ὄραν τοῦ παιδομαζώματος ἐπῆρε τὸ παιδί της καὶ ἐκρύβη εἰς ἓνα σπήλαιον. Τὴν στιγμὴν ὅμως, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ διενεργοῦντες τὸ παιδομαζώμα Τούρκοι στρατιῶται ὑπὸ τὴν συνοδείαν μουσικῶν ὀργάνων ἐπερνοῦσαν ἀπὸ ἐ-

κεῖ, τὸ παιδί ἤρχισε νὰ κλαίῃ. Ὁ βιολιστής, ὁ ὁποῖος προεπορεύετο τῆς συνοδείας, ὅταν ἤκουσε τοὺς κλαυθουρισμοὺς ἤρχισε νὰ τραγουδῇ:

Κρύψε το (ἢ πνίξε το) μάννα τὸ παιδί,
γιὰ νὰ γλυτώσης τὴ ζωὴ.

Τί ἀπέγινεν εἰς τὸ τέλος δὲν γνωρίζομεν.

Εἰς τὴν κατωτέρω ὅμως ἀναγραφομένην παράδοσιν ἡ μητέρα ἔχει πολὺ τραγικὸν τέλος, μοναδικὸν ἴσως εἰς τὴν ἱστορίαν. Αἱ Σουλιώτισσαι ἐροφίθησαν ἡ κάθε μία μὲ τὸ θέλημά της εἰς τὸν κρημνόν. Εἰς τὴν παρούσαν ὅμως περιπτώσιν ἡ μητέρα οἴπτει τὰ παιδιὰ της εἰς τὸν κρημνόν καὶ τέλος οἴπτεται καὶ ἡ ἴδια, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰ παιδιὰ της εἰς τὰ χεῖρα τῶν Τούρκων νὰ πικνώνουν τὰς φάλαγγας τῶν Γεμιστάρων, τῶν φοβερωτέρων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ παράδοσις ἐλήφθη πρὸ ἐτῶν ἀπὸ τὴν Ἀγάθην Πέτρον, ἑτῶν 65, ἀπὸ τὸν Τράχωνα (μέσον Ἀνδρέου Χαραλάμπους) καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τὸν καιρὸν τῆς Τουρτσιᾶς, ὅταν μὰ μητέρα ἔμαθεν ὅτι ἔρχονται οἱ Τούρκοι διὰ νὰ πιάσουν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ πέσουν εἰς τὴν Πόλιν νὰ τὰ τουρτσιέψουν, ἔπληρε τὰ παιδιὰ της καὶ ἐβγήκε πάνω στὸ βουνόν. Ἐκεῖ πάνω, ἀφοῦ τὰ ἐφίλησεν, ἔρριψε τὸ πρῶτον κάτω ἀπὸ ἓνα μεγάλον κρεμμύον. Ἐπειτα ἔρριψε καὶ τὸ δεύτερον καὶ ἀφοῦ ἐξαναφίλησε τὸ τρίτον, τὸ ἔσφιξεν εἰς τὴν ἀγκαλιάν της καὶ ἐπῆδησε μαζί του εἰς τὸν κρημνόν, τρεῖς ἑσκοτώθη. Ἡ μητέρα αὐτὴ ἐλέγετο Μαρία τοῦ Ππάντζιανου.

Γ. ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΑΚΤΙΣ ΦΩΤΟΣ

Οἱ σκιᾶς τοῦ Πάθους
— ἄκανθεσ καὶ τρίβολοι —
πνίξαν τὸ φῶς τῆς Ἀλήθειας.

Τὶ νὰ σοῦ κάνει
μιὰ φτωχὴ ἀχτίδα
ὀλόγυμνη

σὰν τὸν χειμωνιάτικο κάμπο.

Τὴν ἀρπᾶν οἱ λίγοι

— αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν
στὴν ἀφθαρσία τοῦ κάλλους.

Τὴν ἀρπᾶν οἱ λίγοι

— αὐτοὶ ποὺ ποτίζουν τὴν ψυχὴ τους

στάλα — στάλα

ἀπὸ τὴν ἐλπίδα

τῆς ἔλευσης τῆς.

Τὴν ἀρπᾶν οἱ λίγοι

— αὐτοὶ ποὺ ἀρνοῦνται

νὰ κομματιάσουν τὴ ζωὴ τους

ἐπάνω στὸ ἀμόνι

τῆς ταπεινότητος.

Γιὰ νὰ πουλᾶν ὕστερα

στὴν ἀγορὰ τὰ θρίμματά της

ὄσα — ὄσα!

(Φτάνει μόνο κάθε κομμάτι
ν' ἀποφέρει μερικὰ ἀργύρια!)

Ἄκτις φωτός...

Μιὰ φτωχούλα ἀχτίδα

τί νὰ σοῦ κάνει

μέσα στὰ ἐρέβη.

Τὴν παίρνουν, οἱ λίγοι

τὴν κάνουν ἀγιοκάντυλο

καὶ τὴν κρεμᾶν

στὸν οὐρανὸ θόλο

τῆς καρδιάς τους.

Γονατιστοὶ,

μὲ τὸ μέτωπο στὸ χῶμα

προσεύχονται μερόνυχτα

γιὰ τοὺς ἄλλους

τοὺς πολλοὺς

τοὺς τυφλοὺς!

Ἄκτις φωτός...

—Κι' οἱ ἄλλοι οἱ πολλοί;

Οἱ ἄλλοι οἱ τυφλοί;

Τι θὰ γίνουν;

Θ' ἀναβλέψουν. Θὰ τὸ δεῖς.

Σήμερα. Αὔριο. Κάποτε....

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Είμαι εξαιρετικά ευτυχής που μιλώ προς το κοινό της Κύπρου μέσα στην αίθουσα του ιστορικού Παγκυπρίου Γυμνασίου που η ακτινοβολία του εκτείνεται σ' όλο τον Έλληνο κόσμο. Με πολλή χαρά ξαναείδα συμφοιτητές των παλαιών φοιτητικών χρόνων, που τώρα κατέχουν ήγετικές θέσεις στην παιδεία, με συγκίνηση είδα στο Γραφείο της Διευθύνσεως τις εικόνες των παλαιών Γυμνασιαρχών του Παγκυπρίου Γυμνασίου, που έδωσαν την αίγλη στο ίδρυμα, σημαντικούς λογίους και επιστήμονες, παλαιούς μας καθηγητές, ονόματα σεβαστά μέσα στην ελληνική επιστήμη και την ελληνική παιδεία, όπως του Κωνσταντίνου Αμάντου, του Μιχαηλίδη - Νουάρου, του Στίλλωνος Κυριακίδη. Ευχαριστώ τον Έλληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου για την τιμητική του πρόσκληση να μιλήσω εδώ απόψε. Από μακριά παρακολουθούμε με ενδιαφέρον και ένθουσιασμό την Έξοχη δράση του, καθώς και του άλλου λαμπρού σωματίου σας, της «Έταιρείας Κυπριακών Σπουδών». Στο έτήσιο Δελτίο της, όπως και τ' άλλα σας περιοδικά, τα «Κυπριακά Γράμματα» παλαιότερα, την «Πνευματική Κύπρο» σήμερα, και τόσα άλλα δημοσιεύματα, έχει συγκεντρωθή ένα μεγάλο λογοτεχνικό και επιστημονικό, υλικό γραμμένο από διαλεχτούς πνευματικούς ανθρώπους, που μαρτυρεί για μια ζωηρή και συνεχή πνευματική δραστηριότητα.

Νά πατήσης το χώμα της Κύπρου ήταν πάντα μια μεγάλη συγκίνηση. Μά να πατάς το χώμα της Κύπρου σήμερα, ύστερ' από τον έπικό αγώνα που παρακολουθούσε με πόνο κι αγωνία όλη η Ελλάδα, αποτελεί αληθινό προσκύνημα. Ο αγώνας αυτός των παιδιών της Κύπρου μάς μιλά με χίλια στόματα και με χίλιες γλώσσες από κάθε πέτρα, από κάθε χωριό, από κάθε βουνοκορφή του πολύπαθου νησιού: εδώ είναι το χωριό του Αύξειντιού, εδώ έγινε η τάδε μάχη, εκεί κήρυξε το δάσος, εκεί σκότωσαν τον Κυριάκο Μάτση — τον Κυριάκο Μάτση που είναι κάπως και δικό μας παιδί, αφού από την Γεωπονική Σχολή του Πανεπιστημίου μας ξεκίνησε για τον ήρωισμό και για τη θυσία. Το χώμα του νησιού ποτίστηκε από το αγιασμένο αίμα των παιδιών της, η ιερή τους ανάμνηση φτερουγίζει πάνω από την αίματοβαμμένη γη:

παντές τζαι κάτι φτερακά·
έννάνι οι ψυσιές

αυτών των ήρώων και των μαρτύρων της ελληνικής ελευθερίας. "Ας μη βρέξει το σύννεφο και ο άνεμος σκληρός άς μη σκορπίση το χώμα το μακάριο που τους σκεπάζει!

Η πρόσφατη αυτή δοξασμένη σελίδα είναι μια σελίδα στη χιλιόχρονη ιστορία της Κύπρου. Από την Πάφο ως τη Σαλαμίνα και την Αμμόχωστο, και από την Κερύνηια ως τη Λεμεσό και τη Λάρινα, μας παραστέκουν άναμνήσεις και ζωντανεύουν τα περασμένα: ο πανάρχαιος και μοναδικός νεολιθικός πολιτισμός, οι αρχαίοι βασιλείς, οι άγώνες με τους Πέρσες, ο άπόστολος Παύλος, το Βυζάντιο, οι γοθτικές εκκλησιές και τα φραγκικά κάστρα, το όλεθριο 1571, η 9η Ιουλίου....

Και είναι ακόμα η Κύπρος ή ποιητική με την ιδιαίτερη γοητεία της: τα τραγούδια και οι παραδόσεις του Διγενή, το πάλεμά του με το Χάρο, η Ρήγανα, η Αροδαφνούσα, οι λαϊκοί ποιητάρηδες — κι ακόμα όλοι οι νεώτεροι ποιητές που αξιοποίησαν ποιητικά το δημοφο και ζωηρά χρωματισμένο κυπριώτικο ιδίωμα, ο Βασίλης Μιχαηλίδης, ο Δημήτριος Λιπέρης, κι ακόμα ο Αντώνης Κλόκκαρης, ο Παύλος Λιασίδης, ο Βάσος Γερμασιώτης.... Στην Κύπρο τη θαλασσοφιλήτη πάντα αναβρύζει γάργαρος ο λυρικός λόγος. Τ' άηδόνια δέ σ' άφήνουνε να κοιμηθής στις Πλάτρες...

Κυρίες και Κύριοι,

Ήρθαμε καλεσμένοι για να δώσουμε μαθήματα στους μετεκπαιδευμένους δασκάλους και τους καθηγητές. Και πού πολλά είναι τα μαθήματα που πήραμε άπ' αυτά που δώσαμε. Φεύγουμε πλουτισμένοι ψυχικά, αναβαπτισμένοι. Η ευγνωμοσύνη μας γι' αυτό είναι μεγάλη.

* * *

Το θέμα που διάλεξα για να επικοινωνήσω μαζί σας απόψε είναι η λογοτεχνία της Αναγέννησης στην Ελλάδα — της Αναγέννησης με κεφαλαίο άλφα. Πρόκειται για το μεγάλο και σημαντικό πνευματικό γεγονός, που ξεκίνησε από την Ιταλία, συγκεκριμένα από τη θαυμάσια Φλωρεντία, άς πούμε στις αρχές του 15ου αιώνα, άν όχι και

* (Διάλεξη οργανωμένη από τον Έλληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου στην αίθουσα του Παγκυπρίου Γυμνασίου στις 24 Ιουλίου 1961).

πρωτότερα, για να ξαπλωθῆ γρήγορα σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ φέρῃ μὴ καινούργια ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ἕναν καινούργιο τύπο ἀνθρώπου, γιὰ νὰ φέρῃ, μετὰ τὸν Μεσαίωνα, τοὺς νέους χρόνους, αὐτοὺς στοὺς ὁποίους ζοῦμε κ' ἔμεις ἀκόμα σήμερα. Ἡ Ἀναγέννηση καθιερώνει τὰ βασικά στοιχεία τοῦ δικοῦ μας, τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, αὐτοῦ ποὺ παλεύουμε νὰ τὸν κρατήσουμε καὶ νὰ τὸν περισώσουμε, τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ εἶναι βασιμμένος στὴν ἐλευθερία καὶ στὴν παιδεία καὶ ποὺ θρέφεται ἀπὸ τὰ διδάγματα καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, αὐτοῦ ποὺ πρῶτος στὴν ἱστορία ἀξιοποίησε τοῦτα τὰ ἀγαθὰ.

Ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ μεγάλου γεγονότος τῆς Ἀναγέννησης στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα βρίσκει τὴν Ἑλλάδα, τὸν ἐλληνικὸ ἠῶρο, ἀποκομμένον ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸ σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι γεωγραφικὰ καὶ φυσιολογικὰ δεμένος. Τὸ 1453 ἀποτελεῖ, καὶ γι' αὐτὸν τὸν πρόσθετον ἀκόμα λόγο, μὴ ὀδύνη τὴν ἐθνικὴ ἱστορία. Ἡ Ἑλλάδα, ὁ μεγάλος κορμὸς τῆς Ἑλλάδας, δὲν πέρασε φυσιολογικὰ ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα στοὺς νεώτερους χρόνους, ὅπως πέρασαν ὅλα τ' ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἔθνη. Ἡ γόνιμη ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ στὴ Δύση, ποὺ εἶχε δώσει εὐφρόσυνα καὶ γιὰ τοὺς δυο πολιτισμοὺς ἀποτελέσματα, κόβεται ἀπότομα μὲ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης. Κόβεται στὴν πρὸ κρίσιμη στιγμή. Τὸ ζωογόνο αὐτὸ μεταμορφωτικὸ ρεῦμα τῆς Ἀναγέννησης δὲ θάρρη νὰ δροσίση τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος, ποὺ τώρα στενάζει σιλαβωμένο κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη.

Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τὸν 15ο αἰῶνα δὲν κατέκτησαν ὁ λ ὁ κ λ η ρ ο ν τὸν ἐλληνικὸ ἠῶρο. Ὁρισμένα παράλια, τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, οἱ δυο μεγαλόνησοι, ἡ Κύπρος καὶ ἡ Κρήτη, μένον ἀκόμα στὰ χέρια τῶν παλιότερων κατακτητῶν, τῶν Φράγκων. Ἔνοι βέβαια, δυνάστες καὶ αὐτοί. Ὅμως δὲν ὑπάρχει σύγκριση ἀνάμεσα στὸν Ἀσιάτη καὶ στὸν Εὐρωπαῖο, καὶ πρὸς τὸν Βενετό, ποὺ εἶχε περισσότερο ἐμπορικὰ καὶ οικονομικὰ ἐνδιαφέροντα. Καὶ τὸ σημαντικότερο, στὰ μέρη τοῦτὰ τὸ 1453 δὲν φέρνει καμιά ἀπότομη ἀλλαγὴ ἐδῶ περνοῦμε ὁμαλὰ καὶ φυσιολογικὰ ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα στοὺς νέους χρόνους. Τὰ καράβια ποὺ ἔφεραν στὰ λιμάνια τῆς Ρόδου, τῆς Κύπρου, τῆς Κρήτης τίς πρᾶματιες ἀπὸ τὴ Βενετιὰ καὶ τὴν Ἰταλία, ἔφεραν μαζί καὶ τὸν καινούργιον ἀέρα, τὸ καινούργιο αὐτὸ καθολικὸ γεγονός τῆς Ἀναγέννησης. Τὸ μεγάλο αὐτὸ πνευματικὸ κίνημα, ποὺ ξεκινημένο, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ξαπλώθηκε στὴν Εὐρώπη, κατέκτησε τὴ δύστροπη Γερμανία καὶ ἔφτασε, μὲ κάποια καθυστέρηση, ὡς καὶ στὴ μακρινὴ Ἀγγλία, ἔφτασε καὶ στὴν Ἑλλάδα — ὄχι βέβαια στὸν μεγάλο κορμὸ τῆς τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας, ἀλλὰ στὰ νησιὰ αὐτὰ καὶ στὰ παράλια ποὺ ἀναφέραμε. Καὶ ἡ λογοτεχνία στὰ μέρη αὐτὰ, κίολας ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 15ου καὶ πρὸς τὸν 16ο αἰῶνα, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ περιοριστῆ μονάχα στὴν Κρήτη τὸν 17ο, εἶναι ἡ λογοτεχνία τῆς ἐλληνικῆς Ἀναγέννησης. Στὴ λογοτεχνία αὐτὴ ἡ Κύπρος ἔδωσε ἕνα ἀριστούργημα: τὴ συλλογὴ τῶν κυπριώτικων ἐρωτικῶν τραγουδιῶν, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ μιλήσουμε σὲ λίγο.

Πολλὸ ἀχνὰ ἀκόμα, ἀλλὰ καὶ πολλὸ πρῶιμα, παρουσιάζονται ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ καινούργιου σὲ μὴ σειρὰ ἀπὸ τραγούδια ἐρωτικὰ ποὺ ξεχωρίζουν ρητὰ ἀπὸ τὰ κυπριώτικα, γιὰτὶ καθοφετίζουν λιγότερο τὴ δυτικὴ ἐπίδραση καὶ περισσότερο τὴν ἐπίδραση τοῦ λαϊκοῦ, τοῦ δημοτικοῦ στίχου. Εἶναι μὴ συλλογὴ ἀπὸ τραγούδια ἐρωτικὰ, ποὺ χρονολογοῦνται στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 15ου αἰῶνα. Τὸ χειρόγραφο ποὺ μᾶς τὰ ἔδωσε (ἕνα χφ στὸ Λονδίνο) τὰ ἐπιγράφει «Καταλόγια. Στίχοι περὶ ἐρωτος καὶ ἀγάπης». Καὶ καταλόγια στὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς αὐτὸ θὰ πῆ: τραγούδια, τραγούδια λαϊκὰ ἢ ἐρωτικὰ. Σήμερα τ' ἀναφέρουμε μὲ τὸν πλαστὸ τίτλο ποὺ τοὺς ἔδωσαν οἱ νεώτεροι ἐκδότες (οἱ νεοελληνιστὲς Ἑσσελινγκ καὶ Περνὸ): «Ἐρωτοπαίγνια». Ἄλλοτε τὰ τοποθετοῦσαν στὴ Ρόδο (τὰ δνόμαζαν μάλιστα καὶ «Ἀλφάβητο τῆς ἀγάπης»)· ἡ τοποθέτηση δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένη. Πάντως σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ φραγκοκρατούμενα μέρη, αὐτὰ ποὺ δέχονται τώρα τὰ πρῶτα μνημόματα τῆς Ἀναγέννησης, πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ τὰ τοποθετήσουμε.

Τί εἶναι ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ καταλόγια, τὰ Ἐρωτοπαίγνια; Συνήθως θεωροῦνται πὼς εἶναι τραγούδια δημοτικὰ τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἕνας συλλέκτης τὰ μάζεψε καὶ τὰ κατέγραψε σὲ βιβλίο. Καὶ εἶπαμε: τὰ ποιήματα ἔχουν ὅλα ἕνα ἔντονο δημοτικὸ χροῶμα, πολλὲς φορὲς ἴσως νὰ εἶναι πραγματικὰ καὶ αὐτούσια δημοτικὰ. Γιὰ ποῖο σκοπὸ ὅμως ἕνας ἄνθρωπος τοῦ 1400 τόσα νὰ μάζεψε καὶ νὰ κατέγραψε δημοτικὰ τραγούδια ἐρωτικὰ; Ὅχι βέβαια γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ θὰ ἔκανε τὴ δουλειὰ αὐτὴ ἕνας συλλέκτης σήμερα. Ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντα συλλογῆς λαογραφικοῦ ὕλικου δὲν ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἄλλος ἦταν ὁ λόγος: ὁ συλλέκτης ἦταν ὁ ἴδιος ποιητῆς, ποιητῆς ὅμως ποὺ βρισκόταν πρὸς κοντὰ στὸ λαὸ καὶ στὴν ποιητικὴ δημιουργία του, τόσο ποὺ τὰ ὄρια ἀνάμεσα στὴ μίμηση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ στὴ δική του ἀτομικὴ δημιουργία νὰ συγχώνονται τόσο ποὺ σχεδὸν νὰ μὴν ὑπάρχουν. Σὲ μερικοὺς στίχους τῶν «Ἐρωτο-

παίγων» υπάρχουν στοιχεία που τὰ ξαναβρίσκουμε ἀπαράλλαχτα σὲ δημοτικούς στίχους:

Ἄν ἤξευρα, κυράτσα μου, πότε θέλεις κινήσει
καὶ πῶθεν θέλεις διαβῆ με τὲς ἀρχοντοπούλες,
τὴν στράταν σου νὰ φύτεια μηλὲς καὶ κυδωνίτσες
καὶ νεραντζούλες καὶ κιτρές καὶ δάφνες καὶ μυρσίνες,
τὸν δρόμον σου τριανταφυλλιές, νὰ μὴ σὲ πιάνη ὁ ἥλιος,
καὶ ὅπου διαβαίνεις καὶ πατεῖς ἤθελα σπέρνει μόσχον,
καὶ νὰ μυρίζη ἢ στράτα του, κ' ἐσὺ νὰ μὴ τὸ ξεύρης,
νὰ μὴ μαυρίζη, λυγερή, στὸν ἥλιον ἢ ἑλικιά σου.

Τριαντακλωνοκυπάρισσε με τοὺς χρυσοὺς τοὺς κλώνους,
καὶ με τὰ φύλλα τὰ πλατιά, με τὸν πολὺν τὸν ἴσκιον,
καὶ τὸν ἀέρα τὸν γλυκόν, με τὴν πολλὴν δροσίαν,
περιβολίτσιν ἔμμορφον τὰ ρόδα φυτεμένον,
γλυκομηλεὰ μου κόκκινη, τὰ μῆλα φορτωμένη,
ἀπόκλινε τὴν νιότην σου νὰ μείνω στὴν ἰσικιά σου,
νὰ δροσιστώ στὸν ἴσκιον σου καὶ εἰς τὸ κατάφυχόν σου.

Αὐτὴ ἡ λυρική αἴσθηση, αὐτὸς ὁ ἐρωτισμὸς, ποὺ ἐκφράζεται με τόσο δροσερόν, ὄχι ὅμως καὶ ἀντιπνευματικὸν αἰσθησιασμό, ποὺ ἀναπαύεται μες στὴν ἀγκαλιά τῆς φύσης καὶ ἀνασαίνει με τὰ δέντρα καὶ με τὰ λουλούδια, εἶναι καθαρὰ δημοτικὸς. Τὸν συναντοῦμε ὅμοιον σὲ μιὰ κατηγορία δημοτικῶν τραγουδιῶν (ὅπως τῆς κουμπάρας ποὺ ἔγινε νύφη, τῆς ἀπαρνημένης), ποὺ οἱ ἐρευνητὲς τὰ τοποθετοῦν στὴν ἴδια ἐποχὴ, τὸν 15ον αἰώνα, καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Δὲν εἶναι ὅμως ἡ ὁμοιότητα με τὰ δημοτικὰ τραγουδία μονάχα ἐκδηλῆ στὸν στίχον τῶν «Ἐρωτοπαίγων» ποὺ διαβάσαμε. Μᾶλλον ἐρωτοπαίγνια καὶ δημοτικὰ τραγουδία παρουσιάζουν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μιὰ καινούργια δροσιά καὶ μιὰ ἀνεση, ἀγνωστη πρὶν καὶ ἐδῶ καὶ ἔχει ἓνα καινούργιο ἦθος καθορίζει τὴ μορφή καὶ τὰ ἐγκώμια τῆς ἀγαπημένης γυναίκας. Καὶ τὸ γεγονός ἐστὶν ἡ ἀλλαγὴ αὐτῆ παρουσιάζεται σὲ δημοτικὰ τραγουδία τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο. Τὸ καινούργιο πνεῦμα τῆς Ἀναγέννησης ἐπηρεάζει ταυτόχρονα καὶ τὸν κόσμον τῆς δημοτικῆς καὶ τὸν κόσμον τῆς ἐντεχνῆς ποίησης.

Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ εἶναι, εἴπαμε, τὴν πρῶμην αὐτὴ ἐποχὴ, ἀδύνατη, ἀχνὴ ἀκόμα. Σὲ ἄλλους στίχους ὁ ποιητὴς θρέφεται ἀκόμα ἀπὸ ἀναμνήσεις μεσαιωνικὲς καὶ λόγιες. Δὲν παρομοιάζει τὴν ἀγαπημένην του με τριαντακλωνοκυπάρισσο οὔτε με κόκκινη γλυκομηλιά, τὴν ἀποκαλεῖ: Κυρά μου ἐρωτοδέσποινα, ποθοκρατόρισσά μου. Ὁ μεσαιωνικὸς κόσμος τῶν κάστρων καὶ τῶν δεσποινῶν, ὁ κόσμος τῶν ἱπποτικῶν μυθιστορημάτων τοῦ προηγούμενου (τοῦ 14ου) αἰώνα, ἐπιζῆ ἀκόμα. Τὰ Ἐρωτοπαίγνια εἶναι δημιουργία πρῶμην καὶ μεταβατικὴ.

Ἄλλοῦ ὅμως πάλι τὸ δημοτικὸ στοιχεῖο καὶ τὸ καινούργιο στοιχεῖο τῆς Ἀναγέννησης ἐνώνονται με τὲς μεσαιωνικὲς καὶ τὲς λόγιες ἀναμνήσεις καὶ δημιουργοῦν μιὰ καινούργια σύνθεση, μιὰ ποίηση ποὺ συνδυάζει ὅλων τῶν στοιχείων αὐτῶν τὲς ἀρετὲς καὶ ἐκφράζει μαζί καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ σὲ μιὰ ἀπὸ τὲς καλύτερες στιγμὲς του:

Κυρά μου, ἐσ' εἶσαι ὁ ποταμὸς ὁ χρυσομελιτάρης,
ὅπου ἔχει κλώσματα πολλὰ με σείσμαν καὶ με διώμαν
ὅσοι διαβοῦν καὶ πίνουν το ποτὲ οὐκ ἐδιψοῦσιν,
κι' ἐγώ, κυρά, ὡς ἔπινα ποτὲ οὐκ ἐχόρτασά σε,
πάντα διψῶ καὶ πεθυμῶ, κυρά μου, νὰ σὲ πίνω.
Ἐσ' εἶσαι κίονιν πορφυρὸν ποὺ στέκει στὸ παλάτιν,
ὅπου κουμπίζει ὁ βασιλεὺς καὶ κρίνει ὁ λογοθέτης,
τῆς δέσποινας εἰκόνισμαν τοῦ βασιλέως ἐγκόλφιν,
καὶ τῶν ρηγάδων ἢ τιμὴ καὶ δόξα τῶν ἀρχόντων.
Ἐσ' εἶσαι τῆς νυκτὸς δροσιὰ καὶ ἡ πάχνη τοῦ χειμῶνος
καὶ φέγγος ἀποσπερινὸν καὶ ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας
καὶ τῆς αὐγῆς αὐγερινός, τοῦ παλατιοῦ ἢ κανδήλα.
Ἐσ' εἶσαι τὸ ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ κάμπου τὸ λουλούδι,
καὶ χώρα πολυζήλευτος με τὸ πολὺν λογάριν.

Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι στίχοι δημοτικοῦ τραγουδιοῦ· εἶναι στίχοι ποὺ

θά τούς ξήλευε ὁ κάθε προσωπικός ποιητής, ὅπως τούς ξήλευε κι' ὁ Παλαμᾶς πού πέρασε μερικούς αὐτούσιους μέσα σέ ποιήματά του, σάν ἓνα φόρο τιμῆς πρὸς τὸν ἄγνωστο πρόδρομο τοῦ 15ου αἰώνα.

* * *

Μὲ τὸ δεύτερο ἔργο πού ἐρχόμαστε τώρα νὰ ἐξετάσουμε προχωροῦμε ὡς τὰ χρόνια γύρω στὰ 1500, καὶ βρίσκουμε στοιχεῖα τῆς Ἀναγέννησης, ὄχι ὀλοκληρωμένα βέβαι ἀκόμα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἔκδηλα. Φεύγοντας ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου βρισκόμαστε σὲ μιὰ περιοχή πού θὰ γνωρίση ἀργότερα μιὰ ξεχωριστὴ λογοτεχνικὴ ἀκμὴ — στὴν Κορήτη. Γύρω στὰ 1500 ἀκμαῖζον ἐκεῖ μιὰ σειρά ἀπὸ ποιητές, σιχουρογούς περισσότερο, πού τούς ξέρομε μὲ τὰ ὀνόματά τους: ὁ Γεώργιος Χοῦμνος, ὁ Μανόλης Σκλάβος, ὁ Στέφανος Σαχλίης. Ὅμως ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει ἓνας πραγματικὸς ποιητής, ὁ Μπεργαδῆς, μὲ τὸ ποιῆμά του τὸν «Ἀπόκοπο». Τί εἶναι ὁ «Ἀπόκοπος»; Ἔνα ποίημα πού θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ τ' ὀνομάσουμε διδακτικὸ ἢ παρανετικὸ, πού εἶναι ὅμως γεμάτο ποιητικὲς ὁμορφιές, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἴσως δημιουργήματα τῆς παλαιότερης λογοτεχνίας μας, ἓνα ποίημα πού ὁ λαὸς τὸ ἀγάπησε καὶ τὸ διάβασε πολὺ, ἀφοῦ συναυτοῦμε συχνότατες ἐκδόσεις του ὡς τὸν 19ο αἰώνα, καὶ πού εἶναι σήμερα τελείως ἄγνωστο, καὶ ὡς ὄνομα μόνο, ἐνῶ παλιότερα εἶχαν ἀναγνωρίσει τὴν ἀξία του ἄνθρωποι λόγιοι καὶ ποιητές, ὅπως ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης, ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Γουπάρης (πού φανερὰ τὸν ἔχει χρησιμοποιήσει). Γιὰ τὸν ποιητὴ δὲν ξέρομε τίποτα ἔξω ἀπὸ τ' ὄνομά του καὶ ξέρομε ἀκόμα πῶς ὁ «Ἀπόκοπος», τὸ μοναδικὸ γνωστὸ του ποίημα, πρωτοτυπώθηκε στὴ Βενετιὰ τὸ 1519, κι' ἀπὸ κεῖ, ὅπως εἴπαμε, σὲ ἐπανεπιλημμένες ἐκδόσεις πού μαρτυροῦν τὴ μεγάλη του διάδοση.

«Παρανετικὸ» ποίημα τὸ εἴπαμε. Ὁ ποιητὴς μᾶς διηγεῖται ἓνα ὄνειρό του:

Μιὰν ἀπὸ κόπου νύσταξα, νὰ κοιμηθῶ ἐνθυμήθην

ἀρχίζει, καὶ διηγεῖται πῶς τοῦ φάνηκε ὅτι τρέχει σ' ἓνα λιβάδι, πῶς φτάνει σ' ἓνα δέντρο πού ἔχει στὰ φύλλα του φωλεμένο μελίσι, πῶς ἀνεβαίνει στὸ δέντρο, ἀλλὰ ξαφνικὰ βρίσκεται «σὲ μνήμα σκοτεινόν, εἰς γῆν κι' ἀνήλιον χῶμα» — πῶς μ' ἄλλα λόγια πέφτει στὸν Ἄδη. Τέτοιες «εἰς Ἄδου κάθοδοι» δὲν εἶναι βέβαια κάτι ἀσυνήθιστο στὴ λογοτεχνία, ὁ ποιητὴς ὅμως μᾶς περιγράφει τ' ὄνειρό του μὲ τόσες ὑποβλητικὲς λεπτομέρειες, πού μᾶς μεταφέρει ἀμέσως σὲ σφαῖρα καθαρὰ ποιητικὴ. Κι' ἀφοῦ βρίσκεται κάτω στὸν Ἄδη, δὲν περιγράφει τὰ πλήθη τῶν νεκρῶν καὶ δὲν ἀργοπορεῖ σὲ παρανέσεις καὶ σὲ συμβουλές, ὅπως θάκανε ἓνας μέτριος ποιητὴς, παρὰ μ' ἓνα εὖρημα ἄξιο πραγματικὰ μεγάλου ποιητῆ συγκεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον του σὲ δυὸ νέους, πού τὸν πλησιάζουν καὶ κρατοῦν ὅλο τὸ κέντρο τοῦ ποιήματος:

Καὶ δύο μ' ἐφάνην κι' ἦλθασιν μαῦροι καὶ ἀραχνιασμένοι,
ὡς νέων σκιά καὶ χαραγὴ, μυριοθορυβουμένοι.
Κλιτὰ μ' ἐχαιρετήσασιν, ἡμέρα μ' ἐσυντύχαν,
καὶ γὰ ἐκ τοῦ φόβου ἐπάρθηκα, τί ἀποκριθῆν οὐκ εἶχα.
Λέγουν μου: «πόθεν καὶ ἀπὸ ποῦ; τίς εἶσαι; τί γυρεύεις;
καὶ δίχως πρόβδον ἐδῶ στὸ σκότος πῶς ὀδεύεις;
πῶς ἐκατέβης σύψυχος, συζώντανος πῶς ἦλθες,
καὶ πάλιν στὴν πατρίδα σου πῶς νὰ στραφῆς ἐκέιθες;
Ὅπου στὸν Ἄδην κατεβῆ οὐ δύναται διαγεῖρην
μόνε ἢ νεκρανάστασις μπορεῖ νὰ τὸν ἐγεῖρη.
Τὰ χνῶτα σου μυρίζουσι καὶ τὰ λινὰ σου λάμπου·
νὰ εἶπες λιβάδιον ἔτρεχες καὶ μονοπάτια κάμπου.
Ἄπὸ τὸν κόσμον ἔρχεσαι, τῶν ζωντανῶν τὴ χώρα,
εἰπέ μας ἂν κρατῆ οὐρανὸς κι' ἂν στέκη ὁ κόσμος τώρα.
Ἄστραπτ', εἰπέ μας, ἢ βροντὰ, κι' ἂν συννεφιά καὶ βρέχη,
καὶ ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ἂν κυματῆ καὶ τρέχη·
καὶ ἂν εἶναι κῆποι καὶ δεντρά, πουλιὰ νὰ κιλαδοῦσι,
καὶ ἂν ἐμυρίζουν τὰ βουνιά, καὶ τὰ δεντρά ν' ἀθοῦσι,
ἂν εἶν' λιβάδια δροσερά, φυσὰ γλυκὺς ἀέρας,
λάμπουσιν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ καὶ αὐγερινὸς ἀστέρας,
καὶ ἂν σημαίνουν οἱ ἐκκλησιές, νὰ ψάλλουν οἱ παπάδες,
καὶ ἂν γέρνουνται καὶ τὴν αὐγὴν ν' ἀφτοῦσιν τὲς λαμπάδες,
παιδιὰ καὶ νὰ μαζώνονται, νέοι τὸ καλοκαίριν,
καὶ νὰ περνοῦν τὲς γειτονιὲς κρατῶντ' ἀπὸ τὸ χέριν,
καὶ μετὰ πόθου τὴν αὐγὴν νὰ παρατραγουδοῦσι,

καὶ σιγανὰ νὰ περπατοῦν, μὲ τάξιν νὰ περνοῦσι.
Γίνονται γάμοι καὶ χαρές, παράταξες καὶ σκόλες;
φιλοτιμούνται οἱ λυγερὲς τάχα καὶ χαίρουντ' ὄλες;

Εἶναι περίεργο· ἓνα ποίημα διδακτικὸ, παραινετικὸ βάλθηκε νὰ γράψῃ ὁ ποιητής, ἓνα ποίημα (σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τοῦ καιροῦ του) ποὺ νὰ θυμίζῃ στοὺς ἀνθρώπους τὸ φοβερὸ γεγονός τοῦ θανάτου κ' ἀκόμα τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἔχουν ἀπέναντι στοὺς νεκροὺς — ξέρομε δὴ τοὺς τρομαχτικὸς «Χοροὺς τοῦ Θανάτου» ποὺ ζωγράφιζαν τὸ Μεσαίωνα καὶ στὴν πρόωμη Ἀναγέννηση στὶς βόρειες χῶρες, καὶ ξέρομε ἀκόμα τοὺς ξερούς, σχολαστικὸς στίχους, τοὺς γεμάτους θοήνους καὶ συμβουλές, ἄλλον ἀνάλογον ποιημάτων παραινετικῶν. Ἐδῶ ὅμως ὁ τόνος ἀλλάζει καὶ ὁ ποιητής ἀντὶ νὰ μᾶς μιλά γιὰ τὸ σκοτάδι τοῦ Ἄδη μᾶς μιλά γιὰ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, οἱ στίχοι του εἶναι γεμάτοι φῶς καὶ ἀνοιξη ἐλληνική. Αὐτὴ ἡ κατάφαση τῆς ζωῆς σ' ἓνα ποίημα ποὺ ξεκίνησε γιὰ νὰ θυμίζῃ τὸ θάνατο εἶναι κάτι ὀλοτέλα ἐλληνικὸ καὶ νεοελληνικὸ. Μᾶς θυμίζει τὸν Ἀχιλλεὺς ποὺ προτιμᾷ νὰ εἶναι δούλος στὸν ἀπάνω κόσμο παρὰ βασιλιάς στὸν κάτω, μᾶς θυμίζει δημοτικὰ μοιρολόγια ποὺ ἐνῶ θρηνοῦν τὸν νεκρὸ τραγουδοῦν τὶς δημοφιλεῖς τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης — ἄλλωστε στὴν Κρήτη χρησιμοποιοῦν γιὰ μοιρολόγια ἀπαράλλαχτους μερικὸς ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς στίχους τοῦ «Ἀπόκοπο» ποὺ ἀκούσατε.

Ἄλλὰ ὁ ποιητής, εἶπαμε, συγκεντρώνει — γι' αὐτὸ καὶ ἐμβαθύνει. Παρακολουθεῖ τοὺς δύο αὐτοὺς νέους, κ' ἀφοῦ τοὺς μιλῆσῃ γιὰ τὸν ἀπάνω κόσμο καὶ τοὺς ἀνανεώσῃ τὴν πίστη τους γιατί οἱ ζωντανοὶ ξεχνοῦν τοὺς πεθαμένους, ρωτᾷ νὰ μάθῃ τὴν ἱστορία τους. Κι' οἱ δύο νέοι, ὕστερ' ἀπὸ κάποιο δισταγμὸ, τὴ διηγούνται. Κι' εἶναι ἡ ἱστορία αὐτῆς γεμάτη λεπτομέρειες καὶ θαυμάσιες περιγραφές καὶ κρατᾷ πάνω ἀπὸ 150 στίχους. Γιατί; Γιὰ ποῖο λόγο; Τί ἔκαμε τὸν ποιητὴ νὰ παρατήσῃ τὸ κύριο θέμα τοῦ ποιήματος, γιὰ νὰ διηγηθῇ μὲ τόσες λεπτομέρειες τὴν ἱστορία τῶν δύο νέων, τὴν εὐγενική τους καταγωγή, τὸ λαμπρὸ ξεκίνημα τοῦ καραβιοῦ τον καὶ τὸ ναυάγιο ποὺ τοὺς ἔφερε στὸν Ἄδη; Καὶ πῶς δένεται λογικὰ ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία μὲ τὴν πορεία τοῦ ποιήματος; Δὲν ὑπάρχει ἐξήγηση. Λογικὰ ὅλη αὐτὴ ἡ μακριὰ διήγηση βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα — ὅμως ἡ αἰνιγματικὴ της παρουσία ἀποτελεῖ καὶ τὴν ποιητικὴ της δικαίωση. Ὅλη αὐτὴ ἡ λαμπρότητα τῆς περιγραφῆς καὶ ἡ γοητεία ποὺ ἀσκεῖ, ποιητικά, λυρικά, μᾶς φέρνει κοντύτερα στὸ κεντρικὸ θέμα ἀπὸ οποιαδήποτε ξερῆ καὶ πεζολογικὴ ἀπαρίθμηση. Ἡ ζωὴ μὲ ὅλη της τὴν ἐξωτερικὴ λάμψη συγκεντρωμένη στὸ ἓνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα μᾶς κάνει πιὸ χτυπητὴ τὴν ἀντίθεση μὲ τὴ σκοτεινιά τοῦ Ἄδη. Τὸ ξαφνικὸ ναυάγιο ὕστερ' ἀπὸ τὶς τόσες λεπτομέρειες τοῦ ἐπισημοῦ ξεκινήματος πόσο πιὸ κοντὰ βρίσκεται στὴν κεντρικὴ ἰδέα τοῦ ὅλου ποιήματος! Ἀσχεῖ ὁ ποιητὴς νὰ εἶναι ποιητὴς καὶ νὰ ξέρῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ εὐρημά του. Καὶ ἡ διήγηση αὐτὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ μιὰ ἀνθρώπινη εὐγένεια, στὴν ἀνώτερη σημασία ποὺ ἔδινε ἀκριβῶς στὴ λέξη ἢ πρόωμη Ἀναγέννηση, τὴν ἴδια εὐγένεια ποὺ ἔχουν οἱ νέοι σὲ μερικὰ θαυμάσια ἰταλικὰ πορτραῖτα τῆς ἴδιας ἐποχῆς, κ' ἔχει ἀκόμα τὴν ἴδια ἀγάπη γιὰ τὴ λεπτομέρεια καθὼς καὶ τοὺς χρυσοὺς θερμοὺς τόνους ποὺ συναντοῦμε στὰ ἔργα ἐνὸς Benozzo Gozzoli ἢ τοῦ Melozzo da Forlì. Ὅλ' αὐτὰ συνθέτουν τὴν παράξενη γοητεία τῆς ἀφήγησης αὐτῆς, ποὺ παίρνει τόσο κεντρικὴ θέση στὸ ἔργο, καὶ ποὺ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς κ' ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ἔκαμαν τὸν «Ἀπόκοπο» ἔργο τόσο ἀγαπητό.

Καὶ κάτεργον ἀπὸ σκαριοῦ ὄρισε ν' ἄρματάσουν,
νὰ τὸ κοσμήσουν σύντομα, ρόγαν διπλὴν νὰ δώσουν· 310
τὰ παλληκάρια ἐφέρνασιν, ὄμπρός του τοὺς ἐσταίνα,
κι' ἔπαιρναν ἐκ τούς τρεῖς τοὺς δυὰ, καὶ ἀπὸ τὸν ἓνα.
Καὶ ἀπειτίς τὸ εὐτρέπισεν ἀπ' ἄρματα καὶ πλοῦτη,
καὶ πολεμάρχους καὶ ἄρχοντας καὶ ἀπ' ἀφεντιὰν τοσοῦτην,
αὐτὸς ἐσέβη μετ' ἑμάς, κ' ἡμεῖς μ' αὐτὸν ἀντάμα, 315
καὶ ὠρέχθην τὴν οἰκονομιὰν ὡς ὄμορφόν τι πράγμα·
καὶ τότε ἔγονατίσαμεν, ὡς ὄρισεν, ὄμπρός του,
καὶ ὄλους ἑμάς εἰς προσευχὴν ἐκίνησεν ἀτάς του.
Διὰ λόγου μας ἐκόπτετον, μόνον διὰ μᾶς ἐβιάσθην,
κι' εἶπεν· «ἐσὲν παρακαλῶ, γῆς καὶ οὐρανοῦ τὸν πλάστην, 320
καλὰ νὰ πᾶν, καλὰ νὰ ρθοῦν, καλὰ νὰ διαγεῖρου,
κι' εἰς τὸ τραπέζιν μου καλὰ νὰ τοὺς ἰδῶ τριγύρου».
Καὶ ἄφ' ὅτου μᾶς εὐχῆθηκεν ἐδάκρυσεν κ' ἐξέβην,
καὶ τὸν ὑπόλοιπον λαὸν τότε ὄρισεν κ' ἐσέβην·
κι' ἔδειξεν μὲ τὸ χέριν του τότε νὰ σηκωθῶμεν, 325

καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ δρόμου μας σύντομα νὰ κρατοῦμεν.
 Πάραυτ' ὁ κόμης ὄρμησεν καὶ ἤρχισε νὰ ὀρίση
 τῆς ἔξωθεν παραγαλιᾶς νὰ λύσουν τὸ πλωρίσιον.
 Καὶ δῶκασιν τὰ θούκινα καὶ τὰ παιγνίδια ἐπαΐξαν,
 κι' οἱ ναῦτες ἐκαθίσασιν ὡς εἶδαν καὶ διαλέξαν· 330
 τὸ σίδηρον ἐσήκωσαν, τὸτ' ἔλασιαν ἐστρώσαν,
 κι' ἔκομαν βόλταν λάμνοντας κι' ἔσωσαν εἰς τὴν φόσαν.
 Πρὶν ν' ἀποχαιρετήσουσιν ὅλοι φωνὴν ἐσύραν,
 καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ θέλημα ἐκ τὴν κεφαλὴν ἐπήραν. 335
 Λοιπὸν τοῦ δρόμου τὴν ὁδὸν ἐπήραμεν, καὶ τότες
 ὁ νοῦς μας ἐκλονίζετο τὸ στρέμμα νᾶναι πότες·
 καὶ ὁ λογισμὸς ἐκόπτετο καὶ εἰς τὸ κακὸν ἐκίνα,
 τὸν θάνατον στὴν ξενιτιὰν ὁ νοῦς μᾶς ἐπρομήνα.
 Τρεῖς ἄρες οὐκ ἐτρέχαμεν καὶ χάθηκεν τὸ κάστρον,
 κι' εἰς ἄλλην μὴν ἐσπέρωσεν καὶ φάνην πρῶτον ἄστρον· 340
 κι' ἔδειξεν τὸτ' ἔξαστεριά, ὁμοίως κι' εὐδία μεγάλη·
 ἡ νύκτα ἐκαλοφόρεσεν, τὸ δὲν ἐποίκειν ἄλλη.
 Τὰ παλληκάρια ἄγαλλοντο, ὅλοι ἐκαλοφοροῦσαν,
 καὶ μετὰ πόθου καὶ χαρᾶς τὸν δρόμον ἐκρατοῦσαν. 345
 Ἐκεὶ πρὸς τὸ μεσάνυκτον ἡ ξαστεριά ἐσκοτίσθη,
 οἱ ἄνεμοι ἐταράχθησαν κι' ἡ θάλασσα βρουχίσθη·
 ἐσυχνοβρόντα κι' ἤστραπτεν, κι' ἡ συννεφιά ἴονάτων,
 πᾶς νὰ προσφέρῃ κίνδυνον τότες οἰκονομάτων·
 καὶ ὡς τῆς σφαγῆς τὸ πρόβατον εἰς τοῦ σφακτῆ τὸ χέριν 350
 κείτεται δίχ' ἀπαντοχῆς καὶ βλέπει τὸ μαχαίριν,
 ἴτις ἔμεϊς τὸν θάνατον ἐμπρὸς τὸν ἐθωροῦμαν,
 στὸν Ἄδην νὰ κατέβωμεν ὡς θαρρετὰ κρατοῦμαν·
 διατὶ τὰ κύματ' ἤρχοντα ἐναντίον τοῦ ἀνέμου,
 κι' οἱ ναῦτες ἐφοβήθησαν κι' ἤρχισαν νὰ τρέμου. 355
 Κι' εὐθὺς καθοῦριν ἔσωσε μὲ τὴν βροντὴν τὸ χιόνιν,
 καὶ ἅμα τὸ σώσειν ἤρπαξεν τ' ἀριστερὸν τιμόνιν·
 τότε τὸ ξύλον ἔπεσεν στ' ἀριστερὸν τὸ πλάγιν,
 κι' ἐποίκειν κτύπον φοβερὸν καί, ὡς ἔδειξεν, ἐρράγην 360
 καὶ δευτέρου μᾶς ἔσωσε κύμα μὲ τὸ καθοῦριν,
 καὶ τὸ νερὸν τ' ἀμέτρητον μᾶς ἔκαμεν κιβούριν.
 Ἡῦρε μας περιλαμπαστοὺς καὶ σφικταγκαλιασμένους
 ἡ τοῦ θανάτου συμφορὰ, καὶ ἄπειρα λυπημένους·
 κι' εἰς τὸν βυθὸν μᾶς ἔριξεν ἀγκαλιαστοὺς ὀμάδιν,
 καὶ ὁ Χάρος μᾶς ἐδέχθηκεν σύμψυχους εἰς τὸν Ἄδην. (*)

Σταματῶ ἐδῶ· ὁ ποιητὴς ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς διηγῆται πῶς τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή πέθανε ξαφνικὰ καὶ ἡ ἀδεοφία τους καὶ πῶς τοὺς συναντᾷ στὸν Ἄδην· καὶ ὕστερα μᾶς περιγράφει τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν ποὺ συνωσιάζονται γιὰ νὰ στείλουν μηνύματα στοὺς ζωντανοὺς — μὰ εἰκόνα γεμάτη τραγικὸ μεγαλεῖο. Οἱ ὁμορφιές τοῦ ἔργου εἶναι πολλὲς καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τίς ἀναφέρουμε ὅλες. Ὁ Μπεργαδὴς εἶναι μιὰ γνήσια ποιητικὴ προσωπικότητα ποὺ κάνει τόσο πρῶμα τὴν ἐμφάνισή της στὴν Κρήτη καὶ προοιωνίζει τὴ μεγάλη λογοτεχνικὴ ἀκμὴ ποὺ θὰ γνωρίσῃ ἡ μεγαλόνησος ὕστερα ἀπὸ ἕναν αἰῶνα.

Πραγματικὰ πρέπει νὰ περάσῃ σχεδὸν ἕνας ὀλόκληρος αἰῶνας, γιὰ νὰ συναντήσουμε στὴν Κρήτη μιὰ ποιητικὴ προσωπικότητα τόσο σημαντικὴ. Στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰῶνα ἔχουμε ἀκόμα ἕνα χαριτωμένο, δροσερὸ ἔργο μὲ πηγαῖο, λαϊκὸ χιοῦμο καὶ

(*) 309 κ ἄ τ ε ρ γ ο ν: πλοῖο πολεμικὸ, γαλλέρα, ἀ π ὀ σ κ α ρ ι ο ὄ: ἐντε-
 λῶς ἀπὸ τὸ σκαρί, ὀλοκαίνουργο, 310 ρ ὄ γ α: μισθός, ἀμοιβή, 321 ν ἄ δ ι α γ ε Ἴ
 ρ ο υ (ν): νὰ ἐπιστρέψουν 327 κ ὄ μ η ς: πρῶρεῦς, λοστρόμος 328 π λ ω ρ ῖ σ ι ο:
 τὸ σχοινὶ τῆς πῶρας 329 δ ῶ κ α σ ι ν: ἐχτύπησαν, β ο ὄ κ ι ν α: σάλπιγγες,
 π α ι γ ν ῖ δ ι α: μουσικὰ ὄργανα 331 σ ἰ δ ε ρ ο ν: ἡ ἀγκυρα ἐ λ α σ ι ἄ (ἐλασ-
 τω): κωπηλασία 334 κ ε φ α λ ῆ: ὁ ἐπὶ κεφαλῆς, ὁ καπετάνιος 336 σ τ ρ ἔ μ μ α:
 ἐπιστροφή 347 (ἀ) π ο ν ἄ τ ο ν: ἀπειλοῦσε 351 ἴ τ ι ς: ἔτσι 355 κ α θ ο ὄ
 ρ ι ν: βροχὴ μαζί μὲ ἀνεμοθύελλα 357 ξ ὄ λ ο ν: τὸ πλοῖο 359 μ ἄ ς ἔ σ ω σ ε:
 μᾶς ἔφτασε 359 π ε ρ ι λ α μ π α σ τ ο ὄ ς: ἀγκαλιαστοὺς.

ζντονη σαπιουκίη διάθεση, τήν «Γαδάρου, λύκου κι' άλουπους διήγησαν ώραία» ή «Φυλάδα του Γαϊδάρου», όπως άπλούστερα τήν όνόμασε ό λαός, που τόσο τήν αγάπησε, όπως δείχνουν οι άπανωτές λαϊκές της εκδόσεις στη Βενετία. Στο δεύτερο μισό πάλι έχουμε ένα μακρύ έμμετρο χρονικό του 'Αντώνιου 'Αχέλη για τήν άλωση τής Μάλτας από τους Τούρκους· ούτε όμως τό έργο ούτε ή προσωπικότητα του ποιητή μορζουν νά μās σταματήσουν. Πρέπει νά φτάσουμε, όπως είπαμε, γύρω στα 1600, για νά βρούμε μια ισχυρή ποιητική προσωπικότητα όπως τόν Γεώργιο Χορτάτη και ένα μεγάλο έργο όπως τήν τραγωδία του τήν «Ερωφίλη».

Αυτό όμως τό ποιητικό κενό μέσα στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα τό καλύπτει ή Κύπρος με τή γνωστή σας συλλογή τών έξοχων κυπριώτικων έρωτικων τραγουδιών, που ή καλή τύχη μās φύλαξε σ' ένα μοναδικό χειρόγραφο τής Μαριανής Βιβλιοθήκης στη Βενετία. Όμολογώ πώς αισθάνομαι κάπως στενόχωρα νά μιλά, Ξένος εγώ, σέ σάς, τους Κυπριώτες, για ένα έργο που τό Ξέρετε πολύ καλύτερα από μένα, που ή γλώσσα του ή τόσο καλλιεργημένη και ποιητική είναι ή δική σας μητρική γλώσσα. Τα 156 όμως αυτά τραγούδια κατέχουν μία τόσο σημαντική θέση μέσα στη λογοτεχνία τής ελληνικής 'Αναγέννησης, που δέν μορζουν νά λείψουν από τήν επισκόπησή μας. Κι' αν επιτρέψετε μία δικαιολογία προσωπική, τά ποιήματα αυτά τ' αγαπάω και τά θαυμάζω τόσο, που δέν άντέχω στον πειρασμό νά μιλήσω γι' αυτά και νά τά έγκωμιάσω όπως τους ταϊριάζει, στους ανθρώπους άκριβώς που κι' εκείνοι τά νιώθουν και τ' αγαπούν.

'Εχουν άλλωστε, όπως είπαμε, τά τραγούδια αυτά ξεχωριστή θέση μέσα στη λογοτεχνία που Ξεετάζουμε. Είναι ίσως κάπως ξεμοναχιασμένα και παρξάξενα, μοναδικά μέσα στη διαδρομή του νεοελληνικού ποιητικού λόγου. Δέν έχουν, ή δέν Ξέρουμε τους προγόνους των, δέν μορζουμε νά παρακολουθήσουμε τή συνέχεια τους. 'Αλλά και άριστοκρατικά, αναδίνουν όμως έτσι ίσως πιο γνήσιο τό λεπτό άρωμα τής πρώιμης 'Αναγέννησης, μέσα στην όποια όργανικά εντάσσονται.

Τήν ιστορία τους τήν Ξέρετε· έως πριν από δέκα χρόνια περίπου τό κείμενο, στο μεγαλύτερό του μέρος, ήταν άγνωστο ακόμα και στους περισσότερους ειδικούς. Ό Ε. Le-grand είχε εκδώσει τό 1880 λιγότερα από τά μισά· είχε συναντήσει τόσες δυσκολίες και στη γλώσσα και στην περίεργη γραφή του χειρογράφου, που δέν μπόρεσε νά προχωρήσει. Ό,τι μās είχε δώσει μορζορσε για τήν άνωτερη ποιότητα· όπιστος, Ξξω από μεμονωμένες προσάθειες, τά τραγούδια έμεναν για πολλή καιρό θαμμένα στο χειρόγραφο τής Βενετίας, ώπου τό 1952 αποκτήσαμε τήν πολύτιμη και ύποδειγματική έκδοση τής κυπριώτισσας φιλόλογου κυρίας Σιαπακρά-Πιτσιλλίδη, που είναι μία λαμπρή προσφορά και στην επιστήμη τής νεοελληνικής φιλολογίας, αλλά και στη λογοτεχνία μας τήν ίδια, που τήν πλουτίζει με ένα κείμενο τόσο σημαντικό. Σε άλλες χώρες, όπου τιμούν και άξιοποιούν τήν παλαιότερη λογοτεχνία τους, μία τέτοια έκδοση, ή άποκάλυψη ενός τέτοιου κειμένου, θά είχε Ξεσηχώσει φιλόλογους και λογοτέχνες, θά είχε σχολιασθή, συζητηθή και χειρευισθή όπως ταϊριάζει. Είναι άποκαταδικωτό πώς με μās σχολιάσθηκε λιγότερο και από τή νεώτερη ποιητική συλλογή του τελευταίου μεγάλου άσμου ποιητικού!

Γιατί άλήθεια τό κείμενο είναι πραγματικά μοναδικό. 'Αν ό ποιητής τών 'Ερωτοπαίγνων βρίσκει τόσο κοντά στο λαό που νά μορζη νά συγγέεται μαζί του, τήν ποιητική έμπειρία του κυπριώτη ποιητή δέν θά τή ζητήσουμε στον κόσμο του δημοτικού τραγουδιού, αλλά στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία τής δυτικής 'Αναγέννησης. Ό στίχος που κυριαρχεί δέν είναι ό δημοτικός 15σύλλαβος, αλλά, μεταφερόμενος από τήν ιταλική ποίηση, ό 11σύλλαβος, ένας στίχος εύκαμπος και μουσικός, που ό ποιητής μας Ξέρει νά τόν πλέξει τεχνικά σέ σονέτα και όχτάβες και τερτσίνες κι' ακόμα σέ βλους τους άλλους ποικίλομορφους συνδυασμούς που είχε δημιουργήσει ή 'Αναγέννηση, τήν καντσόνα, τή σεστίνα, τήν μπαλάτα, τήν μαρτσσελέτα, τό μαντριγκάλε, και τόσα άλλα, σέ μία εποχή όπου ποίηση και μουσική είναι στενώτατα δεμένες και ό ποιητής τραγουδάει τους στίχους του συνοδεύοντάς τους με τό λαούτο.

Πολύ εύστοχα ή κυρία Σιαπακρά Ξδωσε στην έκδοση τών τραγουδιών τόν πρόσθετο τίτλο «Ό Πετραρχισμός στην Κύπρο». Γιατί όπως ό Δάντης με τήν κολοσιαία του δημιουργία τής Θείας Κωμωδίας συναρξει και μαζί σφραγίζει τόν κόσμο του Μεσαίωνα, ό λίγο μεταγενέστερος Πετράρχης (στις άρχές του 14ου αιώνα) είναι ό πρώτος που φέρνει στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία τά καινούργια μηνύματα που θά συναρξίσουν ύστερώτερα τόν κόσμο τής 'Αναγέννησης. Και τά καινούργια αυτά μηνύματα τά ρουφά διψασμένη ή Ευρώπη όλόκληρη. 'Από τόν Πετράρχη έκπορεύεται μία ποιητική σχολή, καλύτερα μία αντίληψη, ένας κόσμος ποιητικός καινούργιος και ιδιόμορφος. Σε όλη τήν Ευρώπη τόν 15ο και πιο πολύ τόν 16ο αιώνα Ξαπλώνεται αυτό που όνομάστηκε «πετραρχισμός»· ένα πλήθος ποιητές γράφουν κατά τό πρότυπο του μεγάλου

Ἰταλοῦ. Πρόκειται γιὰ μιὰ ιδιαίτερη ποιητικὴ αἴσθηση, γιὰ ἓνα ιδιαίτερο ἀντίκρισμα τῆς ποίησης καὶ τῆς ζωῆς, ὅπως στὰ χρόνια μας ὁ ρομαντισμὸς ἦ ἀπὸ τοῦ λέμε «μοντέρνα ποίηση». Οἱ ποιητὲς μιλοῦν μιὰ ἐνιαία γλῶσσα, ἀπλωμένη σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἐνιαία ἀκόμα καὶ ἂν ἀκούγεται σὲ διαφορετικὲς ἐθνικὲς γλώσσες· ὁ Ἰταλὸς, ὁ Γάλλος, ὁ Ἰσπανὸς πετραρχικὸς, κ' ἄς γράφει τὴ γλῶσσα τοῦ ὁ καθένας, ποιητικὰ μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα, συνεννοοῦνται πολὺ καλύτερα μετὰξὺ τους παρὰ μ' ἓναν κλασικιστὴ ἢ ρομαντικὸ διωγλῶσσό τους τοῦ 18ου ἢ τοῦ 19ου αἰῶνα. Καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια γλῶσσα μιλά καὶ ὁ Κυπριώτης ποιητὴς γράφοντας στὸ ἰδίωμα τοῦ νησιοῦ του.

Ὁ πετραρχικὸς κόσμος τοῦ 16ου αἰῶνα ἀποδίδεται πιστότατα στὴν κυπριώτικη διάλεκτο, γιὰτὶ εἶναι γέννημα τῆς ἴδιας ἐποχῆς, βγαίνει ἀπὸ τὴν ἴδια ποιητικὴ αἴσθηση. Σήμερα καὶ ὁ πιστότερος μεταφραστὴς τοῦ Πετράρχη, Ἕλληνας ἢ ξένος, δὲν μπορεῖ παρὰ θὰ προδώσει, σὲ κάποιον ποσοστὸ, τὸ πρότυπό του. Γιὰτὶ οἱ λέξεις ποὺ θὰ μεταχειστῆ, ἢ συναισθηματικὴ καὶ ἢ ποιητικὴ προβολὴ τους, θὰ ἔχουν κάτι ἀπὸ τὸν σύγχρονο κόσμο, κάτι ἀπὸ τὸ βάρος ποὺ πῆραν τόσους αἰῶνες ποὺ τὶς μεταχειριζόμαστε.

Οἱ νεόκοποι ὅμως λέξεις τοῦ Κυπριώτη ποιητῆ ἔχουν ὅλη τὴν ἀλαφράδα καὶ ὅλη τὴν χρυστάλλινη διαύγεια τοῦ πρωτοτύπου, χωρὶς κἀν νὰ τὸ προσπαθῆ ἀποδίδουν τὸν ἴδιο ποιητικὸ κόσμο. Ἐνα παράδειγμα: Γράφει ὁ Πετράρχης *E temo e spero et ardo e son up ghiaccio*. Παίρνει τὰ ἴδια λόγια ὁ Ronsard: *J' espère et crains... or je suis glace, et ores un feu chault*. Καὶ ὁ δικὸς μας ποιητὴς: *Φοβοῦμαι καὶ θαρρῶ, γλυκιά κυρά μου, | ἀφταίνοω καὶ χιονίζω στὸ καμίνιν*. Εἶναι ἡ ἴδια ποιητικὴ γλῶσσα, ὑλοποιημένη μὲ διαφορετικὸ τρόπο—ἡ ἴδια μουσικὴ φράση παιγμένη στὸ βιολί, στὴ βιόλα καὶ στὸ ὄμπο. Γενικὰ ὁ ποιητὴς μας κινεῖται μὲ ἄνεση στὸν ἴδιο ποιητικὸ κόσμο τῶν πετραρχικῶν προτύπων ὄχι μόνο οἱ λέξεις του, ἀλλὰ καὶ οἱ φράσεις του ἔχουν τὴν ἴδια κλασικὴ συμμετρία, τὸ ποιητικὸ νόημα βρίσκεται σὲ διάφανη ἀνταπόκριση μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο, οἱ ποιητικὲς ἔννοιες κλείνονται σὲ σαφῆ περιγράμματα καὶ δημιουργοῦν μιὰ τεχνικὰ δουλεμένη *διαλεκτικὴ* μὲ ἀνταποκρίσεις, ἀντιθέσεις καὶ ἐνώσεις, ὅπως τὰ μουσικὰ θέματα στὴ μουσικὴ τῆς Ἀναγέννησης ἢ τ' ἀνάλαφα βήματα στοὺς χοροὺς τῆς ἐποχῆς. Ὁ λόγος, ἡ λέξη δὲν ἔχει βαρύνει ἀκόμα, εἶναι γεμάτη νεανικὴ ἐλαστικότητα, καὶ ὁ ποιητὴς χαίρεται νὰ δοκιμάξῃ τὴ δύναμή της καὶ παίξει μαζί της, ὅπως τὸ βλέπουμε πολλὰς φορὲς ἀκόμα καὶ στὸν Σαίξπηρ.

Στὸ ἀκόλουθο σονέτο π.χ. τὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα ἐκφράζεται μ' ἓναν κοινὸ τόπο τῆς ἐποχῆς — μιὰ *διαλεκτικὴ*, ἓνα παιγνίδι ἀνάμεσα στὸν ὕπνο καὶ στὸ ξύπνιο, στὰ πάθη καὶ στὴν ἐλπίδα, τῆ ζωῆ καὶ τὸ ὄνειρο:

Κοιμώντα μοῦ φανίστην νὰ βιγλίω
ἐκείνην ἀπὸ πῆρεν τὴν καρδιάμ μου,
μὲ θάρος νὰ μοῦ στρέψη τὴν ὑγειάν μου
κ' ἐγὼ νὰ ἴπίζω μέσα μου νὰ ζήσω·

ἀμμέ, μὲ δίχως περισσὰ ν' ἀργήσω,
ξυπνώντα ποῖκα στρέμμα στὴν κυράν μου·
ἐδίπλασα ξανὰ τὴν καρματιάμ μου
καὶ πάλε πεθυμῶ νὰ ξηψυχῆσω.

Μμάτια μου, ἀφὸν κοιμώντα μοῦ διδεῖτε
τό ἔθλα νὰ θωρούσετε ἀνοιμένα,
τὸν κόσμον πιδὸν γι' ἀγάπημ μου μὲδ δῆτε.

Μμάτια μου, ἀφὸν βιγλάτε κοιμισμένα
κεῖνον ποῦ θέλω πάντα νὰ θωρήτε,
μείνετε μέραν νύχταν καμμμένα.

Ἡ *διαλεκτικὴ* αὐτὴ, οἱ ἀντιθέσεις, ἐκφράζονται ζωηρότερα σ' ἓν ἄλλο σονέτο, ὅπου οἱ ἔννοιες *πικρὸς - γλυκός, κακὸς - καλὸς* εἶναι σὰ νὰ κάνουν ἐπιδέξιους *διαξιφισμοὺς* ἀπὸ *στίχο* σὲ *στίχο*:

Ἄν ἐν πικρὸς ὁ πόθος γοιὸν λαλοῦσιν,
πῶς ἐν γλυκιά τὰ πάθη τὰ δικά του;
κι' ἂν ἐν γλυκός, πῶς ἐν σκληρῇ καρδιά του,
κι' ἂν ἐν σκληρός, πῶς ὅλοι τὸν ποθοῦσιν;

Ἄδ δὲν ἔν ἐμπιστὸς γοιὸν τὸν θωροῦσιν,
 γιὰ τίντα νὰ μετέχουνται μιτά του,
 ἂν ἔν κ' εἶναι φτηνὸς εἰς τὰ καλὰ του,
 γιὰτὶ παραπονοῦνται ὅσοι ἀγαποῦσι;

Ἄνίσως καὶ τὸν κάθαναν πληγῶννη
 πῶς δὲν εἶναι μιτά του κακιωμένοι
 ἄμμ' ὄλοι τ' ἀκλουθοῦν ὅσους κορπῶννει;

Ἔννοια γλυκιὰ μὲ τὴν πικριὰ σμιμένη
 τοὺς ἀγαποῦν εἰς τοῦτον ἀποσῶννει
 καὶ δὲν νιώθουν πῶς ζοῦν ἀποθαμμένοι.

Περισσότερο ἀπὸ τὸ σονέτο καὶ τὶς ἄλλες στιχουργικὲς μορφές, ἐκεῖ πού ὁ ποιη-
 τὴς βοῆκε, νομίζω, τὴν ἐκφραση τὴν πῶ σύμμετη τῆς προσωπικότητάς του εἶναι ἢ
 ὀχτάβα, οἱ τεχνικὰ πλεγμένοι μὲ τὴ ῥίμα ὀχτῶ στίχοι, ἓνα σχῆμα μετρικὸ πού θὰ τὸ
 λαμπρύνη ἀργότερα στὴν ποίησή μας ὁ Σολωμὸς μὲ τὶς γνωστὲς ὀχτάβες τοῦ
 «Δάμπρου» :

Γοιὸν τὸ κερὶν πού βρίσκεται στὴν φώτην,
 ἀντάφ φυσὰ δίχως νερόν ἀέριν,
 ἐπέσωσες τὴν ἄχαρὴν μου νιότην
 κι' ἀξάφτει καὶ χειμὸν καὶ καλοκαίριν.
 Κι' ἂν εἶμαι στὸ λαμπρὸν ἄμμ' ἔχω σκότη
 καὶ νύχταν καὶ πωρὸν καὶ μεσομέριν·
 κ' ἴτσου γοιὸν νὰ 'μουν μέσα σ' ἓναν σπήλιον
 πιὸν ἄχ τὸ κλάμαν δὲν θωρῶ τὸν ἥλιον.

Ἄλλη ὀχτάβα — ἓνα παιγνίδι πάνω στὴ λέξη καιρὸς. Νομίζεις πῶς ὁ ποιητὴς
 παίζει μὲ τὴ λέξη ὅπως ἓνας ἀρκεβάτης μ' ἓνα τόπι :

Καιρὸς τὴν ἐμορφιὸν σοῦ δῶκεν τόσην
 καὶ μὲ καιρὸν ἔν χρειὰ νὰ χαμηλώσης·
 καιρὸς ἐβάρτην διὰ νὰ σὲ ψηλώση
 καὶ μὲ καιρὸν ἔν χρειὰ νὰ χαμηλώσης·
 καιρὸς μ' ἐδῶκεν γιὰ νὰ μὲ σκλαβώση
 κ' ἐσοῦ καιρὸν τῆς λευτεριάς νὰ δώσης.
 Μὲ τὸν καιρὸν ἀπ' ἀγγριστη μερῶννει
 καὶ μὲ καιρὸν ὅ,τι ἀρκευτὴ τελειῶννει.

Σὲ ἄλλη ὀχτάβα τὸ παιγνίδι γίνεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ λέξεις ἢ σὲ δυὸ ἔννοιες:
 λαμπρὸν - χιόνι, ξέση - κρύο. Στὰ δυὸ ἀντίθετα μοτίβα πού ἀπωθοῦνται καὶ πάλι
 συμπλέκονται ὅπως σὲ μιὰ μουσικὴ σύνθεση ἢ σ' ἓνα θέμα διακοσμικὸ :

Δίδει τὴν βράστην στὸ λαμπρὸν ἢ φύση,
 στὸ χιόνιν δίδει κρυότην, δίδει ἀσπράδαν·
 λαμπρὸν ἄχ τὸ λαμπρὸν νὰ βγῆ ἔναι χρῆση,
 τὸ χιόνιν πάλε βγάλλει μαργωμάδαν.
 Μπορεῖ τὸ χιόνιν τὸ λαμπρὸν νὰ σθήση,
 καλὰ κι' ἂν διώχνη τὸ λαμπρὸν τὴν κρυάδα·
 κ' ἐμέναν τὸ λαμπρὸν μου δὲ μπουρίζει:
 βγιαίννει 'πού μιὰν ἢ ποιὰ πάντα χιονίζει.

Καὶ σὲ μιὰ ἄλλη ὀχτάβα πάλι χαρομάστε τὴν ἀπλὴ βασικὴ κατασκευὴ τοῦ συλλο-
 γισμοῦ, τὴν καθαρὴ διαλεκτικὴ θέση καὶ ἀντίθεση, τὴν ὑπόθεση καὶ τὴν ἀπόδοση:
 ἂν, ἂν, ἂν — συμπέρασμα :

Ἄν ὁ τεχνίτης τὸ πωρὸν δουλεύη,
 τὴν νύχταν μὲ τὸ διάφορός του πνάζει·
 ἂν ἔν κι' ὁ πολεμάρχος ριζικεύη
 συχνὰ τὴν ζῶν του, γιὰ τιμὴν παθιάζει·
 ὁ ναύτης στὸ νερόν ἂν κιντυεύη,
 γδέχεται κέρδος, καὶ γι' αὐτὸν στεντιάζει.
 Κ' ἐγὼ ποτέ μου δὲν θωρῶ 'πού σέναν
 παρὰ λαμπρὸν, ζημιές, πάθη σ' ἐμέναν.

Τὸ λαμπρὸν καὶ τὸ θάρρος, τὰ ἐρωτικά βάσανα καὶ ἡ ἐλπίδα, ὁ ἔρωτας καὶ ὁ θάνατος, ὁ Πόθος (προσωποποιημένος ὅπως τὸν θέλει ἡ Ἀναγέννηση) καὶ ὁ Χάρος (δημοτικὴ αὐτὴ ἑλληνικὴ προσωποποίηση) εἶναι οἱ κοινοὶ τόποι, ὁ ἀνάλαχτος κανθός, ὅπου ὁ ποιητὴς κεντᾷ τὰ ποικίλα καὶ διαρκῶς ἐναλλασσόμενα μοτίβα του, μὲ μιά ἀφθονία καὶ μιά ἐφευρετικότητα πραγματικὰ καταπληκτικῇ. Ἄλλοῦ πάλι ξεφεύγει ἀπ' αὐτὴ τὴ διαλεκτικὴ καὶ βρίσκει τόνους ἐμπνευσμένους ἀπὸ τὴν πρὸ γνήσια πηγῆ τῆς ἐμπνευσης κάθε ποιητῆ καὶ κάθε ποίησης, τὴ φύση :

Μέσα στὰ δάση θὲν νὰ καταντήσω,
ἀπὸ τ' ἀδόνιν κλαίγει πάσα μέραν·
στὸ κλάμαν συντροφιάν θὲν νὰ τοῦ ποίσω,
δίχως νὰ πάψω 'δὲ πωρνὸν 'δὲ σπέραν·
κι' ἂν θέλῃ νὰ σιγήσῃ, μὲν τ' ἀφήσω
ποτέ του μουλλωτὸν νὰ πάρῃ ἀέραν,
ἂν τύχως ἔτσι κλιόντα ν' ἀγρικῆσῃ
ἐκεῖνη, ποῦ μπορεῖ νὰ μοῦ βουθήσῃ.

Θὰ ἤθελα ὄρες δλόκληρες νὰ διαβάζω τὰ ποιήματα αὐτὰ μαζί σας Ἀλλὰ πρέπει κάποτε νὰ τελειώσουμε. Καὶ θὰ τελειώσουμε μ' ἓνα κάπως μεγαλύτερο ποίημα, γραμμένο κι' αὐτὸ σὲ ὀκτάστιχα, ἀλλὰ μὲ κάποια διαφορετικὴ διάταξη τῶν ὁμοιοκαταληξιῶν — οἱ τεχνικοὶ τὴν ὀνομάζουν μπαλάτα μινόρε. Τὸ χαρακτηριστικὸ, κι' αὐτὸ ποῦ δίνει κάποια ιδιαίτερη μουσικὴ γοητεία εἶναι ὅτι στὸ τέλος κάθε ὀκτάστιχου ἐπανερχοῦνται πάντα ὅμοιοι οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι («ριπρέζο»), εἶναι ἓνα ποίημα εἰδυλλιακὸ, γνήσιο κι' ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ προῖόν τῆς ἐποχῆς. Γιατὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ ὀχαρακτηριστικὰ εἶδη τῆς ποίησης τῆς Ἀναγέννησης εἶναι ἡ ποιμενικὴ, ἡ βουκολικὴ ποίηση, ποῦ ἐκδηλώνεται εἴτε σὲ μικρὰ ἀφηγηματικὰ ποιήματα μὲ ποιμενικὸ περιεχόμενο (οἱ γραμματολόγοι τὰ ὀνομάζουμε «εἰδύλλια») εἴτε στὰ μεγαλύτερα ποιμενικὰ δράματα, στὸ εἶδος αὐτὸ τῶν tragicommedie pastorali, ποῦ γνώρισε τόση ἀκμὴ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη. Ἐνα μικρὸ εἰδύλλιο λοιπὸν καὶ τὸ δικό μας· ἢ ἀκόμα σὰν ἓνας παθητικὸς μονόλογος κάποιου ἐρωτευμένου βοσκοῦ ἀπὸ κάποιο δράμα ποιμενικὸ — ἀπὸ τὰ προσιμότερα δείγματα ποιμενικῆς ποίησης στὴν Ἑλλάδα :

Γιατὶ κυρά μου φεύγει ἀπὸ ξαυτὸν μου
ἦλθα, πουλλιὰ, μ' ἔσας νὰ κατανήσω·
γιατὶ κυρά μου ζάψεν τὸ λαμπρὸν μου
ἦλθα στὸ σκίός σας, δέντρῃ νὰ καθίσω
καὶ μετὰ σέναν, βρύση, ἂν ἤμπορήσω
νὰ δροσιστῶ πριχοῦ μὲ καταλύση·
κι' ἀφὸν δὲν θέλει πιδὸν νὰ μοῦ γρικῆσῃ,
γρικάτε μου, πουλλιὰ, δεντρά καὶ βρύση.

Γρικάτε μου, πουλλιὰ, καὶ λυπηθῆτε
γρικῶντα τὴν πολλήν τῆς σκληροσύνην
κ' ἔσεις, δεντρά, ἔχ τὴν λύπην μαραθθῆτε
ἔδοντας τὴν ἐδικὴν τῆς κακοσύνην·
λυπήθου με κ' ἔσου μὲ λεμοσύνην
βρύση μου, κι' ὅτις ἄλλος ἀγρικῆσῃ·
κι' ἀφὸν δὲν θέλει πιδὸν νὰ μοῦ γρικῆσῃ,
γρικάτε μου, πουλλιὰ, δεντρά καὶ βρύση.

Δὲν θέλει πιδὸν ν' ἀκούσῃ τὸ λαμπρὸν μου,
δὲν πολογᾶται σ' ὅσα τῆς μιλήσω,
πλάσιν οὐδὲ ψηφίζει τὸ λαμπρὸν μου,
δὲν θέλει νὰ σταθῇ νὰ τὴν βιγλίσω·
κι' ὅσα χαρτιὰ ποτὲ νὰ τῆς μηνύσω
ἀπὸ μακρὰ δὲν θέλει νὰ τὰ γγίσω·
κι' ἀφὸν δὲν θέλει πιδὸν νὰ μοῦ γρικῆσῃ,
γρικάτε μου, πουλλιὰ, δεντρά καὶ βρύση.
Πέτε, πουλλιὰ, μὲν πάψετε τὸ κλάμαν
καὶ δίκιον ἔν νὰ κλαίγετε μιτὰ μου·
δέντρῃ, καὶ δείλις καὶ πωρνὸν καὶ κάμαν
γοιδὸν σείζετε λαλεῖτε τὰ κακὰ μου·
βρύση, πιντώθου μὲ τὰ κλάματά μου

κ' ἐγὼ θέλω φωνάζειν κρίσιν, κρίσιν·
κι' ἀφὸν δὲν θέλει πιδὸν νὰ μοῦ γρικήση,
γρικάτε μου, πουλλιά, δεντρὰ καὶ βρύση.

Ἡ ποίηση αὐτὴ ποὺ ἔδωσε τόσο ἔξοχους καρπούς δὲν εἶχε συνέχεια. Ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα ἐξακριβώσε ἄλλωστε πὸς ὁ ἄγνωστος κυπριώτης ποιητὴς ἔγραψε τὸ ἔργο του λίγα χρόνια μὲν πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληψη τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ 1571. Καὶ ἡ συμφορὰ αὐτὴ φυσικὸ ἦταν νὰ στερέψῃ τὴν πλοῦσια πηγὴ ποὺ ἀνάβουζε ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴ Δύση καὶ τὴ δυτικὴ Ἀναγέννηση.

Ἡ λογοτεχνία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀναγέννησης βρῖσκει ὅμως τὴ συνέχειά της στὴν Κρήτη. Ἐκεῖ, εἴπαμε, στὰ τέλη τοῦ 16ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνα συναντοῦμε μιὰ ποιητικὴ προσωπικότητα μὲ σημαντικὸ βάρος, τὸν Γεώργιο Χορτάτση. Τοῦ χρωστοῦμε τὴν ὠριότερη τραγωδία τοῦ κρητικοῦ θεάτρου, τὴν «Ἐρωφίλη» τοῦ χρωστοῦμε — κ' αὐτὸ εἶναι λιγότερο γνωστὸ — τὴν ἀνέκδοτη ἀκόμα κωμωδία τοῦ «Κατζούρμου». Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πᾶν ἀπ' ὅλα τοῦ χρωστοῦμε εἶναι πὸς ὁ Χορτάτσης χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τοῦ θεάτρου στὴν Κρήτη· χάρις σ' αὐτὸν ξαναγυρίζει τὸ θέατρο, ὅστερ' ἀπὸ πάρα πολλοὺς αἰῶνες, στὴν Ἑλλάδα. Τὸ πράγμα ἔχει κεφαλαϊώδη σημασία, γιατί ἀπ' ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη τὸ θέατρο, τὸ δράμα, εἶναι τὸ περισσότερο κοινωνικὸ· δὲν ὑπάρχει χωρὶς κοινὸ, χωρὶς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ τὸ παρακολουθήσουν νὰ παίζεται. Καὶ τὸ θέατρο, τὸ δράμα, μὲ τίς συγκρούσεις τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐλεύθερης, ὑπεύθυνης προσωπικότητας ποὺ προϋποθέτει, εἶναι ἀπὸ τὰ ποὺ χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς βαθύτατης ἀλλαγῆς ποὺ ἔφερεν ἡ Ἀναγέννηση. Θέατρο στὸ Μεσαίωνα δὲν ὑπάρχει — γιατί λείπουν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξή του.

Ἄλλὰ τὸ θέμα θὰ μᾶς πῆγαινε πολὺ μακριά. Ἐκεῖνο ποὺ θέλω ἐδῶ ἰδιαίτερα νὰ ὑπογραμμίσω εἶναι πὸς στὴν «Ἐρωφίλη», στὰ θαυμάσια χορικά της, εἶναι σὰν νὰ ξαναβρίσκουμε τὸ ἴδιο νῆμα ποὺ πρῶτος ἔπλασε ὁ κυπριώτης ποιητὴς τῶν ἐρωτικῶν τραγουδιῶν. Γραμμῆνα τὰ χορικά αὐτὰ σὲ 11σύλλαβους καὶ πλεγμένα τεχνικὰ σὲ «τερτοίνες», ἔχουν τὴν ἴδια ἀβρότητα καὶ εὐγένεια μὲ τὰ σονέτα καὶ τίς ὀχτάβες τοῦ ποιητῆ μας, τὴν ἴδια διαφάνεια καὶ τελείωση στὴ γλωσσικὴ ἔκφραση :

Τοῦ πλοῦτου ἀχορταγιά, τῆ δόξας πείνα,
τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριθεία καταραμένη,
πόσα γιὰ σὰς κορμιὰ νεκρὰ πομείνα,
πόσοι ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
πόσεις πολλῆς μαλιῆς συναφορμὰ σας
γρικόονται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη!

Ὁ Χορτάτσης εἶναι λόγιος καὶ εὐγενής, ἀπὸ τὸ Ρέθεμνος, τὴν ἀρχοντικὴ πολιτεία, ποὺ σώζει καὶ σήμερα τίς προσόψεις καὶ τίς πόρτες τῶν σπιτιῶν του σὲ ρυθμὸ Ἀναγέννησης. Εἶναι ὅμως μαζὶ καὶ ἓνας ρηξικέλευθος ἀνανεωτὴς, ποὺ ὑψώνει συνειδητὰ τὴ λαϊκὴ κρητικὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς του σὲ ἐντεχνὴ γλώσσα ποιητικὴ. Ἡ ἐπίδρασή του σφραγίζει ὅλη τὴν κρητικὴ λογοτεχνία — τὸ κρητικὸ θέατρο τοῦ 17ου αἰῶνα.

Ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμά του, ἀλλὰ προχωρώντας παραπέρα, ἓνας ἄλλος προικισμένος ποιητὴς, μὰ γενιὰ νεώτερος, ὁ Βιτσένζος Κορνάρος, θὰ φέρῃ στὴν δολκλήρωση τὴ λογοτεχνία τῆς ἑλληνικῆς Ἀναγέννησης. Λαϊκότερος αὐτός, θεομότερος στοὺς ἐκφραστικούς του τρόπους, μᾶς δίνει στὴ νεανικὴ του ἡλικία ἓνα θεατρικὸ ἔργο, ποὺ ξεφεύγει ὅμως ἀπὸ τὴ θεατρικὴ σύμβαση τῆς ἐποχῆς καὶ γίνεται περισσότερο ποίημα λυρικό, τὴ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ». Καὶ στὰ ὅριμα χρόνια του μᾶς χαρίζει τὸ ἀριστοῦργημά του, ποὺ εἶναι μαζὶ καὶ ἀριστοῦργημα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τὸν «Ἐρωτόκριτο». Ὁ Ἐρωτόκριτος εἶναι τὸ ἀνώτερο σημεῖο ὅπου ἔφτασε ἡ λογοτεχνία τῆς νεοελληνικῆς Ἀναγέννησης, ποὺ θέλησα νὰ σὰς παρουσιάσω ἀπὸψε, εἶναι ὅμως μαζὶ καὶ τὸ τέλος της. Κι' ἐδῶ ἡ κατάληψη τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ 1669 ἔκοψε μοιραία καὶ ἀπότομα τὴν πλοῦσια αὐτὴ ποιητικὴ ἀνοφορία.

Γιὰ τὸ ἔργο τῶν δυὸ αὐτῶν ποιητῶν, τῶν κορυφαίων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ μιὰ δευτέρη διάλεξη. Στὴ σημερινὴ μας πνευματικὴ ἐπικοινωνία θέλησα νὰ περιορισθῶ στὴν πρώτη, ἅς τὴν ποῦμε ἔτσι, φάση τῆς λογοτεχνίας τῆς ἑλληνικῆς Ἀναγέννησης. Καὶ στὴ φάση αὐτὴ τὸ σημαντικότερο ἔργο εἶναι ἀναμφισβήτητα τὰ τραγούδια τοῦ ἄγνωστου κυπριώτη ποιητῆ, ποὺ εἶναι μὰ δόξα τῆς Κύπρου μαζὶ καὶ τῆς Ἑλλάδας.

ΛΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΣ Α' (Στίχοι 12 - 52)

Ἀπόδοση στην Κυπριακή διάλεκτο.

Τζι' ἤρτεν ὁ Χρῦσης στοὺς Ἀχαιοὺς τὰ γλήγορα τὰ καράβια
τῆς κόρης του τῆς πέρκαλλης τῆλ λεφτερικὰν νὰ πάρῃ
τζιαὶ δῶρα ἔφερονεν ἀκριβὰ τζιαὶ στέμματα στὰ σ'ιέροκα
τ' Ἀπόλλωνα, γρουσόβεροκα, τζι' οὐλλους ἐπαρακάλεν
τοὺς Ἀχαιοὺς, μὰ πκιὸ πολλὰ τοὺς δικιὸ τοὺς Ἀτρεΐδες
τζεΐνους πὸν δικιαφεντέβκασιν οὐλλα τὰ παλλημάροκα.
«Γυιοῦδες τ' Ἀτρέα τζι' Ἀχαιοὶ σιεραματωμένοι,
οἱ ἀφέντες μου θεοὶ πὸν ζοῦν πὰ στοῦ Ὀλύμπου τῆμ μούττην
μακάρι νὰ σᾶς δώκουσιν νὰ πιαάτε τοῦ Ποριάμου
τῆμ πόλιν, τζι' ἔσσω σας ξανὰ μὲ τὸ καλὸν νὰ πᾶτε·
ἀμὰ τζιαὶ μένα τοῦ φτωχοῦ δώστε μου τὴν κορούμ μου
τζι' οὐλλα τὰ δῶρα πάρτε τα, τὸθ θεόν μου ἀντραπῆτε».
Τζι' εὐτὺς οὐλλοι τους οἱ Ἀχαιοὶ ἐδέχτησαν τζι' ἐλέαν
νὰ πιαάουν τὰ δῶρα τὰ γρουσά, τὸν γέρον ν' ἀντραποῦσι.
Μὰ ἐκακοφάνην τ' ἀρκηοῦ τ' Ἀτρεΐδη Ἀγαμέμνου
τζι' ἄσ'ημα τὸν ξικούμπτησεν μὲ τοῦν' τὰ πικρὰ λόγια.
«Ἐσίε τὸν νοῦ σου, γέρο μου, μέμ μπα τζιαὶ ξαναδῶ σε
δαμαὶ στὰ καίτζια νὰ ξαρκᾶς γιὰ νὰ ξανακοπιιάσης
γιατὶ ἐν εἶμαι σίουρος ὁ θεὸς σου ἄς σὲ γλυτώση.
Τὴν κόρη σου ἐν τὴν ξαπολῶ· ἐν νὰ γεράση πρῶτα
ἔσσω μου μέσ' στὴν ξενηδικειάν, στήβ βούφαν νὰ φανίσκη
οὐλλην μέραν τζι' ὕστερις στὴν τάβλαν μου νὰ πέφτη.
Λάμνε, γέρο, ἄγια, σὸ καλὸ, τὰ γαίματα μὲν μ' ἄφτης,
ἄθ θὲς γερὸς στὰ πόδικια σου ἔσσω σου νὰ γυρίσης».
Ἔτσι τοῦ πολοῆθηκεν τζιαὶ μούρωσεν ὁ γέρος
τζι' ἐκρόστην του τζι' ἐτρόθησεν μουλλωτὸς εἰς τὴν ἄκραν
τῆς τζυμματούσας θάλασσας, τζι' ἐστάθηκεν μὲ κλάμαν
τζι' ἐπαρακάλεν τῆς Δητῶς τῆς ὀμορφομαλλούσας
τὸν γιόγκα τὸν Ἀπόλλωνα τὸν ἄρκονταν τζι' ἐλάλεν:
«Ἄκου μου, ἀσημοδόξαρε, σὺ πὸν τὴν Χρῦσην γλέπεις
τὴν Κίλλαν τῆθ θεοτιτζῆν, τὴν Τένεδον φυλάεις
στὰ σιερένα σ'ιέροκα σου, Σμινθέα· τὴν ἐκκλησιάν σου
ἂν πλούμησα καμιὰβ βολὰν γιὰ ἄς σῶκαμα θεσίεις
πασ'ιὰ μερκὰ βουδικιῶν τζι' αἰγιῶν, κάμε μου τοῦν' τῆχ χάριν:
«Νὰ μοῦ πκιερώουν οἱ Δαναοὶ τὸ κλάμαν, τὸν καμόμ μου
μὲ τὲς σαίπτες σου». Τζι' ὁ θεὸς Ἀπόλλων ἄκουσέν του.
Τζιαὶ πὸν τῆμ μούττη ἐλούρησεν τοῦ Ὀλύμπου τζι' ἡ καρκιά του
καμίνιν ἤτουν χογλαστον τζι' εἰσ'ιεν πάνω στὸν νῶμον
τὸ σαίπτοθηκάριν του τζ'αὶ τ' ἀσημένον τόξον
τζ'αὶ τ' ἄρματα ἐφατσ'ύσασιν πὸν τὸν πολλὸν θυμόν του
στὴ ράσ'ην του· τζι' ἐθάρειες πὸς ἤτουν μαύρη νύχτα·
πὸν τὰ καράβια πῶμακρα ἔκατσεν, τζι' ἀρτζινέβκει
νὰ σερνιαρίσκη φοερά, τζι' ἐσ'ίζασιν τὰ βέλη,
τζι' ἐβρίσκασιν εἰς τὴν ἄρκην ἀσπρομάλλουρους σ'ύλλους
τζ'αὶ μοῦλες· τζι' ὕστερις τρυπᾶ μὲ βέλη ψατζ'εμένα
τζ' ἀδρώπους. Τζι' ἐν ἐσβύννασιν οἱ λαμπροτζιῆς πὸν ἐκάβκαν
τοὺς σκοτωμένους.

Ἀπόδοση ΓΙΑΝΝΗ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝΑΣ ΚΟΥΛΟΧΕΡΗΣ ΚΙ ΕΝΑ ΒΙΟΛΙ

Μά την ἀλήθεια τίποτα δὲν εἶχε ἀλλάξει ἀπὸ τοῦτο τὸ χαμῶι στοὺς τρεῖς μῆνες τῆς ἀπουσίας τοῦ ἀντάρτη. Οἱ πῆλινες κουπες στὸ τραπέζι, τὰ πανέρια στοὺς τοίχους, ἓνα μάτσο ρόδια κρεμασμένα ἀπὸ ἓνα δοκάρι τῆς καλαμένηας ὀροφῆς. Κι' ἀκόμα — ναι — λίγο νερὸ στὸ βάθος τῆς μεγάλης στάμνας στῆ γωνιά. Μύριζε μούχλα τοῦτο τὸ νερὸ ὅπως καὶ ὄλα γύρω.

Ἄναψε τὴ λάμπα. Ἀπόθεσε στὴν ἀκρὴ τ' ὄπλο του κι' ἀνάσανε. Ἐφερε ἓνα γύρω τῆ ματιά του κι' ἓνα μειδίαμα φάνηκε στὰ χεῖλη του. Νά ἦταν αὐτὸ ἱκανοποίηση πὼς ἔφτανε πιά σ' ἀσφαλισμένο μέρος ἢ εἰρωνία γιὰτὶ βρισκόταν στὸ ἴδιο περιβάλλον πὺ τόσο τὸν εἶχε κουράσει πρὶν λίγους μῆνες;

Ἐνας γούλλος μέσ' ἀπ' τὰ καλάμα τῆς στέγης ἀφοῦ συνῆλθε ἀπὸ τὴν ἐκπληξη γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἀντρα συνέχισε τὸ τραγούδι του, χωρὶς νὰ νοιάζεται γι' αὐτὸν μὰ οὔτε γιὰ ψηλὲς καὶ χαμηλὲς νότες. Μὲ τὴ σειρά του ξαφνιάστηκε κι' ὁ ἐπισκέπτης γιὰτὶ νόμισε τὸν ἦχο στὴν ἀοχὴ σὰν σούρσιμο ἀπ' ἔξω. Ἐχεις τόση προδιάθεση νὰ παρεξηγῆς τὸν κάθε ἦχο καὶ θόρυβο ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ σὲ δῆ μάτι ἀνθρώπου!

— Ἄει στὸ καλὸ, ξεφώνισε ἐκνευρισμένος.

Ὁ γούλλος σταμάτησε καὶ πάλι σὰ νὰ μεταμελήθηκε γι' αὐτὸ πὺ ἔκανε. Ἐξὼ ἡ βροχούλα εἶχε πιά δυναμώσει καὶ ὁ ἀντρας κοίταζε μ' ἀνήσυχη ματιὰ τὴν σάπια ὀροφὴ. Χειμῶνας δὰ ἦτανε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπίσκεψή του κι' ἤξερε καλὰ τί σημαίνει νὰ περάσης ἔστω καὶ μὰ νύχτα σὲ τοῦτο τὸ παλιοκάλυβο. Ἡ εἰκόνα πὺ ἔδινε αὐτὸ τὸ καλύβι σ' αὐτὸν πὺν τὸ ἔβλεπε ἔξωτερικὰ ἦταν πὼς ἔμοιαζε μὲ γέρο πὺν δὲν κρατιέται πιά στὰ πόδια του. Φαινόνταν ἔτοιμο νὰ σοριασθῆ κάτω γεμίζοντας χῶματα, σκόνες καὶ καλάμα τὸ τρυφερὸ χορτάρι πὺν φύτρωνε γύρω τριγύρω σ' ὀλόκληρο τὸ κτῆμα πὺν ἐννοοῦσε ν' ἀντιστέκεται στὰ πολεοδομικὰ σχέδια καὶ στὶς δελεαστικὲς τιμὲς γιὰ οἰκόπεδα. Τὸ κτῆμα τὸ εἶχαν ἀσφυκτικὰ κλεισμένο οἱ μοντέρνες οἰκοδομὲς καὶ οἱ κομπὲς βίλλες, πὺν ὄλο κι' ἤθελαν νὰ τὸ πατήσουν, νὰ τοῦ τσακίσουν τὶς μυγδαλιές, νὰ τοῦ ρουφήξουν τὸ νερὸ, νὰ τοῦ πάρουν τὸν ἀέρα.

Ἄ! Ὅλα κι' ὄλα ὁ κύρ Βασίλης μ' ἀξιοπρέπεια ὑπερασπιζόταν τὸ κτῆμα του. Ὅχι γιὰτὶ τὸ εἶχε ἀνάγκη. Ἄλλοίμονο! Ἄπ' ἀρχῆς πὺν τὸν «πλησίασαν» ξεκαθάρισε: «Δὲν τὸ δῖνο, τέλειωσε. Εἶναι δημοφιλὲς τοῦ τόπου!» Νὰ ὅμως πὺν τώρα ἀποδείχτηκε πὼς τὸ κτῆμα καὶ τὸ καλύβι πλάι στὸ μεγάλο πηγάδι εἶχαν καὶ ἄλλη μεγάλη χρησιμότητα. Πάει καιρὸς πὺν τὸν «πλησίασαν» «κάτι παιδιὰ», τώρα, καὶ τοῦ εἶπαν πὼς ἂν ἔδινε τὴν συγκατάθεσή του θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸν ἀγῶνα.

— Μετὰ χαρᾶς, ἀπάντησε στρίβοντας τὰ δασεῖά του μουστάκια μὲ τὴ συναίσθηση πὼς ἔκανε κάτι πὺν ἦταν καθῆκο του νὰ κάνῃ.

Ὁ ἀντάρτης ἦταν φανερὸ πὼς δὲν αἰσθανόταν καλὰ μέσα στοὺς τέσσερους πλιθαρένιους τοίχους. Στὴν γωνιά ὑστερὰ ἀπὸ ἓνα σύντομο διάλειμμα ξανάρχισε ὁ γούλλος. Τὸ μακρόσυρτὸ του τραγούδι ἐνόχλησε φαίνεται τὸν ἀντρα γιὰτὶ γέμισε ἀπ' τὴ στάμνα μῖα κοῦπα νερὸ καὶ τόρριξε μ' ὀρηγὴ στὴν σχισμὴ τοῦ τοίχου. Τίποτα.

— Ἄ! Διάολε! φώναξε σηκώνοντας τὰ χέρια κι' ἀφήνοντάς τα νὰ πέσουν χτυπώντας τὰ μπούτια του, μὲ τὸ ὕψος τοῦ ἀνθρώπου πὺν ἀφήνεται ἀνίσχυρος στὴν μούρα του.

Προχώρησε στὴν τρύπα τοῦ τοίχου πὺν παρᾶστανε παρᾶθύρο καὶ κοίταξε ἔξω. Θεοσκόταδο παντοῦ. Τόσο πὺν μόνο μὲ κλειστὰ μάτια μπορεῖς νὰ δῆς ὄμοιο του.

Φάνηκε νὰ τὸν ἐνοχλεῖ λιγότερο ὁ ἦχος τῆς βροχῆς πὺν ἔκανε πέφτοντας στὴ λαμαρίνα πὺν σκέπαζε πλάι τὸ πηγάδι, παρὰ τὸ τραγούδι τοῦ γούλλου πὺν τὸν ἐκνεύριζε κι' ἔμοιαζε τώρα νὰ τὸν προκαλεῖ ἀνεδαίνοντας μερικὲς διαίσεις. Ἐμεινε ἐκεῖ στὸν τοῖχο ἀκουμπισμένος.

Ἀπροειδοποίητα ἦρθαν οἱ ἀναμνήσεις τοῦ χωριοῦ του. Ὁ τρύγος, τὸ θέρος. Παρ' ὄλο πὺν εἶχε τελειώσει τὸ γυμνάσιο δὲν ἔλασε στὴν πόλη γιὰτὶ ἡ πόλη τὸν ἔπνιγε. Εἶχαν στὸ χωριὸ κτῆματα. Ἦταν κι' ἡ ἀγάπη. Ἐκεῖ στ' ἀέρι τῆς ἀπλωσιάς τοῦ κάμπου οἱ ἔρωτες ἀνθίζουν ἀγνοὶ σὰν τὶς μαργαρίτες.

Βιαστικὰ καθὼς ἦρθαν ἔφυγαν οἱ θύμησες.

Τὴν περασμένην φορὰ πὺν κατέβηκε στὴν πόλη δὲν εἶχε τόσο ἐκνευριστῆ, κι' ἄς ἔμεινε ἀρχετὲς μέρες σὲ τοῦτο τὸ ρημάδι. Κι' ὅμως ὄλα ἦσαν ἴδια ὅπως καὶ τὴν ἄλλη φορὰ. Ἀκόμα κι' ὁ γούλλος.

Κάτι θυμήθηκε. Πῆγε βιαστικὰ κοντὰ στὴ λάμπα. Ἄπ' τὴ μέσα τσέπη τοῦ σακακιοῦ του ἔβγαλε ἓνα ἡμερολόγιο. Βεῖχε μῖα σελίδα, διάβασε λίγο, μέτρησε μὲ τὴ ματιὰ τὰ δάκτυλά του, ξανακοίταξε, ξαναμέτρησε, καὶ φώναξε μ' ἐνθουσιασμό: «Ἄ—χά». Μὰ βέβαια σήμερα ἦταν Πέμπτη! Ἡ ὥρα; Τί ὥρα νὰ ἦτανε; Ποῦ εἶναι τὸ ρολοῖ του; Στὴ δεξιὰ —ναί— τὴν τσέπη τοῦ παντελονιοῦ του. Τῶβαλε, κοίταξε τὴν ὥρα κι' ἄφησε ἓνα ἀ—χά», πὺν χαρούμενο ἀπ' τὸ πρῶτο.

Μὰ βέβαια, βέβαια, σὰ νὰ ἦταν χτὲς θυμόταν τὶς θραδυνές, στὶς ἐννιά, πάντα, ἡ ὥρα, κάθε Τρίτη, Πέμπτη καὶ Σάββατο πὺν στεκόταν στὸν τοῖχο, ἐκεῖ, στὴν τρύπα κι' ἄκουε.

Ήταν ένα βιολί πού τὸ τραπεζοῦσαν τὰ τρυφερὰ χέρια ἐνὸς «εὐγενικοῦ βλαστοῦ» μᾶς πολὺ «καθωσπρέπει οἰκογενείας». Τρεῖς φορὲς τὴ βδομάδα εἶχανε δασκάλο μουσικῆς. Δὲν ἦταν πολὺ μακριὰ τ' ἀντικρινὸ σπίτι. Νά, ἡ πίσω θεράντα του ν' ἀπειχε τὸ πολὺ εἰκοσι μέτρα ἀπὸ τὸ καλύβι τοῦ χτήματος. Ἐκεῖ στὴν θεράντα ἔβλεπε ὁ ἄντρας ἀπ' τὶς σχισμὲς τῆς πόρτας ἀρκετὲς φορὲς ἓνα ντερέκι ἴσαμε κεῖ πάνω, πού κανγάδιζε μὲ τὴ μητέρα του πάντα ἀφοῦ δὲν ἔτρωε τ' αὐγὸ του παρ' ὄλο πού ἔγινε μελᾶτο ὅπως τὸ ἠθέλε. Στὴν ἀρχὴ μιλῶσε ἤρεμα ἢ ἀφράτη κυρία στὸ γυιὸ τῆς. Ὅστερα τσίριξε: ἄχ θὰ τῆς πεθάνει, ἄχ δὲς πὼς χλωμίανον τὰ μάγουλά του, ἄχ ὁ γιατρός — ναὶ ὁ γιατρός — φταίει πού δὲν ἔδωσε ἓνα δραστικὸ δρεκτικὸ φάρμακο.

Πόσο ἄγαρπα θὰ πρέπει ν' ἄγγιζε τὸ δοξάρι στὶς χορδὲς τοῦ βιολιοῦ ἐκείνου! Βγαῖναν οἱ νότες ἔτσι σὰν νὰ ξεφώνιζαν, σὰν νὰ ζητοῦσαν βοήθεια, ἔτσι κάθε μιά μοναχὴ τῆς χωρὶς νᾶχη σχέση μὲ τὶς ἄλλες.

—Κρίμα, κρίμα, κρίμα! Φτάνει, ξεφώνιζε κάθε φορὰ ὁ ἀντάρτης.

Ὅστερα ἐρχόταν ἡ σειρὰ τοῦ δασκάλου καὶ τὸ βιολί ἔπαιρνε μιλιὰ ἀνθρώπου καὶ μιλῶσε γιὰ ποτάμια, γιὰ πουλιά, γιὰ κοπέλλες, γιὰ τὸν ἔρωτα. Πόσο ἀλήθεια γαλήνευαν τὴν ψυχὴ του αὐτὲς οἱ ὥρες!

Μὰ ἦταν καὶ οἱ ἄλλες. Ποῦπερνε μόνο του τὸ «ντερέκι» τὸ βιολί γιὰ ἐξάσκηση. Νὰ ὑπῆρχε τρόπος νὰ μὴν ἀκούοταν αὐτὸ τὸ κλάμα τοῦ βιολιοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐπίκληση γιὰ βοήθεια!

Κλεισμένοι στὴν καλύβα ὁ ἀντάρτης ἔχωνε κάθε τέτοια στιγμή τὸ μούτρο στὶς δυὸ του χουφτὲς καὶ ξεφώνιζε: «Κρίμα, κρίμα!» Προσπαθοῦσε νὰ βουλῶση τ' αὐτιά του. Μετάνοιωνε γρήγορα. Ὅχι, αὐτὸ τὸ θεωροῦσε ἀπάνθρωπο. Δὲν κλείνει κανεὶς τ' αὐτιά σὲ μιά παρακτικὴ ἐπίκληση. Κάποτε πήρε ἀπόφαση: «Πρέπει, πρέπει! Θὰ δῶ».

Ήταν μιά ὁμορφὴ νύχτα τότε πού εἶχαν φύγει οἱ ἔνοικοι ἀπ' τὸ ἀντικρινὸ σπίτι. Τὸ κατάλαβε ἀπ' τὰ σβουμένα φῶτα κ' ἀπ' τὸ ξεκίνημα τῆς κούρσας.

Ήταν τρέλλα! Καὶ σίγουρα ἦταν τρέλλα. Κι' ὅμως βγήκε ἀπ' τὸν κρυψῶνα του, προχώρησε μὲ προφύλαξη ὡς τὰ κάγκελλα πού χώριζαν τὸ χτήμα ἀπ' τὸ σπίτι. Εἶχε καὶ τ' ὄπλο του. Σὰ νὰ πῆγαινε σ' ἐπιχείρηση. Πήδηξε ἐλαφρὰ στὸ χῶμα. Ἐριξε ἓνα βλέμμα γύρω. Ἦσυχία. Τὸ κλειδὸ ἤξερε πού ἦταν. Τοὺς εἶδε τόσες φορὲς νὰ τὸ βάζουν ἐκεῖ. Τὸ κρεμοῦσαν σ' ἓνα κλαδάκι τῆς τριανταφυλιάς. Ἄνοιξε τὴν πίσω πόρτα, μπῆκε, ξανάλεισε. Ἄναψε τὸ μικρὸ φαναράκι πού εἶχε μαζί του, προχώρησε. Γρήγορα βόηκε πού ἦταν τὸ βιολί. Ἀπόθεσε τ' ὄπλο, ἄνοιξε τὴ θήκη καὶ τὸ πήρε. Ήταν ἓνα ὄραιο βιολί. Θυμήθηκε τὸ δικὸ του βιολί πού εἶχε στὸ σπίτι. Τρία χρόνια θὰ ἔμενε τώρα βουβό. Θὰ ἦταν βαλμένο στὸ μεγάλο συρτάρι τῆς ντουλάπας ἐκεῖ πού τὸ εἶχε πάντα... Μὰ ὄχι μορεῖ νὰ τὸ εἶχαν μετακινήσει οἱ στρατιῶτες πού ἐρεῦνησαν τὸ σπίτι ἀναζητώντας τον. Μορεῖ; Ἄκου μορεῖ. Ποιὸς λείει πὼς δὲν τὸ τσάκισαν κ' ὄλας. Στὴν σκέψη αὐτὴ δάκρυσε. Ἄγκάλιασε μὲ στοργὴ τὸ ξένο βιολί. Τῶφερε ψηλά, τ' ἀκούμησε, τῶσφιξε μὲ τὸ πηγούνι του. Πῆρε τὸ δοξάρι. Ἡ μελωδία πού βγήκε ἀπ' τὸ βιολί δὲν ἦταν, δὲν ἔμοιαζε μὲ κάτι ποῦπαιζε παλιά. Οὔτε κλασσικὴ, οὔτε χορὸς οὔτε καντάδα.

Ήταν ἓνας σκοπὸς πού θύμιζε πόλεμο. Ἄλλοτε ἡ μουσικὴ ἔμοιαζε μὲ κλάμα καὶ ἄλλοτε οἰστορηλατοῦσε θριαμβευτικά. Σμίγονταν οἱ νότες ἔτσι σὰν στρατιῶτες σ' ἓνα στρατὸ πού πάσαζε, πού ἀγωνιζόταν, πού σκοτωνόταν νὰ φτάσει σὲ κάποια κορφή.

Ἐπαιζε γιὰ ὥρα. Δυὸ πρᾶγματα φαίνονταν κάτω ἀπ' τὸ θαμπὸ φῶς τῶν ἀχτίτων τοῦ φεγγαριοῦ πού τρυποῦσαν τὰ τζάμια. Τὸ δοξάρι πού πυρετικά ἀνεβοκατέβαινε δίνοντας μιλιὰ στὶς χορδὲς καὶ τὰ δυὸ μεγάλα μάτια τοῦ ἄντρα πού λάμπαν ὑγραμένα ἀπὸ δάκρυα. Πὼς σφίγγει ὁ ναύτης, σὰν πιάσει τὸ καρὰβι του λιμάνι, δυνατὰ στὰ δυὸ του μπράτσα μὰ γυναῖκα, μὰ ξένη γυναῖκα, μὰ πόρνη! Πὼς θέλει νὰ παρατεῖν τὴν ὑστατὴ ὥρα τοῦ σπασμοῦ γιὰ νὰ ρουφήξει καὶ μὲ τὴν τελευταία ἴνα τοῦ κορμοῦ του τὴν ἡδονὴ πού στερηθῆκε μῆνες! Ἐτσι σφικτά, παράφορα κρατοῦσε τὸ βιολί αὐτὸ ἔτσι σὰν νὰ ἐκδικιόταν κάποιον γιὰ κάτι, ἔτσι σὰν νὰ ξεσοῦσε.

Λαχάνιασε. Ὁ ἰδρώτας ἀνακατεμένος μὲ τὰ δάκρυα τοῦ ἄντρα ἔσταζε ἀπ' τὸ πηγούνι του. Ἄλλα ποταμάκια κατέβαιναν ὠδηγημένα ἀπ' τὶς νεῦρες τοῦ λαμοῦ συγκλίνοντας πρὸς τὸ στέρονο του. Λίγες σταγόνες φάνηκαν νὰ ραντίζουν τὸ βιολί.

Τῶβαλε στὴν θήκη του χωρὶς νὰ τὴν κλείσει, τραβήχτηκε δυὸ βήματα πίσω καὶ τὸ κοίταξε προκλητικὰ σὰν νὰ τὸ ρωτοῦσε πὼς τοῦ φάνηκε, ἂν εἶχε τίποτα νὰ τοῦ πῆ.

Ἐπρεπε νὰ τοῦ δίνει. Ἀπὸ τὸν δρόμο ἄκουσε φρενάρισμα. Σίγουρα θὰ ἦταν αὐτοί. Δὲν γνοιόστηκε νὰ κλείσει τὴν πόρτα κ' οὔτε νὰ βάλῃ στὴν θέση του τὸ κλειδὸ.

Ἐφυγε ἀπ' τὸν ἴδιο δρόμο πού ἤθε. Τίποτα δὲν πῆραν εἰδηση οἱ κύριοι τοῦ σπιτιοῦ, οὔτε τὴν πόρτα πού τὴν βρήκαν ἀνοιχτὴ μὰ πού «κύριε ἐλέησον, ἡ τρίτη φορὰ πού ἀφήνομε τὴν πόρτα ξεκλειδωτὴ αὐτὴ τὴ βδομάδα». Μὰ καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸ «ντερέκι» ἀκούστηκε νὰ φωνάζει: «Καλὲ μαμὰ γιὰ ἰδὲς πού ὁ Ρούμητ μαζ ἔκανε τὰ τσισάκια του στὸ «λί μου». Καὶ γέλασε.

* * *

Ὁ ἀντάρτης κούνησε νευρικά τὸ κεφάλι θέλοντας νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ἀνα-

μνήσεων. Πόσο έντονα είχε χαραχτεί στην ψυχή του εκείνη η νύχτα! Τὴν θυμόταν κι' ὅταν βγήκε στὸ βουνό πάλι, καὶ τῶλεγε στοὺς φίλους του. "Α! Οἱ φίλοι του πολὸν τὸν ἀγαποῦσαν. Πόσο τοῦ εἶχαν συμπαρασταθεῖ στὸν τραυματισμό του τὸν τελευταῖο μῆνα!

Εἶχαν κατέβει σ' ἓνα χωριό γιὰ νὰ κάνουν ἐπίθεση στὸν ἀστυνομικό σταθμὸ τῆς περιοχής. Τὰ κατάρριξαν καλά. Μόνο πὸς ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐπίθεσης μιὰ «μὴλ» ἔσκασε στὴ χούφτα τοῦ νέου ἀφαιρώντας τὴν ἀπ' τὸν καρπὸ. Ἐκείνη τὴν ὥρα δὲν κατάλαβε τί τοῦ εἶχε συμβεῖ. Τράβηξε τὸ πιστόλι κι' ἔριχνε στοὺς φρουροὺς.

Στὸ χρησφύγετο τοῦ βουνοῦ ἔγινε ἡ ἐπίθεση καὶ ἡ πρώτη θεραπεία. Οἱ φίλοι πολὸν τὸν φροντίζαν. Τοῦ μιλοῦσαν κι' ὄλο προσπαθοῦσαν νὰ τοῦ παραστήσουν μικρὸ τὸ πάθημά του. Οὔτε πὸς τὸν ἔνοιαζε. Ἦταν φορὲς πὸς τῶριχνε σ' ἄστειο. Ἐνας ἀπὸ τοὺς φίλους του εἶχε τὴ μανία νὰ διαβάξῃ λογοτεχνία. Δύνανε καὶ σταυρόλεξα. Κάποτε διάβασαν ἓνα κομμάτι γιὰ τὴ χειρομαντεία. Κτύπησε τὸ χέρι του ὁ φίλος κι' ὕστερα ρώτησε τὸν τραυματία ἂν οἱ γραμμὲς τοῦ ἀριστεροῦ του χεριοῦ ἦσαν παράλληλες. Μετάνοιωσε καὶ ζήτησε συγγνώμην. Δὲν φάνηκε νὰ πειράχτηκε ὁ ἀντάρτης.

Κάτσανε κάτω καὶ σκέφτηκαν μιὰ πὸς μιὰ τίς δουλειὲς γιὰ τίς ὁποῖες χρειάζονται τὰ χέρια. Στάθηκε ἀδύνατο, «δὲν βρῆκαν» μιὰ πὸς νὰ μὴ μπορῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ κἀνῃ μ' ἓνα χέρι. Καὶ τῶριχναν στὸ Θεὸ πὸς ἀποδεικνύοταν σπάταλος. Ὁ ἀντάρτης μόνο μιλοῦσε τελευταῖος κι' εἶχε τίς ἀντιρροήσεις του ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρῆση τῶν δυὸ χεριοῦν. Μιλοῦσε γιὰ τὴν ὥρα πὸς βρισκομαί μὲ μιὰ γυναίκα σ' ἓνα κρεβάτι. Κι' ἰσχυρίζοταν πὸς ἦταν ἀνάγκη ἐκεῖ νὰ ὑπάρχουν ὀπωσδήποτε, τοῦλάχιστον δυὸ χούφτες.... Τὸ πόσο γέλασαν μὲ τὴν ἐκδοχὴ του αὐτῆ...

Στὸ σπῆτι αὐτὸ εἶχε ἔρθει γιὰτὶ τὸν εἶχαν εἰδοποιήσει πὸς ἔπαινε τοποθέτηση διαδάρχη σ' ὁμάδα τῆς πόλης. Θὰ τὸν ἔσωζε ἀπὸ πολλὰ σκοτούρες ἡ θέση αὐτή. Ἔτσι τοῦλάχιστον ἔκριναν οἱ ἀνώτεροί του. Καὶ τώρα περίμενε τὸν ὑπεύθυνο πὸς θὰ τὸν «πλησίαζε».

"Αδειασε πῶς τὸ τσουβάλι τῶν ἀναμνήσεων. Ξανακοίταξε τὸ ρολόι του καὶ πλησίασε πάλι σ' ἄνοιγμα τοῦ τοίχου. Ἦ ὥρα πλησίασε νὰ πάῃ ἐννιά. Κι' ἦταν Πέμπτη. Μὲ κατάλληλους συνδυασμοὺς καὶ συσχετισμοὺς γεγονότα καὶ ἡμερομηνίες τὸ βρῆκε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ μικροῦ ἡμερολογίου τσέπης πὸς εἶχε.

Μόνο στὸ σαλόνι τοῦ ἀντικρουνοῦ σπιτιοῦ ἦταν ἀναμένο φῶς. Περίμενε πὸς ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή θ' ἀναβε τὸ φῶς στὸ δωμάτιο ὅπου γινόταν τὸ μάθημα τοῦ βιολιοῦ. Ὁ δάσκαλος θὰ εἶχε ἔρθει ἀπὸ τίς παρὰ τέτατο. Θὰ καθόταν στὸ σαλόνι ὅπου θὰ τὸν κερνοῦσαν καὶ θὰ τὸν ρωτοῦσαν ἐπίμονα, «πὸς πάει ὁ Λούλης στὸ βιολί». Ἔτσι ὑπολόγιζε. Πολλὲς φορὲς εἶχε παρακολουθήσει τὴν τυπικὴ καὶ ξερὴ αὐτὴ διαδικασία. Καὶ τὸν δάσκαλο ἀκόμη νὰ λή: «Βρίσκω, ἔξερετε, πὸς ὁ Λούλης δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος πὸς θὰ ὑποταχθεῖ σὲ κανόνες καὶ νόμους. Ἀλλὰ αὐτὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν πρωτοβουλία πὸς ἀναμφισβήτητα ἔχει, μὰς δείχνει πὸς θὰ χαράξῃ μόνος του δρόμο κι' εἶμαι σίγουρος πὸς θ' ἀνέβῃ ψηλά». Καὶ τὸ «ντερέκι» θὰ καθόταν «ἀτακτα» τὴν ὥρα κεινὴ μὲ διπλωμένα τὰ πόδια στὴν πολυθρόνα. Κι' ἡ μάνα του θὰ χαμογελοῦσε, θάβασε τὴν πιὸ γλυκιὰ ἔκφραση, θὰ πήγαινε πίσω ἀπ' τὴν πολυθρόνα θὰ τοῦπαινε τὸ κεφάλι στὰ δυὸ τῆς χέρια καὶ σιγὰ σὰν νὰ φοβόταν θὰ τὸν φιλοῦσε στὸ μέτωπο. Αὐτὸς θὰ πεταγόταν σὰν νὰ τὸν τσίμπησε μέλισσα καὶ θὰ φώναζε: «Διάολε, καλὲ μαμά».

Περίμενε, πέρασαν οἱ ἐννιά καὶ τὸ φῶς δὲν ἄναψε. Ἀντίθετα ἔσβησε κι' ἐκείνο τοῦ σαλονιοῦ κι' ἡ οἰκογένεια ἔφυγε. Σχεδὸν πῆγε νὰ λυπηθῇ μὰ ὕστερα ἀπότομα ἔνοιωσε νὰ τὸν πλημμυρίξῃ ἡ χαρὰ. Πάει, τέλειωσε, τὸ πῆρε ἀπόφαση, θὰ ἐπιχειροῦσε ξανά τὴ διαρροή. Αἰσθανόταν μέσα του φανερὸς πὸς ἤθελε νὰ τίς φανερώσῃ, ἔνοιωθε κάτι νὰ τὸν τσοῦξῃ, κάτι γλυκὸ νὰ τοῦ γλύφῃ τὰ σωθικά. Ἦθελε νὰ τὰ τραγουδήσῃ. Θὰ τὰ μετὰφραζε σὲ ἦχους μὲ τὸ δοῦξορι.

Τὸ κλειδί τὸ βρῆκε. Ξεκλείδωσε τὴν πόρτα, ἄνοιξε, μπῆκε. Ἄναψε φῶς. Τὸ βιολί ἦταν χωμένο μέσα σ' ἀσκετὲς σελίδες ξεσχισμένες ἀπὸ κάποια μουσικὴ μέθοδο. Ἔμεινε γιὰ μιὰ στιγμή ἀκίνητος. Θάλεγε πὸς μὲ σάλτο θάφτανε τὸ βιολί.

Εἶχε πρόθεση ν' ἀρχίσῃ μὲ κάτι βαρὺ. Θὰ πατοῦσε τίς χοντρὲς χορδὲς, οἱ ἦχοι θὰ γέμιζαν τὸ δωμάτιο κι' αὐτὸς θὰ ἀκολουθοῦσε μ' ἓνα μᾶσο σκοπὸ.

Στέρωσε τὸ βιολί στὸ πηγούνι του. Ἐκεῖ πὸς περίμενε νὰ δῇ τὰ λεπτά, μακριὰ του δάκτυλα νὰ πατοῦν τίς χορδὲς καὶ τὸ τύμπανο τ' αὐτιοῦ του εἰτοιμάστηκε νὰ συλλάβῃ τοὺς ἦχους, ἄκουσε... ἄκουσε τὸ ξύσιμο ποῦκανε ὁ ἦχος τοῦ ἀριστεροῦ του χεριοῦ στὶς χορδὲς τοῦ βιολιοῦ. Στὸ ἀνατριχιαστικὸ αὐτὸ ξύσιμο ἓνας ἄλλος ἦχος σὰ σπάσιμο τοῦ φάνηκε ν' ἀπαντᾷ ἀπὸ μέσα στὴν καρδιά του. Ἔνοιωσε νὰ μερμηδιάζουν τὰ νεῦρα κι' οἱ ξεσκιωμένες του ἀόργες ἐκεῖ γύρω στὸν καρπὸ. Ἔτσι σὸν νᾶθελαν νὰ ξεπετάξουν πέντε μικρὰ βουναλάκια στὴν ἀρχὴ, νὰ μεγαλώσουν... νὰ μεγαλώσουν, νὰ ντυθοῦν δέμα καὶ νύχια καὶ νὰ πατήσουν τίς χορδὲς. Ἰδρωσε. Ἐκανε ἄλλη μιὰ προσπάθεια μὰ ἓνα δεύτερο ξύσιμο πὸς ἀπαῖσιο ἀπ' τὸ πρῶτο τοῦ ἀπάντησε....

ΗΤΑΝ ΖΕΣΤΑ ΤΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑ

Ἦταν ζεστά τὰ καλοκαίρια πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο.

Ἦταν ζεστά τὰ σπίτια,
καὶ τῆς μητέρας τὸ χαμόγελο ἦταν ὄμορφο.
Ὅμορφο, ὅπως τὰ παιχνίδια, πού ξεχάστηκαν,
ὅπως ἡ ἀγνοία, πού χάθηκε,
ὅπως τὰ ὄνειρα, πού σιάξαμε
στὰ μακρυνὰ ἐκεῖνα χρόνια,
πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο.

Καὶ μετὰ
τὰ διώξαμε, τὰ σκορπίσαμε,
γιατὶ πικραίνανε,
τὸ λίγο ψωμὶ τῆς ἀγωνίας μας.

Ἦταν ζεστά τὰ καλοκαίρια πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο.

Ἦταν ζεστά σὰν τὶς καρδιές μας,
καὶ τὰ χαμένα
παιδικὰ μας ὄνειρα.

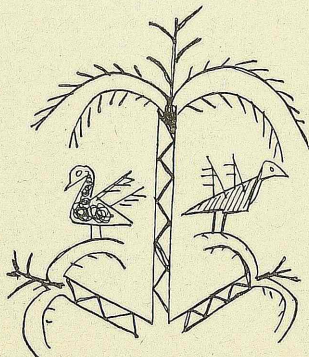
ΠΕΡΠΑΤΗΣΑ ΚΟΝΤΑ ΣΟΥ

Περπάτησα κοντὰ σου,
καὶ τότε πού ζέσταινα ὄνειρα
καὶ μετὰ, πού περιμένα
τὸ βλέμμα σου νὰ σταθεῖ στὶς σκιές μας.

Περπάτησα κοντὰ σου,
κι' ἀπόστασα νὰ ὑφαίνω ἐλπίδες,
καὶ ν' ἀφουγκράζομαι τὴ σιωπὴ σου,
ἀφοῦ δὲν εἶχες ἄλλα λόγια νὰ πεῖς.

Περπάτησα κοντὰ σου,
μὲ μιὰ σιωπηλὴ ἀναμονή.
Ὅμως ἡ παρουσία μου δὲν πρόσθεσε τίποτα.
Ἔτσι δὲν εἶναι, ἀγάπη μου!

ΛΑΜΠΡΟΣ ΛΟΡΕΤΗΣ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΠΟΥ ΜΑΣ ΕΦΥΓΕ

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

(1885—1961)

Α'

Πολύ βαρὺ τὸ πένθος τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων καὶ πολὺ βαρύτερον ἀκόμη τῶν Ἑπτανησιακῶν. Μὲ τὸν θάνατο τοῦ Μαρίνου Σιγούρου διακόπτεται ἡ συνέχεια τῆς Ἑπτανησιακῆς Παράδοσης καὶ σβύνει καὶ ὁ τελευταῖος ἐκπρόσωπος τῆς Ἑπτανησιακῆς Ποιητικῆς Σχολῆς.

Μεγάλο καὶ δυσαναπλήρωτο τὸ κενὸ ποῦ δημιουργεῖται μὲ τὸν ἀδόκητο αὐτὸ θάνατο, ἓνα θάνατο ποῦ θρηνεῖ ὄχι μόνον ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ μυροβόλο τοῦ Ἴονιου νησι, τὸ ὁποῖο μαζὺ μὲ τὸν ποιητὴ του χάνει καὶ τὸν τελευταῖο ἀπόγονο τοῦ πολιοῦχου προστάτη Ἁγίου του, τοῦ Ἁγίου Διονυσίου.

Ὁ Μαρίνος Σιγούρος, ποῦ πέθανε στὶς 5 Ὀκτωβρίου, γόνος παλαιᾶς καὶ εὐγενοῦς οἰκογενείας, γεννήθηκε στὴ Ζακύνθο τὸ ἔτος 1885 ἀπὸ πατέρα τὸ διαπρεπῆ Ζακύνθιο ἱατρὸ Ἐκτωρα Σιγούρου καὶ μητέρα τὴν Ἰταλίδα Κόμνησσα Μαριάννα Σφόρτσα.

Ὁ κλάδος τῶν Σιγούρων ἐγκαθίσταται στὴ Ζακύνθο πρὶν ἀπὸ τὴ Βενετικὴ κυριαρχία κατὰ τὸ δέκατο πέμπτο αἰῶνα, οἱ ρίζες του ὁμῶς φθάνουν ὡς τοὺς Νορμανδοὺς ἱππότες SEGUR, ποῦ πολέμησαν γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Σικελίας ὑπὸ τὸ Ρογήρο (1058) καὶ ἔλαβαν μέρος στὴν πρώτη Σταυροφορία ὑπὸ τὸν Ταγκρέδου (1091).

Γενάρχης τοῦ Ζακυνθικοῦ κλάδου, ἀναγράφεται στὸ γενεαλογικὸ δέντρο ὁ Νούκιος Σιγούρος ποῦ γεννήθηκε τὸ 1400 καὶ ποῦ τὴν οἰκογενεῖά του, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς νήσου, τὴ χαρακτηρεῖ σὲ σχετικὴ του ἐκθεση ὁ Βενετὸς νυμφόχος, ὡς τὴ σημαντικώτερη τοῦ τόπου.

Καὶ πραγματικὰ οἱ ἄνδρες τῆς μεγάλης αὐτῆς κ' ἰσχυρῆς οἰκογενείας, σὲ διάστημα ἑξ αἰῶνων διακρίνονται ὡς στρατιωτικοί, διπλωμάτες, κληρικοί, λόγιοι κ' ἐπιστήμονες. Στους διακεχωμένους αὐτοὺς βλαστοὺς τοῦ οἴκου τῶν Σιγούρων, ἀνήκουν σοφρακόμοι — κυβερνήτες ἰδιοκτητῶν γαλερῶν — ποῦ ἔλαβαν μέρος στὴν περίφημη ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Ἀμμοχώστου, ἀνήκουν πρέσβεις στὴ Βενετία, ἀνήκει ὁ Ἐπίσκοπος Αἰγίνης καὶ κατόπιν ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῶν Στροφαδῶν Διονύσιος — Δραγανίγος Σιγούρος τὸ κατὰ κόσμον ὄνομά του — ὁ πολιοῦχος Ἅγιος τῆς Ζακύνθου, ἀνήκει ὁ Ἐκτωρ Σιγούρος, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀβλαθῶν στὴν Βενετία (DEGLI ILLESI) συνθέτης ἀρχαϊκῶν εἰδῶν σὲ σαφικὸ μέτρο. Τέλος στὴ σειρά τῶν ἐξόχων τούτων ἀνδρῶν καταλέγεται καὶ ὁ ἐπιφανὴς ἱατρὸς Ἐκτωρ Σιγούρος (1838—1897), ὁ

πατέρας τοῦ Μαρίνου Σιγούρου.

Ἡ μητέρα του πάλι ἀνήκει στὸν κλάδο τῶν Σφόρτσας τῆς Νάπολης κ' εἶναι γόνος ἀρχαιοτάτης ἐπίσης οἰκογενείας τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη σταδιοδρόμησαν ὡς στρατιωτικοὶ καὶ κληρικοί. Οἱ τέσσερις μάλιστα ἀδελφοὶ τῆς, στάθηκαν ἀξιωματικοὶ στὸ στρατὸ τοῦ τελευταίου Βασιλέα τῆς Νάπολης Φερδινάνδου Β'.

Ἀπὸ τὴ διασταύρωση τῶν δύο αὐτῶν οἰκογενειῶν γεννήθηκε ὁ ποιητὴς ποῦ θρηνοῦμε σήμερα, ὁ Μαρίνος Σιγούρος ποῦ στάθηκε ἓνας πραγματικὸς εὐπατριδῆς, μὲ τὴν ὀρθόδοξη ἔννοια τοῦ ὄρου, ἓνας εὐπτριδῆς ποῦ ἀνέπνεε εὐγένεια καὶ κλωσὴν καὶ ἀνθρωπισμό, σπάνιο γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, καὶ μαρτυροῦσε σὲ ὅσους εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ τὸν γνωρίζουν καὶ νὰ τὸν πλησιάζουν, τὴν ἀριστοκρατικὴ του καταγωγὴ.

Παιδὶ ἀκόμη ὁ Μαρίνος Σιγούρος γράφει ποιήματα καὶ τὰ στέλλει στὸ περιοδικὸ «Ἡ Διάπλασις τῶν Παίδων», ὁ δὲ Ξενοπούλος ποῦ εἶναι ἀρχισυντάκτης τῆς ἀπὸ τὸ 1894, τοῦ ἀπαντᾶ στὴν ἀλληλογραφία: «Πολὺ καλοὶ οἱ στίχοι σου Μαρίνε Σιγούρε. Φαίνεται ὅτι θὰ γράψεις ὠραία ποιήματα. Τὸ ἔχει ἡ πατρις σου νὰ βγάξῃ ποιήτας. (Περιοδικὸν «Ἡ Διάπλασις τῶν Παίδων» 18 Ἰαν. 1897 σελ. 24). Ἀπὸ τότε ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ φιλολογία καὶ οἱ σπουδὲς του στάθηκαν συστηματικῆς. Ἐτσι ἐφοίτησε στὴν Ἀθήνα στὸ «Ἐθνικὸ Λύκειο» καὶ στὸ Πανεπιστήμιον, ἀπὸ τὴ νομικὴ σχολὴ τοῦ ὁποίου ἐπῆρε τὸ διδακτορικὸν του δίπλωμα τὸ 1908. Καὶ στὸ Παρίσι, ὡς ἐλεύθερος σπουδαστής, ἀκούει ἔπειτα μαθήματα δημοσίου δικαίου, φιλοσοφίας, ἱστορίας, φιλολογίας καὶ ἱατρικῆς.

Γυρίζοντας κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1909 στὴν Ἀθήνα, δίδει ἐξετάσεις στὸ Ἐπιτελεῖο Ἑξωτερικῶν καὶ πετυχαίνει ἀπὸ τοὺς πρώτους. Στὸ Ἐπιτελεῖο αὐτὸ (1909—1932) ὁ Μαρίνος Σιγούρος ἀπὸ ἀκόλουθος φτάνει νὰ γίνῃ Διευθυντὴς τῆς Κεντρικῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ Ἐπιτελεῖο, Γενικὸς Πρόξενος. Ἐτσι προικισμένος μὲ ὅλα τὰ προσόντα τοῦ Διπλωμάτη, κληρονομικὴ εὐγένεια, αὐτοκυριαρχημένο, ἴσιο καὶ αὐστηρὸ χαρακτήρα, γενικὴ μόρφωση, εἰδικῆς γνώσεις, γλωσσομάθεια, εὐφυΐα, εὐγλωττία, μεγάλο οἰκογενειακὸ ὄνομα καὶ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία ποῦ τοῦ τὴν ἐξασφαλίζει μιὰ καλὴ πατρικὴ περιουσία, ὑπηρετεῖ στὴ Γαλλία, Ἰταλία, Τουρκία, Ρουμανία καὶ Αἴγυπτο. Ἡ τελευταία ἀποστολὴ ποῦ τοῦ ἀναθέτει τὸ Ἐπιτελεῖο Ἑξωτερικῶν, ἀνακαλώντας τὸν στὴν ἐνεργὸ ὑπηρεσία ἀποτελεῖ καὶ σημαντικὴ συμβολὴ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ ἱστο-

ρική έρευνα. Κατά τὸ 1947, τὸ Ἐπιτελεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἀναθέτει εἰδικὴ ἀποστολὴ στὴν Πρεσβεία τῆς Ρώμης, ὅπου ἐργάσθηκε ὅπως ἀναγνωρισθῇ στὸ Ἑλληνικὸ Κράτος δι- κάσιωμα νὰ ρυθμίσει τὰ πράγματα τῆς Ἑλλη- νικῆς Κοινότητος Βενετίας, ποῦ εἶχε καταπα- τήσει ἀπὸ ἐτῶν ἡ Ἰταλία. Ὁ Σιγούρος ἐπέ- τυχε τότε, ὅτι εἶχεν ἐπιδιώξει ἀπὸ τοῦ 1922 ὡς γενικὸς πρόξενος στὴ Βενετία. Ἔτσι χά- ρις στὴν ποιητὴ ποῦ μᾶς ἔφυγε ἰδρῦθηκε τὸ Ἰνστιτοῦτο μεταβυζαντινῶν σπουδῶν.

Κατὰ τοὺς πολέμους 1912—1913 ὁ Σιγούρος, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων προγόνων του κατατάσσεται ἐθελοντῆς καὶ μά- χεται ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης γιὰ τὴν Ἐλευ- θερία τῆς Ἑλλάδος γιὰτὶ ἂν καὶ ἀνήκει σὲ οἰ- κογένεια μακρινῆς Ἰταλικῆς καταγωγῆς ἔμει- νε ὡς τὰ μύρια τοῦ εἶναι τοῦ Ἑλληνας. Χα- ρακτηριστικὰ τῆς φιλοπατρίας του καὶ τῆς ἑλ- ληνικότητάς του εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς δύο περι- στατικά: Διαρκούσης τῆς ἔχθρικῆς κατοχῆς ὁ Σιγούρος βρισκότανε στὴ Ζάκυνθο, ὅταν ἡ Φι- λοσοφικὴ Σχολὴ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης τὸν ἐνήφισε καθηγητὴ τῆς Νεοελληνικῆς λο- γοτεχνίας. Ὁ ποιητῆς μας δὲν δέχθηκε τὴν τιμητικὴ αὐτὴ προσφορά. Καὶ ὅταν ἀργότερα ὁ Ἰταλὸς διοικητῆς Ζακύνθου τοῦ ἐπρότεινε τὴ θέση τοῦ Δημάρχου Ζακύνθων ὁ Σιγούρος ἀρ- νήθηκε καὶ πάλι. Αὐτὸ δυσαρέστησε τὸν Ἰτα- λὸ Διοικητῆ. «—Τὶ Σιγούρος λοιπὸν εἶστε σεῖς — τοῦ παρατήρησε — καὶ ποῦ εἶναι ἡ ἀγάπη σας πρὸς τὴν πατρίδα τῶν προγόνων σας;» Κι' ὁ Σιγούρος, ἦρεμα, εὐγενικὰ καὶ ἀξιοπρεπῶς τὸ ἀποκρίθηκε:

«—Ἡ πατρίδα μου εἶναι ἡ Ἑλλάδα. Τὴν ἀγάπη μου πρὸς τὴν πνευματικὴ Ἰταλία τὴν ἔδειξα μεταφράζοντας στὴ γλῶσσα μου, δια- κόσια ἀπὸ τὰ καλύτερα ἰταλικά ποιήματα. Ἄλ- λο τίποτα δὲν μπορῶ.»

Ἡ Μαρίνος Σιγούρος ἦταν — σπάνιο γιὰ τὴν ἐποχὴ μας — πραγματικὰ ἀκέραιος ἄν- θρωπος, ποῦ δὲν ἐδέχετο συμβιβασμούς, ποῦ δὲν ἐγνώριζεν ὑποχωρήσεις, ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν κυριολεκτικὰ ἀδαμάντινο χαρακτήρα ποῦ ἀκτι- νοβολοῦσε σὰν φωτεινὸ μετέωρο στὴ ζωὴ.

B

Τὰ γράμματα ἦταν τὸ μεγάλο πάθος τοῦ Μαρίνου Σιγούρου. Καὶ ἡ δημοσία ὑπηρεσία ποῦ τὴν ἄσκησε κι' αὐτὴ μ' ἀφοσίωση, δὲν τὸν ἀπομάκρυνεν ἀπ' αὐτά. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1902 ποῦ τὸν παρνοσάζειε στὰ «Παναθηναῖα» ὁ Μιλτιά- δης Μαλακιάσης (Παναθηναῖα, ἔτος Β', τόμ. Δ', τεύχος 31 Ἰουλίου — 15 Αὐγούστου 1902, σελ. 274), διακονεῖ συνεχῶς τὴν τέχνη καὶ τὴν διακονεῖ χωρὶς ἐπαγγελματισμὸ καὶ μὲ μιὰ ἀριστοκρατικὴ ἀνιδιοτέλεια.

Ἐρασιτέχνη, τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Γρηγόριος Ξε- νόπουλος, «ὄχι ὅμως σὰν τοὺς περισσοτέρους ἐρασιτέχνες ποῦ ἔχουν ἔν' ἄλλο ἐπάγγελμα γιὰ

νὰ ζοῦν καὶ μόνον τὶς ὥρες τῆς σχολῆς τῶν γράφων γιὰ γοῦστο. Δὲν εἶναι ἀπ' αὐτοὺς ὁ Μαρίνος Σιγούρος». Κι' ἐξακολουθεῖ ὁ Ξε- νόπουλος: «Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ μόνη του σοβαρὴ, ἀληθινὴ, δλόφυχη ἐργασία εἶναι τὰ γράμματα. Κι' ἂν τὸν λέμε σ' αὐτὰ ἐρασιτέχνη εἶναι μόνον γιὰτὶ τὰ καλλιεργεῖ ἐ- λεῦθερα καὶ δὲν τὰ κάνει βιοποριστικὸ ἐπάγ- γεμα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶν' ἕνας γνήσιος ποιητῆς, ἕνας γνήσιος λογοτέχνης κι' ἀκόμα ἕνας ἐργάτης ἀκούρατος, ὅσο δὲν εἶναι συνή- θως οὔτε οἱ ἐρασιτέχνες ποῦ ἐξασκοῦν ἔν' ἄλ- λο ἐπάγγελμα, οὔτ' ἐκείνοι ποῦ μεταχειρίζον- ται τὴν πένα πρὸς βιοπορισμό...».

Τὸ ἔργο του Σιγούρου βρίσκεται δυστυχῶς διάσπαρτο σ' ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ κι' ἐφημερίδες, ποῦ κατὰ καιροὺς ἔχουν τιμηθεῖ μὲ τὴν ὑπογραφή του.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι πὼς ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν πλούσια πνευματικὴ παραγωγή ἐλάχιστα ἔχει ἐκδώσει σὲ χωριστὰ βιβλία. Αὐτὰ εἶναι οἱ τρεῖς ἐκδόσεις τῶν «Χαρακτηρῶν» τοῦ Θεοφράστου, μεταφραστικὴ ἐργασία πραγματικὰ μεγάλης ἀ- ξίας, ἡ σάτυρά του «Ὁ καλὸς ἄνθρωπος», μία σάτυρα ἀνώτερου εἶδους, μ' ἔκταση χιλίων τριακοσίων περίπου στίχων ποῦ στυρῆζει μ' αὐτὴν, ὄχι ἕναν ἀνθρώπινο τύπο, ἕνα χαρα- κτήρα, ἕνα ἐλάττωμα, ἡ μιὰ κοινωνία μὲ κα- κίες καὶ προλήψεις, ἀλλὰ — γενικὰ τὸν κακὸ ἄνθρωπο, τὸν ἄνθρωπο τοῦ κακοῦ, γιὰτὶ τὸ «καλὸς» στὸν τίτλο εἶναι εἰρωνικὸ, ἡ ποιητικὴ συλλογὴ του «Ἀσβουθη φλόγα», καὶ μιὰ συλ- λογὴ «Ἰταλοὶ ποιηταί». Οἱ μελέτες του γιὰ τὸ Φάσκολο, τὸ Λεοπάρδη καὶ τὸ Σολωμὸ, οἱ «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ Παρίσι» καὶ «Οἱ δύο ἀ- λήθειες» εἶναι ἀνάπτυα. Τὸ τελευταῖο βιβλί- ο «Ἐκλεκτὲς σελίδες» (Ἀθήνα 1952), εἶναι μιὰ ἀνθολόγησι ἀπὸ τὸ ἔργο του ποῦ καλύπτει τὸ χρονικὸ διάστημα 1901—1952.

Ἦς ποιητῆς ὁ Σιγούρος, ἀγαπᾷ τὴν ποίηση τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἀλλὰ πολλὲς φο- ρὲς στὸ ἔργο του βρίσκουμε καὶ ποιήματα κα- θαροῦ λυρισμοῦ ποῦ ἀναθρῦζει πηγαῖος καὶ εἰ- λικρινῆς ἀπὸ τὸν τόσον ὠραῖο ψυχικὸ του κόσμο.

Ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος γράφοντας κάπο- τε γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Σιγούρου παρατηρεῖ πὼς μιὰ σειρὰ συνέττων του, «εἶναι ὠρισμέ- νως ἀπὸ τὰ ὠραϊότερα ποῦ γράφτηκαν στὴ γλῶσσα μας, ἐφάμιλλα τῶν συνέττων τοῦ Πο- λυλά, τοῦ Μάβιλη καὶ τοῦ Γρυπάρη». Γιὰ τὸ «Βιολὶ τῶν Ἀτσιγγάνων» ἔκτενὲς ἐπιπολιτικὸ ποίημα, ποῦ δημοσιεύτηκε, ὄχι ὅμως δλόκληρο, στὴ «Νέα Ἐστία» (Χριστούγεννα 1927), ἐτό- νιζε ὅτι «τίποτα ἀνάλογο δὲν ἔχει ἡ νεοελλη- νικὴ ποίηση» καὶ γιὰ τὸν «Καλὸ ἄνθρωπο», ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω, ὅτι εἶναι «ἔργο μεγάλ- ου ποιητῆ κι' ἕνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας».

Παράλληλα ὅμως πρὸς τὸ πρωτότυπο ἔργο του, ὁ Σιγούρος ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ του καὶ ἐκλεκτὴ μεταφραστικὴ ἐργασία. Ἔχει μετα-

φράσει ἀριστοτεχνικά στη γλώσσα μας, τὸ «Τραγοῦδι τῆς Καμπάνας» τοῦ Σίλλεο, τὴ «Νύφη τῆς Κορίνθου» τοῦ Γκαίτε, τὸν «Υπνο τοῦ Βοδῆ» τοῦ Οὐγκώ, τὸν «Ὀδυσεΐα» τοῦ Τέννυσον, τὸν «Κόρακα» τοῦ Πόε, τὸ «Ἄν...» τοῦ Κίπλιγγ καὶ ἄλλα.

Ὅμως πάνω ἀπ' ὅλη τὴ μεταφραστικὴ αὐτὴ ἐργασία, ὁ Σιγούρος ἔχει ὑψώσει λαμπρὸ μνημεῖο ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν τέχνη, τὴν ἀνθολογία τῶν Ἱταλῶν ποιητῶν, προσφέροντάς μας ἔτσι μιὰ «λυρικὴ ἀνθοδέσμη» ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ ποίηση πού στάθηκε πάντα ὁ μεγάλος του ἔρωτας.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς μιλάει μὲ πολλὴ μετριοφροσύνη — χαρακτηριστικὸ κ' αὐτὸ τῶν ἀνθρώπων πού ἔχουν πραγματικὴ ἀξία — γιὰ τὸ σημαντικό του αὐτὸ ἐπίτευγμα. «Ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ ποίηση, λέει, πού εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ στερνὴ μου ἀγάπη καὶ πού τὴν ἔνοιωσα ὅσο καμμιά ἄλλη ποίηση τοῦ κόσμου, ἔκαμα μιὰ λυρικὴ ἀνθοδέσμη, μεταφράζοντας ἀπὸ τὸ 1901 ὡς σήμερα, σὲ κάποιες καλότυχες στιγμὲς τῆς ζωῆς μου, μονάχα ὅσα τραγοῦδια μοῦ ἔδωσαν μιὰ ξεχωριστὴ αἰσθητικὴ συγκίνηση... Βέβαια τὸ ἔργο πού θέλησα νὰ κάμω ἦταν μιὰ ἀπόπειρα πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δυνάμη μου, ἴσως κ' ἀπὸ κάθε ἄλλη δυνάμη. Ἐζήτησα νὰ κλείσω μέσα στὸ Νεοελληνικὸ στίχο, τὴ μεταφραστικὴ σκέψη τοῦ Δάντη, τὴν ἐρωτικὴ ὄνειροπόληση τοῦ Πετράρχη, τὴ φλόγα τοῦ Ἀριόσιου, τὸ πάθος τοῦ Τάσσου, τὴν τραχειὰν ἀπλότητα τοῦ Ἀλφιέρη, τὴν κυριαρχημένην ὀρμὴν τοῦ Φώσκολου, τὴν ὑπεράνθρωπη ἀπελπισία τοῦ Λεοπάρδη, τὴν ὑπερήφανη ὀρμὴν τοῦ Καρδούτση καὶ τὴ μυστικὴ συγκίνηση τοῦ Πάσκολη, γιὰ ν' ἀναφέρω τοὺς μεγάλους...».

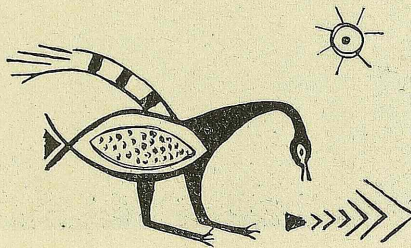
Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Σιγούρου, πού περιλαμβάνει τριακόσια περὶπου τραγοῦδια Ἱταλῶν

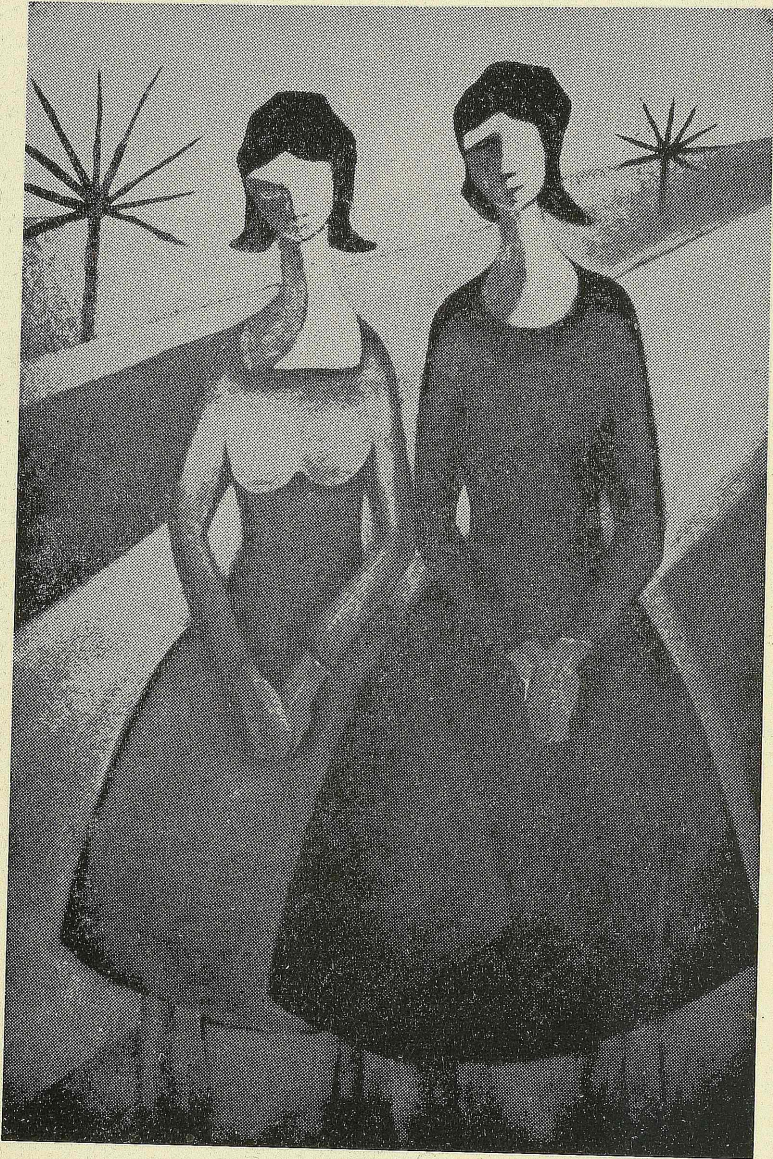
ποιητῶν, ἐξεδόθη κατὰ τὸ ἕν τρίτον, σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ φροντισμένη καὶ καλαισθητὴ ἔκδοσι τοῦ Ἱταλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, καὶ περιλαμβάνει ἀντικριστὰ καὶ τὰ δυὸ κείμενα, τόσο τὸ πρωτότυπο ὅσο καὶ τὴ μετάφραση πού ἔπερνά κάποτε κ' αὐτὸ τὸ ἀρχικὸ κείμενο.

Πρὶν κλείσω τὸ σύντομο αὐτὸ σημεῖωμα, θὰ ἤθελα νὰ τονίσω τὴν ἐπίδοση τοῦ ποιητῆ πού μᾶς ἔφυγε, καὶ στὴ μυθογραφία. Οἱ μῦθοι τοῦ Σιγούρου χαρακτηρίζονται «ἀπλοῖ», ὅπως εἶπα τὰ ὄραια πράγματα, ἀλλ' ὄχι «ἀπλοϊκοί». Τέτοιοι μῦθοι, ὑπογραμμίζει ἡ κριτικὴ, ἐκτός ἀπὸ τὴν προσωποποίησι τῶν ἀψύχων δὲν ἔχουν τίποτα κοινὸ μὲ τὶς παραφράσεις, διασκευὲς ἢ μιμήσεις — ἂν καὶ κάποτε ὄραϊότατες — τοῦ Αἰσώπου, τοῦ Λαφονταίν, τοῦ Φλοριάν, τοῦ Κριλόφ, πού μᾶς ἔδωσαν ὡς τώρα οἱ Νεοέλληνες μυθογράφοι, ἀμέτητοι ἀπὸ τὸν Βηλαρά ὡς τὸν Περγιλιτῆ. Μέσα δὲ σ' αὐτοὺς, ὅπως καὶ σ' ὄλο τὸ ποιητικὸ του ἔργο, κατάσπαρτοι εἶναι οἱ γνωμικοὶ στίχοι, πρᾶγμα πού μαρτυρεῖ τὴ στοχαζόμενη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Ἐπίσης ἤθελα νὰ τονίσω τὴ μεγάλη βαρύτητα πού ἔχει γιὰ τὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα ἡ κριτικὴ του ἐργασία.

Ὁ θάνατος τοῦ Μαρίνου Σιγούρου, πού μᾶς ἔφυγε σχετικὰ πολὺ νωρὶς, δὲν μᾶς ἐστέρησε μόνο ἐνὸς πολὺ σεβαστοῦ καὶ ἀγαπητοῦ φίλου, ἐνὸς πολύτιμου καὶ ἀναντικατάστατου συμβούλου, ἐνὸς σπάνιου καὶ ἐξαιρετικοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὰ Νεοελληνικὰ γράμματα ἀπὸ τὴ μελλούμενη πλούσια πνευματικὴ του προσφορά. Γι' αὐτὸ καὶ θρηνοῦμε τὸν ἀδόκητο αὐτὸ χαμὸ καὶ βρέχουμε μὲ τὰ θερμὰ μας τὰ δάκρυα τὸ νωπὸ του τάφο, κάτω ἐκεῖ στὴ Ζακυνθινὴ γῆ πού τόσο ἀγάπησε ὅσο τίποτα ἄλλο στὸ μάταιο τοῦτο κόσμο.

ΔΙΟΝ. Α. ΤΡΟΒΑΣ

Μαρίας Κωνσταντίνου - Πυλιώτου: Οί αδερφές (λάδι).

Η ΕΡΕΤΝΑ ΤΗΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΤΠΡΟΥ»

ΓΙΑΤΙ ΓΡΑΦΕΤΕ ;

Τὴν ἐρώτηση αὐτὴ «γιατὶ γράφετε» τὴν εἶχε κάποτε ὑποβάλει ὁ Ἀραγκόν. Αὐτὸ κι' ὄλας δείχνει πὼς τὸ νὰ γράφει ἕνας δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἀπλὸ φαινόμενο, μὴ προσωπικὴ ὑπόθεση. Ἐχει πολὺ γενικὸν ἀντίκτυπο, προπαντὸς σὲ μέρη πού ἡ τάξη τῶν διανοουμένων ἐπιδρᾷ σοβαρὰ καὶ πάνω στὴν τρέχουσα πολιτικὴ.

Ἀσφαλῶς ἐμᾶς ἐδῶ δὲν μᾶς πολυενδιαφέρει ἡ ἐπίδραση τοῦ διανοομένου πάνω στὴν τρέχουσα πολιτικὴ. Ὅχι, γιατί ἀρνιόμαστε τὴν ὑποχρέωση τοῦ διανοομένου ἔναντι τῆς χώρας του καὶ τῆς πολιτικῆς κίνησής της. Ἀλλὰ γιατί ἡ σημασία τῆς τάξης τῶν διανοουμένων ἔχει καίριον ἀντίκτυπο στὰ μεγάλα κράτη. Στὰ μικρὰ ὑπάρχει τόση ἐξάρτηση ἀπὸ ἄλλες τυχές πού ἡ φωνὴ τοῦ διανοομένου ἐδῶ εἶναι πετράδι στὸν ὠκεανό.

Στὴν παράκλησή μας πολλοὶ Κύπριοι καὶ Ἑλλαδίτες ἔχουν δεῖξει μιὰ συγκινητικὴν ἀνταπόκριση. Ἀκριβῶς αὐτὸ κατὰ κάποιον τρόπο μᾶς δικαιοῦναι.

Ἀλλὰ ἀπὸ κάποιες ἀπαντήσεις μαθαίνουμε τὴν ἐκπληξη πολλῶν, γιατί δὲν εἶχαν κἂν ἀναλογιστῆ ποτὲ τοὺς γιατί γράφουν. Ἦταν αὐτὸ τὸ «γράφο» τόσο πολὺ μὲς τὴν ὑπερῶξή τους, ἦταν σχεδὸν ταυτόσημο μὲ τὴν ἴδια τὴ ζωή, τὴν ἀτομικὴ τους καὶ τὴν γύρω τους.

Θάθελα ὅμως νὰ ὑπενθυμίσω στοὺς φίλους ἀναγνώστες τὸ πὼς ἀκριβῶς ρωτήσαμε τὸ «γιατὶ γράφετε».

Τὸ σημείωμα πὸν ἀποστείλαμε εἶναι τὸ ἐξῆς: «Τοῦλάχιστον στὰ μέρη μας, ὅπου τὸ ἀγνωστικὸ κοινὸ εἶναι λίγο κι' ὅπου ἡ συγγρα-

φικὴ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα δὲν εὐδοκίμει, τὸ νὰ γράφει εἶναι ζήτημα πᾶ «ἀνάγκης γιὰ ἔκφραση». Ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι καὶ τὸ ὑπόβαθρο τῆς ἐπαγγελματικῆς συγγραφικῆς πού ἀπαντᾷ στὰ πολὺκοσμα πολιτισμένα κράτη.

Οἱ νέοι κι' ὁ πολὺς κόσμος πάντοτε ἀναλογίζονται γιατί ὁ ἄλφα ἢ βῆτα συγγραφέας (πού ἀσκεῖ στὴν κοινωνία ἄλλο ἐπάγγελμα) γράφει, ἀφοῦ κανένα οικονομικὸ κέρδος δὲν περιμένει. Ἡ ἐξήγηση μὲ τὴν ἀπλὴ φράση «φιλοδοξία ἢ ματαοδοξία» ἀσφαλῶς δὲν ἰκανοποιεῖ μῆτε καὶ τοὺς πῶ ἐπιπόλαιους.

Ἡ «ἀνάγκη τῆς ἔκφρασης» ἀσφαλῶς εἶναι ἡ βάση. Ἀλλὰ κοντὰ σ' αὐτὴ δὲν ὑπάρχουν ἄλλα κίνητρα; Εἶναι τάχα τόσο ἀπλὸ τὸ πρᾶγμα πού νὰ τὸ ἐξηγῆς μὲ μιὰ μονοκοντυλιά; Ἀλλὰ καὶ «ἡ ἀνάγκη τῆς ἔκφρασης» εἶναι κάτι τὸ περιορισμένο καὶ ἀσαφές ἢ ἔχει καίριους στόχους, ἀνάλογους γιὰ τὸ κάθε ἄτομο, ἐποχὴ καὶ χώρα;

- Πολλὰ ἐρωτήματα γεννιοῦνται, τῶνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο. Ὁ νέος ζητᾷ ἐξηγήσεις.

Καὶ σᾶς ρωτᾶμε ἀπὸ μέρους τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου»:

—«Γιατὶ γράφετε;» * * *

Φτάνουν ἀκόμα ἀπαντήσεις. Ἡ καθεμιά μὲ ἓνα καινούργιο ἐνδιαφέρον. Αὐτὸ πολὺ μᾶς εὐχαριστεῖ, γιατί ἔτσι ἐξυπηρετοῦμε πραγματικὰ τὸν τόπο μας.

Καὶ πάλιν τὸ σημειώνουμε: ἡ σειρὰ τῶν ἀπαντήσεων ὑποβάλλεται ἀπὸ τεχνικὲς ἀνάγκης καὶ δὲν ἔχει σχέση μὲ ἀξιολογήσεις ἢ ἄλλο τι.
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΡΚΙΔΗΣ

Ἀπαντώντας στὸ ἐρώτημα τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου», θάθελα νὰ παρατηρήσω πὼς τοῦτοδίνει ἀφορμὴ νὰ σκεφθῆ καὶ θίξει κανεὶς καὶ μερικὰ ἄλλα πολὺ σχετικὰ ζητήματα καὶ κάποιους τομεῖς πού προβάλλουν συνυφασμένοι μὲ τὴν ἐκδήλωση κι' ἐξωτερικεύση τῆς σκέψης ἐνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου πού γράφει. Στὰ συναφῆ τούτα θέματα ὅμως, ὁ χώρος μᾶς ἀπάντησης στὴν ἔρευνα τοῦ περιοδικοῦ τούτου δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῆ κανεὶς ὅσο θάθελε ἢ θάπερε προφανῶς.

Μερικὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἔρευνα τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» ζητήματα ἔχω θίξει πρὶν εἴκοσι χρόνια στοὺς δύο τόμους τῶν ἐκδοθέντων «Στοχασμῶν καὶ Σημειωμάτων» μου. Καὶ πῶ κάτω λοιπὸν παραπέμω σὲ μερικὲς τοὺς σελίδες, δίνοντας κάποια λιγόγραμμά τους ἀποσπάσματα.

Ἐνας γράφει εἴτε ἀπὸ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάγκη ἔκφρασης γιὰ δικὴ του εὐχαρίστηση καὶ χαρὰ εἴτε γιὰ νὰ διδάξει καὶ φωτίσει, ἐπιζητώντας τῶν συνανθρώπων τὴν ἀνοδο καὶ προκοπὴ, εἴτε ἀπὸ φιλοδοξία, εἴτε γιατί ἔχει τὴ συγγραφικὴ ἐργασία ἐπάγγελμα ἴσως βιοποριστικὸ, εἴτε γενικὰ γιὰ διάφορους ἄλλους λόγους καὶ σκοπούς.

Ὁ ὑποφανεμένος δημοσίευσε διάφορες μελέτες του, ἄρθρα, ὁμιλίες, λογοτεχνικὴ ἐργασία, κλ., κλ., ὠθούμενος κυρίως εἴτε ἀπὸ τὸν πρῶτο, εἴτε ἀπὸ τὸν δευτέρου λόγου ἀπ' αὐτοὺς πού ἀνάφερα πῶ πάνω, εἴτε κι' ἀπὸ τοὺς δύο τούτους μαζί.

Ὁ Μονὶ ντὲ Καστελάν, ζητώντας τὴν ἄδεια νὰ δώσει μιὰ γιορτὴ στὸ δάσος τῆς Βουλῶ-

νης, απάντησε στο Δημαρχείο πώς τή δίνει για δική του ευχαρίστηση, όταν ερωτήθηκε απ' αυτό για ποιά λόγο κάνει τή γιορτή. Αϊ λοιπόν κάτι τέτοιο συχνά συμβαίνει και κάτι τέτοιο μπορούσαν να πούν πολλοί απ' όσους γράφουν. 'Από τόν καιρό τού 'Αλκλαίου, Σαλφούς, 'Αρχιλόχου, 'Ανακρόντα κ.λ., (πού αναφέρεται πώς έγραφαν για δική τους ευχαρίστηση), μέχει σήμερα. 'Ήσαν τούτοι κατά τόν 'Αριστοτέλη «εαυτών» και ούχι «άλλου».

Στή σελ. 93—94 τού Β' τόμου «Στοχ. και Σημειωμάτων» μου (στο κεφάλαιο «Σκέψη, βιβλία»), γράφω και τά έξής: «Και στή σιωπήν είναι πού γράφονται τά βιβλία — κι' έννοούμε τά εύσυνείδητα, τά δημιουργικά, τά μεστά, φωτεινά και βαθυστόχαστα βιβλία— γεννήματα μάς έντατικης και κοπιαστικης εφογασίας, γεννήματ' άγρυπνίας και μιάς άνώτερης άκόμα πολλάκις άνάγκης τού πνευματικού άνθρώπου, πού ζητά νά Ξαλαφρωθεί έξωτερευκούντας ένα έλάχιστο μέρος τού πλούσιου έξώτερου του κόσμου σ' αυτά, πού μιλάν τή βουθή, μά σοφή κι' εύγλωττη δική τους πάγκαλη γλώσσα. Καθώς λέει κι' ο Παλαμιάς:

Νά σπαώσω; τί θά γίνουν
έδω μέσα, έδω βαθιά,
κι' όσα κύματα σαλειούν
κι' όσα λαχταράν πουλιά
κι' όσοι άνέμοι άποκλεισμένοι
κι' όσοι πόταμοι δετοί,

πού κανείς μηδέ τά σπρώχνει
κανείς μήτε τά κρατεί,
και γυρεύουν κάποιο δρόμο
νά χυθούνε, νά ξεσπάσουν,
γιατί θάνατοι θά γίνουν
και θά με χαλάσουν».

Στή σελ. 107, σημειώνω «Θά καταδιώκεται τó πνεύμα κι' ή σκέψη, γιατί θάναι πάντα τούτη άνώτερη από τήν ύλη. Και θά φωτίζει γαλήνια, πρσα και παντοτεινά. Θά ζει και προεκτείνεται πέρ' από τήν ύλική ζωή, πρds τιμή πάντα και παρηγοριά κι' άνακούφιση τής άνθρωπότητας, μεγαλόπνοη και γεμάτη συμπόνια, ήθικην ύγεια, φως, αλήθεια, νιάτα και δροσιά».

Στή σελ. 172 τού Α' τόμου σημειώνω «Είν' άφέλεια νά νομίζεται πώς ο πνευματικός πλούτος κανενός είν' όσα ειπεν ή όσα γράφει μοναχά. 'Υπάρχουν τόσα και τόσα πού δέν ειπώθηκαν ή πού δέν έχουν γραφεί κι' ούτε ίσως θά ειπωθούν ή θά γραφούν. Τά κρατά κανείς μέσα του στοργικά και τά φυλάει φιλάργυρα στα βάθη του δια παντός... Μοιάζουν σάμπως τ' άδιόρατο, τó πλούσιο, τ' άνεξάντλητο κι' άγνωρο ύπόγειο νερό, πού κυλά σιωπηλό κι' άθόρυβο μέσα στα έγκατα τής γής, χωρίς νά τó μαντέψουν, χωρίς νά τó δούν μάτια κι' ή νά δροσιστούν χείλη ποτέσ άπ' αυτό». 'Ιδέ και κεφάλαιον «Εσώτερη Ζωή» σελ. 171—177.

Σχετικά δέ με τήν ήθικην ύποχρέωση πού έχει ένας πνευματικός άνθρωπος νά μιλήσει κι' ή νά γράφει για νά διδάξει, φωτίσει κι' έξυπνώσει τούς συνανθρώπους του, υπάρχουν τόσο στόν Α' όσο και στόν Β' τόμο τών «Σημ. και Στοχασμών» μου πολλές σελίδες σχετικές.

Στό Β' τόμο, στο κεφάλαιο «Δόγος ή σιωπή;» σελ. 128—139, κοντά σ' άλλα σημειώνω και τά έξής: «'Αλλομονο άν έφαρμοσεις διαρκώς τó ιταλικό ορητό, *odi, vedi e taci, se vuoi vivere in pace*. Μά σα συμπικνωτής φέγγους, έμορφιάς και δύνανμης, και γεμάτος όρθοφροσύνη νά ύπώσεις τó λόγο σου σάμπως ρομφαία και φάρο... Θά βρεθούν άλλοι πού θά σε βρίσουν, θά σε χλευάσουν και θά σε φτύσουν, και πολλοί πού θά μείνουν ίσως όλότελ' άδιάφοροι κι' άσυγκίνητοι και κωφοί κι' ή πιθανόν όλοι νά μείνουν άδιάφοροι γενικά. Μά μη σε νοιάζει. 'Επιμένοντας προσπάθησε να τούς πείσεις, νά τούς ήθικοποιήσεις και τούς φωτίσεις, έστω κι' άν ή στενοκεφαλιά, τó μίσος, ή προκατάληψη και τó επηρεαζόμενο συμφέρο τούς έχουν κάνει κωφοούς ή τούς έχουν ούρει βαρεία μεμβράνη στο μυαλό και στή ψυχή, σα μεμβράνη τής κουκουβάγιας στα μάτια, ή τούς έχουν τυφλώσει σαν τυφλώνει τó δύσοσμο ύγρό τών άγρων σκύλλων τ' 'Αμαζονίου. Κάνε τó εύγενικό σου καθήκο, κι' άν δέν θέλουν τούτοι νά φωτιστούν, σ' όπωσδήποτε γράφε κι' ή πές ό,τι είναι νόμιμο κι' άραιο και φωτεινό, και θά βρεθούν καί ποι κάποιοι πού θά τά προσέξουν και θά ώφεληθούν από τούτα, είτε γρήγορα κι' είτε άργά. Καθώς συνιστούσε κι' ο Μαίτεργλιχ «δέν πρέπει νά διστάξεις νά σπέρνεις στους δρόμους έμορφιά. Θά μείνει εκεί πετάμενη εβδομάδες ή χρόνια, μά θά μείνει αναλλοίωτη σαν τó διαμάντι, και κάποιος επί τέλους θά περάσει νά τή δει νά λάμψει, θά τή μαζέψει και θά φύγει εύτυχισμένος». Και τήν εύτυχίαν αύτη μη τή στερήσεις στους συνανθρώπους σου, έστω κι' άν θάν ίσως μονάχ' από κείνους πού θά ρθοϋν κατόπι από σένα».

Στόν Α' δέ τόμο, στο κεφάλαιο «Εύπνημα και Φωτισμός» σελ. 163—170, γράφω κοντά σ' άλλα και τά έξής: «Και θέλεις νά ξυπνήσεις τόν κόσμο και νά ώφελήσεις πρδ παντός; Βροντοφώνησε θαρετά, γρανιτώδης, αλύγιστος κι' ακλόνητος διαρκώς, τήν όρθή σου τή σκέψη, τή σχηματισμένη όχι από εύκολόπιστη προσδοχή τής οιασδήποτε άντίληψης τών λίγων ή πολλών, μά μορφωμένη από έρευνα κι' άναζήτηση σοφή και βαθιά, και κήρυξε τήν αλήθεια χωρίς νά λογαριάσεις πώς θά δυσαραστήσεις τούς λίγους ή τούς πολλούς. 'Η δυσαρέσκεια είν' ή γέφυρα, τήν όποίαν ή αλήθεια είν' αναπόφευχτο και μοιραίο νά διαβεί. Ξερούμε πώς ή κολακεία (γν' αύτην έχω γράψει στίς σελίδες 129—135) δημιουργεί φίλους, κι' ή αλήθεια έχθρούς, καθώς λέγει ο Τερέντιος. Μη σε νοιάζει όμως. Παρά γελοίος γιατί κολακεύεις, κάλ-

λιο, βροντοφωνώντας την ἀλήθεια, νᾶσα μισητός. Θὰ βρεῖς ὁδοφράγματα, ἐμπόδια καὶ τείχη, θὰ βρεῖς ἀκόμα πολλάκις αὐτὰ δλότελα κλειστά, καὶ θ' ἀντιληφθεῖς πὼς πολλοὶ «κλιόντας οὐκ ἤκουαν», κ' ὅτι, καθὼς ἔλεε κ' ὁ Δαμάσκ στῆ Φιλοσοφικῆ του Ζωολογία, «εἶν' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο δυσκολώτερο ν' ἀναγνωριστῆί κάποι' ἀλήθεια παρὰ νὰ τὴν ἀνακαλύψῃς». Κάμε ὁμως τὸ παθηκὸ σου χωρὶς ἀπὸ τὰ χαρκαίματά σου νὰ κλονιστεῖς, καὶ φάνω, γίνε, πρόβαλε κ' ὀρθώσου προφήτης, πρωτοπόρος κ' ὀδηγητής... Στους ὄχλους γιὰ τὸ γενικὸ συμφέρο ἐπιβάλλεται νὰ διακηρύττεις τὴν ἀλήθεια, κ' ὄχι νὰ τοὺς ἐμπαίζεις ἢ τοὺς κολακεύεις τις ἀδυναμίες γιὰ νᾶξεις τὴν εὐνοίαν τους ἀπὸ ματαιοδοξία ἢ γιὰ σκοποὺς ἀνομολόγητους καὶ ταπεινοὺς. Δηλητηριάζει τὸν λαὸν ἡ κολακεία, κ' εἶχε δίκαιον ὁ Μακκιαβέλης συμβουλευόντων τὸν ἡγεμόνα ν' ἀποφεύγει τὴ λέπρα τῆς προσεκτικᾶς.

Μὴν παρασυρτεῖς κυττώντας πὼς πολλοὶ ψεύδονται στὸ πλῆθος χωρὶς καμμὴν ἀπολύτως ντροπῆ, καὶ πὼς τ' ἄρεσουν τοῦτοι πιθανόν, καθὼς ἄρεσε καὶ στὸν Ἀλέξαντρον ὁ Ἀνάξαρχος κ' ὁ Ἅγιος πὺν τὸν κολάκευαν πὼς ἔπρεπε νὰ θεωρεῖται θεός, παρὰ ὅσο τ' ἄρεσε ὁ εἰλικρινέστατος Κλειτός, τὸν ὁποῖον καὶ τρύτησε μὲ τὴ λόγχη του γιὰτι τοῦτε τὴν ἀλήθεια γι' αὐτούς. Καὶ τὸ πάθημα τοῦ Κλειτοῦ ἐπαναλαμβάνεται ἀτυχῶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων σὲ βάρος ὄλων κείνων τῶν ἔντιμων κ' εἰλικρινῶν πὺν βροντοφωνοῦν τὴν ἀλήθεια στοὺς ἄρχοντες ἢ τοὺς λαούς. Ἄλλο βέβαια τὸ ζήτημα τῆς κατοπινῆς δικαίωσης τῶν παραγνωρισθέντων τούτων ἐκλεχτῶν καὶ τῆς ἀδικηθείσης αὐτῆς ἀρετῆς.

...Ὁ Φίχτε λέει πὼς «πρέπει νὰ λέγεται ἡ ἀλήθεια, ἔστω κ' ἂν χίλια θὰ γινόταν ὁ κόσμος κομμάτια». Πολὺ περισσότερο σὺν πρόκειται νὰ καθοδηγηθεῖ ἕνας λαός. Μὰ δυστυχῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐτ' ἡ ἀλήθεια λέγεται, μὰ κ' οὔτε διακηρυττομένη γίνεται πάντα κ' εὐκόλα ἀντιληπτῆ... Εἶναι ὁμως οἱ ὁμάδες μὰ εὐπλαστὴ ζύμη, κ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄγνης, ὑπέροχες κ' εἰλικρινεῖς. Ἄρκει νὰ καθοδηγηθοῦν μ' ὑπομονή, τίμια κ' εἰλικρινά. Τότες ἀναμφισβήτητα μεγαλοφυοῦν.

...Ἐχε πάντα τὸ θάρρος τῆς γνώμης σου, γιὰ τὴν ὀρθότητα κ' ἀλήθεια τῆς ὁποίας ἔχεις εἰλικρινὰ βεβαιότητα καὶ πεποίθηση ἀδιάσειστη καὶ γερῆ καὶ γιὰ τὸ ὅτι πραγματικὰ ἐξυπηρετεῖ τούτη νόμιμα τὸ γενικὸ συμφέρο καὶ καλὸ. Καὶ χάρη ἀκοιβῶς αὐτοῦ μὴ πτοηθεῖς νὰ τῆ βροντοφωνήσεις μεγαλόστομα, παλληκαρίσια καὶ θαρρετά, κ' ἔστω κ' ἂν ζημιωθείς. Καὶ μὴ ξεχνᾶς πὼς πολλοὺς γὰ νὰ τοὺς κάνεις νὰ προσέξουν καὶ φωτισθοῦν, δὲν εἶν' ἀρετὸ κἂν νὰ τοὺς χτυπᾶς μὲ τις κολοκύθες π' ἀναφέρει ὁ Σουίφτ πὼς χρησιμοποιούνταν γιὰ κάποιους νυσταλέους τῆς Ἀφρικής. Χρειαζόνται θαρρεῖς νὰ τοὺς κεντήσεις μὲ βελόνες, πὺν μ' αὐτὲς μονάχα μποροῦσαν νὰ ξυπνήσουν κάποιον ἀρχαῖον ὑπνῆλο. Μοιάζουν λὲς ἀκόμα τὸν μυθολογικὸ γίγαντα Σκρυμῖρ πὺν μόλις πτόρεσε νὰ τὸν ξυπνήσει χτυπώντας τον ὁ Θῶρ μὲ σφυρί... Μὴν ἀπογοητευθεῖς ὀπωσδήποτε γι' αὐτὸ, καὶ κάνε γαλήνιος κ' ἐπίμονα τὸ εὐγενικὸ σου καθήκο γιὰ τὴν ἀφύπνιση καὶ φωτισμὸ.

Ἐνεκα τοῦ περιορισμένου χώρου παραμερίζομεν διάφορες ἀπόψεις κ.λ. σχετικὲς μὲ τὸ ἐροτημᾶ σας, καθὼς καὶ τὸ θλιβερὸ φαινόμενο κείνων πὺν γράφουν γιὰ νὰ κολακεύσουν κ' ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσουν πρὸς ἴδιο συμφέρο τὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον εὐνοίαν κείνων, τοὺς ὁποῖους ἀφορᾶ ὁ εἰκόλος των λιβανόσους. Γι' αὐτοὺς μιλῆσαμε πὺν πάνω ἀκροθιγῶς. Τονίζομε μονάχα πὼς τέτοιους οἱ αἰῶνες ἀντίκριζαν πολλοὺς διαρκῶς, ἀπὸ τὸν καθὸ τοῦ Ἀντιλόχου καὶ τοῦ Χοιρίλου πὺν πληρωνόμενοι ἕμνοῦσαν τὸν Λύσανδρο — καὶ πολὺ πρῖν ἀπὸ τούτους — μέχρι τοῦ Ἀμοιούρου πὺν ἔγραφεν ἕμνους γιὰ τὸν σουλτᾶνο Μωάμεθ, ἢ τοῦ Ἀρετίνου πὺν ἔγραφεν ἐπαίνους γιὰ ν' ἀμειφθῆ καὶ σάτιρες ἐναντίον κείνων πὺν κώφευαν στὶς ἐκβιαστικὲς ἀξιώσεις του κ' ἀπειλές, καὶ μέχρι τῶν μμηθέντων τὸν Στρατοκλῆ κολάκων τοῦ Μουσολίνι, Χίτλερ κ.λ. Τούτοι κ' οἱ ὅμοιοι τους ὑπῆρξαν ἴσως συχνὰ κάκιστοι σύμβουλοι, εισηγοῦμενοι τὰ ἥδιστα καὶ ὄχι τὰ ἄριστα, κ' ὑπῆρξαν πολλάκις μανθῶας Δηϊανείρας οἱ θοπεῖες αὐτῶν.

Κι' ὅπως ἦσαν ἀξιοκατάκριτοι ὅσοι ἔγραφαν γιὰ νὰ κολακεύσουν ἰδιοτελῶς, ἔτσι κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ ἐπικρίναντες καὶ κατηγορήσαντες τοὺς πάντας ἢ ὀρισμένους ἀπὸ κίνητρα ὄχι ἀγνά. Ὁ Ζωῖλος κατηγοροῦσε τὸν Ὀμηρο διαρκῶς, ὁ δὲ Malone ἔγραψε, κατὰ τὸν Οὐγκῶ, «στρωμά γύψου στὴν προτομῆ τοῦ Σαίξπηρ, καὶ στὸ ἔργο του στρωμά μοιρίας».

Ἀξιέπαινοι πάντως ἦσαν μέσα στοὺς διαφόρους τόπους καὶ καιροὺς οἱ δυναμικοὶ, εἰλικρινεῖς, ἀμερόληπτοι κ' ἀκέραιοι χαρακτῆρες, πὺν, παρὰ τις καταδιώξεις, ἀντιξοότητες, ἀντιδράσεις καὶ φραγμοὺς, βροντοφωνοῦσαν τὴν ἀλήθειαν πρὸς φωτισμὸ καὶ ξύπνημα τῶν ἀτόμων καὶ λαῶν, καὶ στιγμάτιζαν τὴν ἀδικίαν, τὸ ψεῦδος καὶ καταπιέσεις, καὶ πολέμησαν γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ φωτός. Ὁ Ἰουβενάλης μαστίγωνε τὴν Ρώμην τῶν Καισάρων, ὁ Δάντης τὸν Πάπην τῶν Παπῶν, κ' ὁ Χρυσόστομος κλητηριάζε τις παρεκτροπὲς τοῦ κλήρου καὶ τῆς Αὐλῆς.

Ἄξιοι δ' εἶναι κάθε ἐκτίμησης καὶ σεβασμοῦ οἱ ἱστορικοὶ κ.λ. πὺν δὲν ἐπιτρέπουν νὰ παραποιοῦνται τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ποτές. Κι' ἂν τοῦ Γερμανοῦ Γρηγοροῦβιου τὸ ἔργο γιὰ τὴ Μεσαιωνικὴ Ρώμη ἀφορίσθηκε ἀπ' τὸν Πάπην Πιον τὸν ἔναντον, γιὰτι ἀπεκάλυπτε διάφορα τῆς περιόδου ἐκείνης τρωτὰ παπικά, κατόπιν ὁμως, μετὰ τὴν ἔνωση τῆς Ἰταλίας, ὁ

Γρηγορόβιος ανακηρύχθηκεν επίτιμος τῆς Ρώμης πολίτης.

* * *

Εὐτυχῶς ὑπῆρξαν μέσα στους καιροὺς προνομοῦχοι ἀριστοκράτες τοῦ πνεύματος, ντυμένοι τὴν ἀλουργίδα τῆς ἀδαμαντίνης εὐθύτητας καὶ τῆς ἀνώτερης σκέψης με τοὺς ὁποίους μπορεῖ νὰ σεργιανίσει κανένας στους πύθαρας τοῦ πνεύματος κήπους, καὶ νὰ νοιώσει τις ὠραιότερες ἀνατάσεις καὶ τοὺς εὐγενέστερους κραδασμούς. Πνευματικοὶ ἄνθρωποι πού ἔνοιωσαν καὶ πραγματοποιοῖσαν τὸ βαθύτερο νόημα τῆς Τέχνης εὐσυνείδητα καὶ φωτεινὰ καὶ ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τ' ἀληθινοῦ. Πνευματικοὶ ἄνθρωποι πού, κοντὰ σ' ἄλλα, ὑπῆρξαν οἱ διερμηνεῖς τῶν μυστικῶν δονήσεων καὶ σοφῶν μηνυμάτων τοῦ βάθους, οἱ δέκτες καὶ πομπὸι τῆς ἐσώτερης τῶν πραγμάτων οὐσίας καὶ φωνῆς.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοὶ πού ἔχουν ὅσο τὸ δυνατό περισσότερους ἀπ' αὐτούς. Με τὴν ἀκτινοβολία τ' ἄρτιου καὶ ρωμαλέου τους ἔργου, δὲ δίνουν μόνο τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση καὶ χαρὰ πού χάρισεν ἡ ἔμορφη τῆς τέχνης, τῆς ἔκφρασης καὶ τῆς μορφῆς, μὰ ταυτόχρονα σπέρνουν τὴν ἔμορφη τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ μεγάλα, πρὸς τὸ δίκαιο, τὴν ἀλήθεια, τὴν ἀρετὴ καὶ τὸ φῶς, καὶ ἀνοίγουν μπροστὰ σου πλατιοὺς ὁρίζοντες γεμάτων δξυγόνου καὶ εὐρωστίας ἡθικῆς. Διδάσκαλοι καὶ ὑποφῆτες τῶν ἠψηλοτέρων ἰδεωδῶν, σοὺ δημιουργοὺν, με τὴν ἐπαφὴ καὶ ἐπικοινωνοῦν μαζί τους, πόθους ὠραίους, ἀγνότατους καὶ εὐγενικούς, ὀργώνουν, ἐξωραΐζουν καὶ μεστώνουν τὸ πνεῦμα, καὶ ξυτῶν ἀντάμα καὶ καλλύνουν τὴν ψυχὴ. Πολὺ κατόπιν ἀπ' αὐτούς, ἢ πολλῶν μονάχα κείνων πού θὰ φθοῦν πολὺ κατόπιν ἀπ' αὐτούς. Πολὺ κατόπιν ἀπ' αὐτούς, γιὰ τὰ γραφόμενά τους καὶ τὸ φωτεινὸ τους κήρυγμα καὶ διδασκὰ στέκουν πολλῶν γιὰ τοὺς σύγχρονους βαρῖα καὶ δύσπεπτη πνευματικὴ τροφή, καὶ μένουν «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» ἐπὶ φωνῆ εἰς γαστέρα οὐκ ἔχουσαν» ἢ σπῆρος σὲ πετρῶδι καὶ ἄγονη περριοχὴ. Θὰ φθάσει τὸ κήρυγμά τους σὲ γόνιμη γῆ μετὰ χρόνια ἴσως καὶ καιροῦς, ὅταν δὲ θάναι τοῦτο πλέον στὴ ζωὴ, καθὼς φθάνει στὴ γῆ, μετὰ δεκαετηρίδες καὶ αἰῶνες, κάποιον ἀπόμακρον ἄστρων τὸ φῶς.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημά σας, ἀφήνω, βέβαια, κατὰ μέρος ἓνα πλῆθος περιπτώσεις πού δὲν φανερώνουν ἄλλο τίποτα παρὰ μιὰ ἐρασιτεχνικὴ ματαιοδοξία, μιὰ διάθεση κουτοσοπιλοῦ καὶ τὴν ἀφέλεια τῆς ἀμάθειας καὶ περιορίζομαι στους συγγραφεῖς ἐκείνους πού ἡ ἐνήμερη κοινὴ γνώμη παραδέχεται ὡς ἀληθινούς λογοτέχνες. Ἀκόμα περισσότερο, περιορίζομαι στὶς λογοτεχνικὲς περιοχὲς πού μοῦ εἶναι πύθ οικεῖες, δηλαδὴ τὴν ἀφήγησι καὶ τὸ θέατρο. Πιστεῖω ὅτι, στους τομεῖς αὐτούς, τὸ σπουδαιότερο, τὸ κύριο κίνητρο ἐνὸς συγγραφέα, πού εἶναι ἀξίως τοῦ ὀνόματος, εἶναι ἡ ἀνάγκη, ἢ περιῖπου φυσικὴ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας προσώπων.

Κατὰ ἓναν τρόπο πού δὲν κατορθῶν, ἐγὼ τουλάχιστο, νὰ προσδιορίσω, τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, «συλλαμβάνει» — με τὴν ἔννοια τοῦ «συλλαμβάνει» ὁ γυναικεῖος ὀργανισμός. Κατέχεται ξαφνικὰ ἀπὸ ὀρισμένα πρόσωπα, πού εἶναι συνήθως μίγματα ἀξεδιάλυτα ἀπὸ στοιχεῖα πραγματικὰ καὶ φανταστικὰ σὲ διάφορες δόσεις ἀνακατωμένα, με τὴν ξεχωριστὴ φυσιογνωμία τους, τὴν ψυχολογία τους, τὶς παρορμήσεις τους, ἀκόμα καὶ τὴ φωνὴ τους. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ πρέπει νὰ γιοῦν στὸ φῶς, νὰ ζήσουν, ὅσο εἶναι κάθε φορὰ δυνατό, τὴν ἰδιόρρητη ζωὴ τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων. Τοῦτο τὸ κατορθώνουν μόνο μέσα σ' ἓνα ἔργο τοῦ λόγου πού τὰ προβάλλει στὸν ἐξωτερικὸ κόσμον καὶ ἐλευθερώνει τὸ συγγραφέα ἀπὸ τὸ βάρος τους. Τὰ ἴδια τὰ πρόσωπα προσδιορίζουν τὴ μορφή καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἔργου, αὐτὰ ὀρίζουν ἂν θὰ προσλάβει τὸν τόνο τῆς ἀπλῆς ἀφήγησις ἢ τοῦ ἔπους, τῆς ψυχολογικῆς ἀνάλυσις, τῆς μεγάλης κοινωνικῆς τοιχογραφίας ἢ τοῦ δράματος καὶ τῶν συγκρούσεών του. Στὴν ἐρώτησι λοιπὸν «γιατὶ γράφετε», ἀπαντῶ ὅτι γράφει κανεῖς, πρῶτα-πρῶτα, γιὰ νὰ βγάλει ἀπὸ πάνω του μερικὰ πρόσωπα πού δὲν τὰ προσκόλλεσε, πού ἤρθαν μόνο τους καὶ κινεοῦνται στὴ φαντασία του καὶ ἀπαιτοῦν νὰ ὑπάρξουν. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν συζητῶ ἐδῶ τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας, ἀλλὰ μόνο τὸ βαθύτερο κίνητρο.

Βέβαια, με τὰ ὅσα εἶπα δὲν ἐξαντλῶ τὸ θέμα. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κίνητρα καὶ ἄλλες συγγραφικὲς ἐκδηλώσεις. Ὁ συγγραφέας πού ζεῖ με κάποια συνείδησι εὐθύνης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο ἓνας παραγωγὸς μύθων. Ἡ ἐνήμερη κοινὴ γνώμη συνήθισε νὰ τοῦ γυρεῖ κατὰ περισσότερο, κατὰ εὐρύτερο ἀπὸ αὐτὸ πού τῆς προσφέρουν οἱ λοιποὶ καλλιτέχνες καὶ οἱ εἰδικευμένοι ἐπιστήμονες. Τοῦ ζητᾶ νὰ τῆς δώσει, μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ λόγου, ἓναν ψυχικὸν προσανατολισμό, μιὰν ἀπάντησι σὲ βαθιὰ ἐρωτήματα τῆς ὑπαρξῆς, μιὰ στάσι ἀπάναντι σὲ ἀγχώδη διλήμματα κοινωνίας, νὰ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ἓνας ὀδηγὸς συνειδήσεων. Ὁ σύγχρονος συγγραφέας πού νιώθει τὸ βάρος καὶ τὴ σημασία αὐτῶν τῶν αἰτημάτων, δὲν μπορεῖ νὰ κοιμάται ἤσυχος. Θὰ αἰσθανθεῖ ἔντονα τὴν ἀνάγκη, ἀκολουθώντας τὴν ἔμπνευσή του, νὰ ἀνταποκριθεῖ με τὸ γράμμα τοῦ καὶ σ' αὐτὰ, νὰ βοηθήσει τους συγχρόνους του νὰ συνειδητοποιήσουν τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα τοῦ καιροῦ τους, θὰ θελήσει νὰ τοὺς προειδοποιήσει, νὰ τοὺς ποδηγετήσει, ὅσο εἶναι ἰκανός. Κάποτε, ἢ διάθεσι αὐτὴ θὰ τοῦ γίνετα πάθος.

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πολλάκις τονίζομεν τὴν ἀξίαν τοῦ τουρισμοῦ διὰ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον ἐνὸς τόπου. Ἐξετάζομεν συνήθως τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς εἰσροῆς εἰς ἓνα τόπον ξένου συναλλάγματος, ὅταν μάλιστα τὸ συνάλλαγμα τοῦτο προέρχεται ἀπὸ χώρας οἰκονομικῶς περισσότερο εὐρώστους ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μικρὰς καὶ λεγομένας ὑποαναπτύκτους χώρας, ὡς ἡ ἡμετέρα.

Ἐν τούτοις ὅμως ἂν ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα βαθύτερον, θὰ ἴδωμεν ὅτι παραλλήλως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν ἢ ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ ἔχει πολλὰς ἄλλας, ἴσως μεγαλύτερας ἀξίας ἢ ἡ οἰκονομικὴ σημασία αὐτοῦ. Δὲν θὰ ἀναφερῶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι μία χώρα γνωρίζεται διὰ τοῦ τουρισμοῦ ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ πάσης ἄλλης ἀπόψεως τῆς ζωῆς τῆς ὑπὸ τῶν ξένων καὶ οὕτω ἐξυπηρετεῖται εἰς μέγιστον βαθμὸν ἢ ἐθνικὴ διαφώτισις, ἣτις εἶναι ἀναγκαιοτάτη δι' ἓνα τόπον καὶ ἂν ἀκόμη οὗτος συμβῆ νὰ εἶναι ἰσχυρὸς πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ εἶναι πολλαπλῶς ἐκμεταλλεύσιμον διὰ τῆς τουριστικῆς κινήσεως εἶναι ὁ λαϊκὸς παράγων, ὅστις εἶναι καὶ ἓν κίνητρον διὰ τὸν ξένον, τὸν ἐπισκεπτόμενον μίαν χώραν. Ἡ σημασία τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου δι' ἓνα τόπον ἐξήγηθη πολλάκις. Ἄλλ' ἐξήγηθη πρὸ παντός διὰ σκοποῦς ἐπιστημονικῆς μελέτης. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη καὶ οὗτος, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα, ὡς νεκρὸν στοιχεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεξάγονται ἀνατομικαὶ ἐρευναι. Ἀλλὰ τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον εἶναι ζωντανὸν στοιχεῖον ὅσον οὐδὲν ἄλλο εἰς ἓνα λαόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ξένος, ὅστις ἐπισκέπτεται ἓνα τόπον δίδει πολὺ μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ ζητεῖ νὰ τὸ γνωρίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν πληρέστερον. Δὲν ἔχει πρὸς τοῦτο ἄδικον. Διότι ἐπιδήπιον ἄλλο, τὸ ὁποῖον προσφέρει εἰς τὸν λαόν κατὰ μίμησιν τοῦ ξενικοῦ, εἶναι ἄχρηστον διὰ τὸν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπισκέπτην. Διότι τοῦτο τὸ εὐρίσκει οὗτος εἰς πολὺ μεγαλύτερον καὶ εἰς πολὺ τελειότερον βαθμὸν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ.

Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ὅμως εἶναι τὸ ἰδιορρυθμὸν στοιχεῖον ἐνὸς τόπου. Ἡ γνώσις τούτου ὑπὸ τοῦ ἐπισκέπτου καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ πλέον ἐλκυστικὸν διὰ

ταῦτον στοιχεῖον τῆς ζωῆς ἐνὸς τόπου. Ἐκ τῶν λαϊκῶν στοιχείων ἰδίως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἔχη μονιμότερον χαρακτῆρα εἶναι ἡ λαϊκὴ τέχνη. Τὰ ἄλλα, χορὸς, ἄσματα, ἔθιμα κλπ., ἀποτελοῦν περισσότερον στοιχεῖα ἀπολαύσεως τῆς στιγμῆς. Πλείστα καθίστανται φευγαλέα καὶ δὲν μεταφέρονται ὑπὸ τοῦ ἐπισκέπτου ἐπανερχομένου εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ταῦτα θὰ ἀποτελοῦν τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ τὴν ψυχαγωγικὴν προσφορὰν, ἣτις εἶναι ἀπαραίτητος δι' αὐτόν. Τὰ δημιουργήματα ἐν τούτοις τῆς λαϊκῆς τέχνης ἐνῶ ἀντικατοπτρίζουν τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, διαιωνίζουν τὴν παράδοσιν, τέρπον αἰσθητικῶς, ἀποτελοῦν δὲ μόνιμα στοιχεῖα καὶ διαρκῆ.

Διὰ τοῦτο πολλὰί χώραι ἀναπτύσσουσι τὴν τουριστικὴν κίνησιν δίδουν μεγάλην σημασίαν εἰς τὰ δημιουργήματα ταῦτα καὶ ὁρμώμεναι ἐκ τῆς καθ' αὐτὸ λαϊκῆς τέχνης ἐδημούρησαν λαϊκὴν βιοτεχνίαν, ἣτις προσφέρει πολλὰ εἰς τὸν ξένον ἐπισκέπτην. Ἀξιόλογον παράδειγμα ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως πρὸς τοῦτο ἀποτελεῖ ἡ ἀνάπτυξις τοιαύτης βιοτεχνίας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ πλοῦτος τῶν προσφερομένων εἰδῶν εἰς πλείστα καταστήματα εἶναι πολὺς. Τὸ δὲ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν ἀφάνταστον. Παρηκολούθησα προσφάτως τὴν τοιαυτὴν κίνησιν εἰς Ἀθήνας, ὅπου τὰ τοιαῦτα καταστήματα ἐργάζονται ἀπὸ πολὺ πρῶν, ἐνῶ τὰ λοιπὰ καταστήματα δὲν ἔχουν ἀρχίσει ἀκόμη ἐργασίαν. Ἴσως ὅμως νὰ μὴ ἐπροσέχθη δεόντως ἡ ποιότης τῶν παραγομένων καὶ προσφερομένων εἰδῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουσι πολλάκις ἐμπορικὸν χαρακτῆρα καὶ οὐχὶ τὸν ἀπαιτούμενον γνήσιον λαϊκόν.

Κάτι ἀνάλογον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθῆ καὶ εἰς Κύπρον ὡς βοηθητικὸν τῆς προσπαθείας προσελκύσεως εἰς τὸν γνήσιον αὐτῆς χαρακτῆρα. Οἱ ἐπισκέπται, ἐρχόμενοι εἰς Κύπρον πρέπει νὰ δύναται ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος νὰ γνωρίσουν τὸν τόπον καὶ τὴν δημιουργίαν του εἰς ποικίλους τομεῖς. Ἡ λαϊκὴ τέχνη καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς στηριζομένη κατὰ γνήσιον τρόπον βιοτεχνία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσφέρωσι πολὺ πρόσφορον ἔδαφος. Ἐχομεν ἀρκετὰ ὠραία δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς τέχνης, ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ὑφανάτα καὶ τὰ κεντήματα μέχρι τῶν ἀπλουστάτων λαϊκῶν δημιουργημάτων. Ἄν ταῦτα ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενον τῆς βιοτεχνίας, ἀλλ' οὐχὶ ἀπλῶς ἐπὶ ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς βάσεως, αὐτὴ δὲ ἀναπτυχθῆ εἰς τὸν ἐμπρέποντα βαθμὸν, θὰ εἶναι δυνατόν τὰ προσφερόμενα εἰς τοὺς ξένους ἐπισκέπτας ἀντικείμενα νὰ ἀποτελέσουν

σημαντικώτατον οικονομικόν παράγοντα ζωής τού τόπου.

Ἄλλὰ πολὺ πέρα τῆς οικονομικῆς εἶναι ἡ ἔθνικὴ σημασία, ὡς εἶπομεν ἤδη. Τὰ εἶδη ταῦτα τῆς λαϊκῆς τέχνης μεταφερόμενα εἰς τὸ ἔξωτερικόν θὰ ἀποτελῶσι τὸ κυριώτερον μέσον διαφωτίσεως ἄλλων λαῶν περὶ τῆς νήσου μας. Ἡ σημασία ἴσως νὰ μὴ συλλαμβάνεται εὐκόλως, ἀλλ' εἶναι ἀνυπολόγιστος.

Ἄς εὐχηθῶμεν ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ Τουρισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεώς του θὰ μελετήσῃσι τὸ ζήτημα καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἀλλὰ πρόχει νὰ προσέξῃσι νὰ ἀποφύγῃσι τὸν ἐμπορικὸν καὶ τὸν μὴ γνήσιον λαϊκὸν χαρακτήρα. Τὸ Μουσεῖον Λαϊκῆς Τέχνης τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ πολλὰ πρότυπα διὰ μίαν τοιαύτην ὀρθὴν προσπάθειαν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς λαϊκῆς τέχνης ὑπὸ τῆς βιοτεχνίας. Ἄν τοῦτο ἐπιτευχθῆ ὁ τόπος θὰ προχωρήσῃ καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως ἐν βῆμα περαιτέρω πρὸς τὰ ἔμπροσθ. Καὶ εἶναι τοῦτο βῆμα σταθερὸν καὶ μόνιμον.

δρ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑ, ΚΙ' ΕΜΕΙΣ

Ἡ ἔθνικὴ μας μοῖρα ἠθέλησε νὰ γεμίσῃ ἡ Ἱστορία μας ἀπὸ ἐπειτείου καὶ σύμβολα. Σεφυλλίζοντας προσεκτικὰ τὸ Ἑλληνικὸ ἡμερολόγιον πολλὰς φορὰς θὰ ἀναγκασθῶμε νὰ σταματήσωμε καὶ νὰ ἀναπολήσωμεν: ἐδῶ ἕνας θωμὸς καὶ ἓνα τρόπαιο, ἐκεῖ μὲν δοκιμασία καὶ ἓνα γονάτισμα, παρακάτω ἓνα ξέσπασμα, ἓνα θαῦμα καὶ κάποια ἀνάταξη ἢ ἀνάστασις. Κι' ὅλα καὶ ἀπὸ μὴ κορφή στὸ στερέωμα τῶν αἰώνων — ζυμωμένα μὲ ἰδρώτα καὶ πόνον, μὲ αἶμα καὶ ἀπαντοχί, μὲ φῶς.

Σκληρό, ἔξακολουθητικὸ, δλυμιακὸ τὸ ἀγώνισμα τῆς Ρωμοσύνης. Μιά δραματικὴ ζωὴ, δοσμένη σὲ πάλῃ ἀνειρήνευτη γιὰ ἐπιβίωσι, γιὰ τιμὴ, γιὰ ἐλευθερίαν. Πάλῃ πού δὲν ἀφήνει σὲ καμιά στιγμὴ τὴν παράδοσι, πού δημιουργεῖ καὶ συντηρεῖ, ν' ἀχρηστεύεται ἢ νὰ μαραίνει, μὰ πού τὴν ἀνανεώνει ἀδιάκοπα, τὴ συμπληρώνει καὶ τὴν ἀνεβάζει.

Κάθε μεγάλος σταθμὸς στὴν Ἱστορία τοῦ ἔθνους μας ἐκφορᾷ ἐλοὺς τοὺς προηγούμενους, καὶ τοὺς ἔπερνα μὲ τὴν ἀξιοσύνη τῶν δημιουργῶν του καὶ μὲ τὴ μαγεία του. Κανένας δὲν ἀναίρει τὸν προγενέστερο. Γιατί αὐτὸς ἀποτελεῖ προϋπόθεσι καὶ γιὰ τὸ ὅλοι μαζί συνθέτουν καὶ καθορθεύουν τὴ μακραίωνη καὶ ἐπιμοχθὴ πορεία τοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων, μέσα ἀπὸ τίς συμπληγάδες τῶν περρωμένων, στὴν πραγμάτωσι τῶν ἀκατάλυτων ιδεῶδων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς — ιδεῶδων πού ὁ ἴδιος αὐτὸς λαὸς ἐγέννησε, ἀνάστησε καὶ ἀκτινοβόλησε. Παραμένει πάντως, ὁ σταθμὸς τοῦ 40, ἡ καινούργια, ἡ καθαρώτερη, ἡ καθολικώτερη, ἢ πὺ ζωντανὴ ἑλληνικὴ ἀφετηρία.

Ἄλλὰ τὸ 40 δὲν εἶναι ξένο πρὸς τὴν ιδιαίτερον μας σύγχρονὴ ἡρωικὴ παράδοσι: Οἱ ζωογόνες αὔρες πού τὸ πρωῖνὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου κατηφόρησαν ἀπὸ τὴν Πίνδο γιὰ νὰ ἀπλώσῃσι παντοῦ στὴ γῆ τὸ μήνυμα τοῦ λυτρωμοῦ τοῦ Ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς φοβίας καὶ τῆς ραστώνης, σωστικὰ ἀγκάλιασαν καὶ τὸ νησί μας.

Ἀλήθεια! ποὺς λίγο, ποὺς πολὺ, ὅλοι ἔχομεν ὑπ' ἄμνη τὸ πόσο σκληρὰ στάθησαν τὰ χροῖνα τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ πού φιλοτέχνησαν οἱ ἔξνοι πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας τὴν ἐπομένη τοῦ 31. Ὅλες οἱ φωνὲς εἶχε καταβληθῆ προσπάθειαν νὰ φιωθοῦν. Ἡ Ἑκκλησία, ὁ τύπος, ἡ Παδεία — τὰ πάντα. Μόνον ἡ σπῖθα τοῦ Γένους κρυφάναβε στίς καρδίαις. Ἄλλὰ ἡ κάθε ἀπόπειρα ἀντιδράσεως ἐτσάκιζε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἐσιδηλισμοῦ τῆς δικτατορίας καὶ ὑπὸ τὰ ἀνάλογα ὄμματα τῶν μεγαλῶννων ἐμπόρων τῶν λαῶν. Τὰ γαλανόλευκα χροῖματα εἶχαν διωχθῆ καὶ ἀπὸ τὰ μολύβια τῶν παιδιῶν ἀκόμη. Κι' ἐσώθηκαν μονάχα ἐκεῖνα πού βρέθηκαν ἀναρροχημένα στὰ ταβάνια τῶν μητροπόλεων καὶ στὰ μανουάλια τῶν γαῶν — καὶ τὰ φυσικὰ χροῖματα βέβαια πού οὐρανοῦ μας καὶ τοῦ πελάγου μας — πού δὲν μπόρεσε κανεὶς νὰ ἐλέγξῃ καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ σὲ πειθαρχία. Τὰ τραγοῦδια πρὶν ἀνέθουν στὰ χεῖλη ἔπρεπε νὰ περάσουν ἀπὸ λογοκρισία. Ὁ ἴμνος πού ψάλλει τὴν ἐλευθερίαν πού γέννησαν οἱ τάφοι τῶν Ἑλλήνων εἶχαν ἐξοστρακισθῆ. Τὰ παιδάκια ἡ ἔξεραν πὺς τὸ 1821 πέθαναν ὁ Ναπολέων στὴν Ἄγίαν Ἐλένην — ἀγνοοῦσαν ὅμως τὴν ἔκρηξι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασις. Καὶ διηγούνταν γιὰ τὴν Ἀθήνα τόσα ὅσα καὶ γιὰ τὸ Περίνο. Ὅλοι οἱ μηχανισμοὶ τοῦ κόσμου εἶχαν ἐπιστρατευθῆ γιὰ νὰ ἀλωθῆ ἡ συνείδησι τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ στραγγαλισθῆ ἡ ἑλληνικότητά του, γιὰ νὰ ξεριζωθῆ ἡ ἀγάπη στὴν ἐλευθερίαν. Κι' ἀπὸ πάνω ἡ προπαγάνδα πού ἀλώνιζε καὶ πλαστογραφοῦσε. Ἐρχονταν στιγμὲς τόσο πιγερὲς πού νόμιζες πὺς ὅλα εἶχαν χαθῆ, μαζί καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῶν Κυπρίων...

Κι' ὅμως: μὲ τὴν πρώτην ντουφεκιὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ πολέμου ξετινάχθηκαν ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοὶ πόθοι τῆς δεκαετίας τῶν δικτατόρων. Δὲς καὶ εἶχε βάλει φωτιά στὴν πυριτιδαποθήκη τῶν Κυπριακῶν συνειδήσεων, πού ὀρθώθηκαν μαχητικὰ κατὰ τῆς ἀδικίας. Κι' ἡ πάλῃ ἡ εἰρηνικὴ συνεχίστηκεν ἔντονη καὶ ἀποφασιστικὴ ἐπὶ χροῖνα — ὅλοένα μὲ περισσότερο πείσμα καὶ συστηματικώτερον ὀργάνωσι, ὅσο μὰ ἤρεμη ἑαρινὴ ἑσπέρα ξέσπασαν οἱ θυμοὶ καὶ οἱ πόνοι. Τὰ τρόπαια πού ὑψώθηκαν, οἱ ἀγγόνες πού στήθηκαν, τὰ στρατόπεδα πού μάταια πάσχισαν ν' ἀλυσοδέσουν καὶ νὰ σταυρώσουν τὴν ἀδούλωτη νυχτὴ, ἡ μεγάλη θυσία πού ἀνέθηκε κατακόρυφα ὡς τὰ οὐράνια ἦταν τὸ ὄχι τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ — τὸ ἴδιο ἀπτόητο καταλυτικὸ ὄχι πού, τὸ 40, θρυμμάτισε τὴ βία πού ἀπειλοῦσε τὸν Ἀνθρωπο καὶ ξεθεμέλιωνε τίς πατρίδες.

Ἄλλὰ προσηκόνειά μας σήμερα ὁ Βωμὸς τοῦ

40. Ἡ φλόγα του — μιὰ φλόγα ἀναμμένη με ὅλα τὰ ἄξια τῆς φυλῆς μας καὶ τῆς Ἱστορίας μας — ὅπως ἀντιφεγγίζει στὰ πρόσωπά μας νοιώσαμε νὰ πυρῶνι τις καρδιές μας καὶ νὰ προκληθῆ τὸ χρέος γιὰ περαιτέρω διεκδικήσεις. Ἡ ἀναπόληση ξεδιπλώνει, μέσα καὶ πάνω ἀπὸ τὰ ἐκπληκτικὰ γεγονότα πού γράφτηκαν ἀνάμεσα γῆ καὶ οὐρανὸ ἀπάνω στὶς σπαθωτὲς πλαγιὰς τῆς Πίνδου, τὸν πῶ γνήσιο καὶ ἀσφαλὴ κανόνα ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς. Πράγματι, τὸ 40 διδάσκει τὸ λαμπρότερο μάθημα ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Προκειμένου νὰ ἀναζητήσωμε τὶς δυνάμεις πού ἐπλάσαν με τῆ φωτιά τους τὸ θαῦμα του μοιραία θὰ ἐπισημάνωμε τοὺς μόνιμους συντελεστὲς τῆς ἀπὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων ἀνεπισόμενης ἑλληνικῆς ἀρετῆς. Γιατὶ στὴν ἐκδίκηση πού πήρε με τὸ χέρι τῆς προσδλημένης Παναγίας τῆς Τήνου τὸ ξεσῆγμα τοῦ λαοῦ εἶναι τὸ προγονικὸ μας πνεῦμα πού ὀπλισμένο με τὴ δύναμη τῆς σωφροσύνης ἀντιμάχεται διαρκῶς τὴν «ὕβριν» καὶ ὑπηρετεῖ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· στὸ ΟΧΙ πού τὸ ἔθνος με τὴν ἀνυπότακτη περηφάνεια τῆς ἡγεσίας του ἀντέταξε κατὰ τοῦ φασισμοῦ, εἶναι ἡ προαιώνια καταλυτικὴ ἄγνηση με τὴν ὁποῖαν ὁ Ἑλληνας, ἀπὸ τῆς αὐγῆς τῆς Ἱστορίας του, ἀντιμετωπίζει καὶ ἀνατρέπει τὸ κακὸ γιὰ νὰ οἰκοδομῆ τὸ ἀγαθὸ· στὴν περιφρόνηση τοῦ χάους τῆς καταπτομένης Ἐδρώπης καὶ στὴν παράτολμη ἀποδοχὴ τῆς προκλήσης τοῦ πολέμου εἶναι τὸ πρωτοπορειτικὸ πῆδημα πού ἡ Ἑλλάδα εἶναι ταγμένη ἀπὸ τὴν Ἱστορία νὰ δοκιμάξῃ μέσα στὸ κενὸ τῆς ἀγῆς κάθε κρίσιμη ὥρα τοῦ Ἀνθρώπου· στὴ χαρούμενη ἀπόφαση τοῦ θανάτου εἶναι ἡ αἰώνια μοῖρα τοῦ ἔθνους νὰ ἀναλίσκεται ἡμῶν· στὴν ἀκάθεκτη ἀναρχοκρίση τῶν βουνοκορφῶν τῆς Ἡπείρου εἶναι ὁ ἥρωϊσμός πού ἡ φυλὴ μας ἀπὸ πάντα ξερεῖ νὰ ἀποθεῖναι καὶ νὰ προσκυνᾷ· στὸ ἔξυπνο τέχνασμα τακτικῆς πού ἐξουδετέρωνε τὰ μηχανοκίνητα τοῦ ἐπιδρομέα εἶναι ὁ παρομοιωδὴς ἑλληνικὸς αὐτοσχεδιασμός πού οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ σχεδιά τοῦ βίου μας στὴν ἀφροσιωμένη ὑπεράσπιση τῶν ἰδανικῶν τῆς δημοκρατίας κατὰ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ εἶναι ἡ ἀνένδοτη ἑλληνικὴ πίστη στὸν Ἀνθρώπο, ἡ πολυδύναμη ἑλληνικὴ ἀτάφαση τῆς ζωῆς· με ἓνα λόγο, στὸ 40, πού συμπυκνῶνει σὲ ζεστό, χειροπιαστὸ γεγονὸς ὀλόκληρη τὴν τρισεχιλιετὴ παράδοση τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς εἶναι τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας πού πρῶτος ὁ Ἑλληνας ἀναψε μέσα στὶς ψυχὲς γιὰ νὰ ἀπομείνῃ ὁ μέγας φάρος τῶν προσανατολισμῶν μας καὶ τῆς ἀποστολῆς μας σὰν ἐλλήνων καὶ σὰν ἀνθρώπων.

Ἄς μὴ ἀρκεσθοῦμε, λοιπόν, στὶς φευγαλέες συγκινήσεις τῆς ἐπετείου στὸ πνεῦμα τῆς ὀποίας, ἐμεῖς οἱ δάσκαλοι προπαντὸς, ἔχομεν καθήκο πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἔνταξης. Ἄς ἀνοίξωμε διάπλατες τὶς πύλες τῆς ψυχῆς μας εἰς τὸ χρέος τὸ ἐθνικὸ.

Καὶ μὴ λησμονοῦμε: Προέχει ἡ ἀνάγκη συνειδητοποίησης τοῦ διδάγματος τοῦ 40. Ὅλοι

ἄσοι ἔχουν κάποια πνευματικὴ εὐθύνη γιὰ τὴν τύχη καὶ τὴν προκοπὴ αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἔθνους ὀφείλου νὰ πάρουν τὴ θέση τους. Κληρικοὶ, ἐπιστήμονες, ἐκπαιδευτικοί, δημοσιογράφοι, λογοτέχνες, καλλιτέχνες, ἔχουν καθήκο νὰ κινητοποιηθοῦν καὶ νὰ δουλέψουν γιὰ νὰ μετουσιωθῆ ἡ λεβεντιά σὲ συγκεκριμένο πνευματικὸ ἔρεισμα. Γιὰ νὰ παραμείνωμε ἐκεῖνο πού εἶμαστε καὶ νὰ μὴν ὑποστοῦν πλαστογράφηση τὰ ἰδανικά μας, γιὰ ν' ἀποφύγωμε τὴν ἄχαρη τυποποίηση καὶ νὰ ἀναβροῦξῃ ἡ παράδοσή μας διαρκῶς τὴ δροσιά τῆς. Γιὰ νὰ δουλεύωμε συνεχῶς τὴν ἑλληνικὴ μας αὐτοσυνείδηση. Ἡ ἐθνικὴ αὐτοσυνείδηση εἶναι ὅπως ἡ γῆ στὰ δένδρα — ὅσο αὐτὴ πὸ κατάλληλη εἶναι τόσο καὶ ἔκεινα ἀναπτύσσονται καὶ φροντίζουν. Ἡ ἐθνικὴ αὐτοσυνείδηση ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση κάθε ἄξιας πολιτιστικῆς δημιουργίας. Ὅταν ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια δὲν ξεπέφτη στὸν ἄγονο σωβινισμό γίνεται ἀρετὴ βασικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο — δύναμη σωστικὴ.

Νὰ γίνῃ, λοιπόν, παράλληλα με τὴ γενικώτερη ἐθνικὴ μας παράδοση, τὸ 40 ἀλλὰ καὶ τὸ Κυπριακὸ 55, Παιδεία γιὰ τὸ λαὸ μας. Με ὅτι συμπυκνῶνουν μέσα τους. Πού ὡς γνωστὸ δὲν εἶναι καθόλου θεωρία, οὔτε καὶ σχῆμα ποιητικῆς φαντασίας ἢ λόγου. Ἄλλὰ ὑπόθεση πνοῆς καὶ πράξης. Μιάς πράξης ἀπλῆς καὶ μεγάλης, πού ὅπως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἰδέα, μορεῖ νὰ πληρῶσῃ ὄχι μόνο τοὺς Ἑλληνες, μὰ καὶ τὸν κάθε ἄξιο ἄνθρωπο — ἔτσι ὅπως οἱ χρυσὲς τῆς ἀνταῦγειες καὶ οἱ ἀποφασιστικῆς τῆς ἐπιδράσεις στὰθηκαν παγκόσμιες. Ἰδιαίτερα, ἡ 28 Ὀκτωβρίου πλαταγίζει πάνω ἀπὸ τὶς ψυχὲς μας καὶ σὰν σύμβολο ἐθνικὸ, ἀλλὰ καὶ ὡς σημαία πανανθρώπινη. Ἄφοῦ, σὰν πρωτοξεδιπλώθηκε, ἀγκάλιασε μέσα στὴν γαλάζια μαγεία τῆς ὕλων τῶν ἀνθρώπων τὰ ὄνειρα γιὰ ἐλευθερία.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Συχνὰ λέμε πὸς ἡ ἐποχὴ μας εἶναι προνομιοῦχος. Προβάλλωμε ὡς ξεχωριστὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἑπιστήμης καὶ τῆς Τεχνικῆς πού κάνουν τὴν ζωὴ πὸ ἀνετη. Γεννάται ὅμως τὸ ερώτημα: Εἶναι ἡ ἐποχὴ μας προνομιοῦχος ἢ ἀπλῶς μᾶς παρέχει δυνατότητες τέτοιες πού κάνουν πὸ ἀνεκτό, λιγότερο ὀδυνηρὸ τὸ δρᾶμα τῆς ζωῆς μας;

Ἦστερα ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο πού με τὴν σφοδρότητά του καὶ τὴν ἀσίγαστη σκληρότητά του σάρωσε ὅτι ἀνθρώπινο ἐπίτευγμα ὑπῆρχε, μιὰ νέα ἐποχὴ φάνηκε ν' ἐπιτέλλει. Τὰ ἐρεῖτια ἀρχισαν νὰ ἐπιδιορθῶνται, τὰ πάθη νὰ σβήνουν ἀφοῦ φτάσανε στὴν μεγαλύτερη ἔντασή τους. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε δεῖξει γιὰ ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴ τεράστια περιθώρια μίσους καὶ πρωτογονισμοῦ διέθετε μέσα στὶς σκοτεινὲς γωνιὲς τῆς ψυχῆς του. Ὁ κόσμος

άρχισε πάλι την πορεία του. 'Η έπιστήμη συνεχώς έπιτυγχάνει άλματώδεις προόδους κ' ή ευημερία φαίνεται πώς διαγράφεται καθαρά. Με την διάσπαση τού άπορου και την άποδέσμευση τής δυνάμεώς του και ταυτόχρονα την τιθάσευση αυτής τής δυνάμεως και την διοχέτευσή της σ' άγαθούς σκοπούς, μιά καινούργια έποχή άνέτειλε πού κάνει όλους να πιστεύουν πώς ή δύναμη τούτη είτε με την Ειρήνη είτε με τόν πόλεμο μιά μέρα θά γίνει ή αίτία τής ένοποιήσεως όλου τού κόσμου.

'Η πυρηνική ένέργεια κ' ή τιθάσευσή της στην έποχή μας έγινε πραγματικότητα. Μιά πραγματικότητα πού είχε ως αποτέλεσμα να έπιφέρει όχι μόνον καινούργιες δυνατότητες στην έπιστήμη και να λυθή για όριστικά τó μεγάλο πρόβλημα τής ένέργειας πού χωρίς αυτήν ó βιομηχανικός πολιτισμός δέν μπορεί να κινηθή, αλλά ταυτόχρονα έπέφερε άναστατώσεις και στις συνειδήσεις τών ανθρώπων.

'Ο άνθρωπος τής έποχής μας, κ' ό πύδ άμόρφωτος, γνωρίζει πώς πάνω άπό την ύπαρξή του κρέμεται ένα φοβερό όπλο πού ή χρησιμοποίησή του δυνάτον να έπιφέρει τρομερές συνέπειες για τó ανθρώπινο γένος. 'Ο κίνδυνος ενός νέου πολέμου, τού πύδ φρικτού ίσως στην ιστορία, άναστατώνει την συνείδηση τού ανθρώπου και γίνεται αίτία τής καλλιέργειας τού άγχους τής έποχής μας. Τούτο όμως έπιφέρει ριζικές άλλαγές στη νοοτροπία και στις αντίληψεις τών ανθρώπων. Ποτέ ίσως στην μακρά ιστορία του ό άνθρωπος δέν έγινε πύδ στοχαστικός. 'Η σκέψη του άποκτησε ικανότητες στό να συλλαμβάνει πύδ εύκολα τó κρυφό νόημα τής ζωής και να βλέπει με μάτι στοχαστικό τή θέση του μέσα στην φύση. 'Ο άνθρωπος τής έποχής μας έγινε πύδ κλειστός στόν εαυτό του. Κι' άς έχει δημιουργηθεί διαφορετική έντύπωση στους πύδτερους ανθρώπους. Δονούν την ψυχή του θεμελιώδη έρωτήματα στό άποία προσπαθεί να δώσει λύση. 'Ο στοχασμός όμως γίνεται αίτία τού να κατανοήσει ό άνθρωπος πύδ καλά τόν προορισμό του στη ζωή. Τόν άπασχολούν πύδ πολλά προβλήματα όχι γιατί όσο ό άνθρωπος γίνεται πύδ πολιτισμένος δημιουργεί πύδτερες βιοτικές άνάγκες. 'Οχι τόσο προβλήματα οικονομικά στενά, αλλά πλατύτερα πνευματικά. 'Ο άνθρωπος τού καιρού μας προβληματίζεται περισσότερο παρά ό άνθρωπος όποιασδήποτε άλλης έποχής. 'Εγινε συνείδηση στόν κάθε άπλό άνθρωπο πώς ό κόσμος μπορεί να διαμορφωθεί διαφορετικά, πώς νέες προοπτικές καλύτερες περιμένουν τόν άνθρωπο. 'Αρχίζει να τού γίνεται συνείδηση πώς δέν είναι μακριά ό χρόνος πού τó τέμα τού πολέμου θά 'ρθή. 'Ομως παρ' όλα τά εύχάριστα προγνωστικά πού μπορεί να διαθέτει, δέν ξεχνά πώς στό βάθος τής ίδιας τής ψυχής του, βρίσκονται άπωθημένες σκοτεινές δυνάμεις, τέτοιας φύσεως πού μυστά τους δέν μπορούν να σταθούν και τά ει-

γενικώτερα έργα τής άνθρωπότητας. Και τούτο γιατί άκόμα ό άνθρωπος δέν γνώρισε τόν εαυτό του. 'Είτε γιατί δέν ώρίμασε ό Homo sapiens είτε γιατί έτσι έπρεπε να έξελιχθή τó δράμα τής ζωής του.

Φοβάται ό άνθρωπος τόν εαυτό του. Δέν τόν πολυεμπιστεύεται. Κι' ό φόβος αυτός γεννά την άγωνία τού καιρού μας. Φόβος πού όσο περνά ό χρόνος γίνεται μεγαλύτερος μιά κ' ή θαυμαστιά κατά τ' άλλα πύδος τού καιρού μας δίδει στόν άνθρωπο τó μέγεθος τής δυνάμεώς του και ταυτόχρονα την δυνατότητα μιάς τελείας αυτοκαταστροφής του. Στο μεταίχμιο αυτής τής πάλης πού γίνεται μέσα στην συνείδηση τού ανθρώπου γεννάται και κορυφούται ή άγωνία τής έποχής μας.

Ούδέποτε στην μακρά ιστορία του τοποθέτησε ό ίδιος ό άνθρωπος μυστά πού είναι τού έρωτήματα τόσο σημαντικά πού περικλείουν όλη την τραγικότητα τής θέσεώς του. 'Αρχισε ό άνθρωπος να γνωρίζει άμυδρά έστω τόν βαθύτερο εαυτό του, να δίνει άπαντήσεις στό έρωτήματα: ποιοί είμαστε; άπό πού ήρθαμε; πού πάμε; τί θέλουμε και τί άποζητούμε με την παρουσία μας;

Μέσα άπό τά έρωτήματα αυτά ή βιολογία μας λύτρωσε άπό επικίνδυνες επάρσεις, τοποθετώντας τόν άνθρωπο κοντά και μέσα στό πύδθος τών ύπολοίπων ζώων. Γνωρίζουμε πύδ τή ρίζαν μας, την ταπεινή καταγωγή μας. Ταυτόχρονα όμως μας ξεετάζει και σαν λογικό όν πού Μοίρα του είναι να γνωρίζει την Μοίρα του. 'Ακόμα λυτρώθηκε ό άνθρωπος άπό προλήψεις και δεισιδαιμονίες πού τόν κρατούσαν άγκιστρωμένο μέσα στό φοβερά τους δίκτυα. Οί άλυσιδες πού κρατούσαν τόν άνθρωπο δεμένο, άρχίζουν και σπάνε ή τόν κρατούν λιγώτερο δέσμιο. 'Αρχίζει και γνωρίζει τόν εαυτό του, τις ζωικές όσο και πρωτόγονες δυνάμεις πού βρίσκονται μέσα του και προσπαθεί να τις κατευθύνει σ' όμαλούς δρόμους.

Στηρίγματα πού πριν λίγο καιρό ήσαν θεμελιακά κ' άπαραβάστα, πέφτουν γλήγορα και στό πέσιμό τους ό άνθρωπος νύθει μαζί φρίκη και δέος. 'Ο άνθρωπος λυτρώεται σήμερα όχι μόνον με την Τέχνη, πού στό παρελθόν ήταν ό μόνος τρόπος λύτρωσης, αλλά και με την 'Επιστήμη.

'Ο κλονισμός τού μύθου, ξέρουμε, πώς στην άρχαία έποχή γέννησε την φιλοσοφία. Στην σύγχρονη έποχή φαίνεται πώς ή 'Επιστήμη κλόνισε τις πεποιθήσεις και τούς μύθους εκείνους πού κρατούσαν τόν άνθρωπο πύδ άνετα στη ζωή. 'Ο κλονισμός είναι μεγάλος, μοιάζει με φοβερό σεισμό πού φέρει τόν πανικό. Δέν ξέρει ό άνθρωπος πού τόν πάει ή 'Επιστήμη τού καιρού μας. Θά τού δώσει ένα καινούργιο κανόνα ζωής ή θά τόν συντρίψει με την καταπληκτική της άνοδο; Τό γκρέμισμα τών ειδώλων γίνεται με γοργό ρυθμό κ' ό ταλαίπωρος ό άνθρωπος χρειάζεται νέα είδωλα να στηριχθή.

Νομίζουμε πώς ἐδῶ βρίσκεται μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες βασικὲς πηγές τῆς ἀγωνίας τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ ἄνθρωπος, τελικὸ προϊόν τῆς Δημοκρατίας, βρίσκεται στὰ πρῶτα σημεῖα τῆς πορείας του. Τὸ τελειότερο τῶν ζώων οὐδέποτε τὴ μακρινὴ του ἱστορία βρέθηκε νὰ ἐμφανίζει πρὸ πολλὰς ἀτέλειες.

Τί ἀπομένει λοιπὸν στὸν ἄνθρωπο; Τί θὰ τοῦ δώσει τὴν δυνατότητα τῆς ἰσορροπίας στὴν τρικυμισμένη του ψυχῆ;

Πρέπει νὰ ἐπανέλθει ὁ ἄνθρωπος στοὺς παλιούς μύθους πρὸ τὸν στήριζαν ἢ νὰ τοὺς ἀποθήσει μιὰ καὶ καλὴ καὶ ν' ἀσπασθῆ τὴν Ἐπιστῆμη ὡς μόνη δύναμη πρὸ τὸν φέρει σὲ πετάγματα ψηλά; Νὰ στηριχθῆ στὴν δύναμη τῆς Προόδου; Ἡ ὅποια θὰ καταλήξει ὅμως ποῦ; Στὴν ὕλικὴ εὐημερία μας ἢ στὴν βαθμιαία φθορὰ τοῦ νευρικοῦ μας συστήματος;

Οὐδέποτε τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἔγιναν τόσο ἐπιτακτικὰ γιὰ τὸν κάθε σκεπτόμενον ἄνθρωπο ὅσο στὴν ἐποχὴ μας. Οὐδέποτε ὁ ἄνθρωπος εἶχε τὴν δυνατότητα πρὸς τὸν παρέχει σήμερα ἢ ἐποχὴ μας γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐξερεύνηση τῶν περρωμένων του. Τοῦτο ὅμως δίδει μεγάλα περιθώρια γιὰ τελειοποίησιν τοῦ ἐαυτοῦ μας. Πρὸς ταυτόχρονα ὅμως περιλαμβάνει καὶ τεράστιες εὐθύνες γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Ἄλλοιμον! Ὁ ἄνθρωπος μικρὸ κ' ἀσήμαντο τίποτα μέσα στὴ Φύσιν θέλει σῶναι καὶ καλὰ νὰ δώσει νόημα στὴ ζωὴ του. Νὰ δικαιώσει τὴν ὑπαρξὴ του. Θὰ τὸ πετύχει τοῦτο; Τὸ πέτυχε; Νομίζουμε πὼς ὄχι. Μοῖρα του εἶναι νὰ παλευεῖ. Καὶ νὰ πέφτει.

Γ. ΖΑΦΕΙΡΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΚΥΠΡΙΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Εἶναι ἀδιαμφισβήτητὴ ἡ ἐφεσὴ μας γιὰ πολιτιστικὴν ἀνοδο. Ἡ μεταπολίτευση, παρόλες τὶς ἀτέλειές της, λευτέρωσε τὸν πιεσμένο μας δυναμισμὸ πρὸς τὸν εἶχε κ' ὅλας ξευμτίσει κατὰ τὴ διάκριση καὶ λίγο πρὶν τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ μας Ἀγῶνα.

Μαρτυρία γιὰ τὴν ἐφεσὴ μας αὐτὴ εἶναι κ' ἡ καθιέρωση τακτικῶν ἐκθέσεων ζωγραφικῆς κατὰ συστηματικὸν πλῆθος, κ' ὅχι ἀπλῶς ἀπὸ μιὰ ἐμπνευση στιγμῆς ἢ ὡς μιὰ ἀτομικὴ ἐκδήλωση, (ἔστω κ' ἂν δὲν ὑποτιμοῦμε τὴ σημασία καὶ αὐτῶν τῶν δυὸ τελευταίων).

Μιὰ τέτοια ἐκθεση εἶναι κ' αὐτὴ πρὸς διοργανῶνται συνήθως μὲς τὸ Δεκέμβριον ἢ Δημοτικὴ Παναθηναϊκὴ τῆς Ἀμμοχώστου. Στὴν περιουσίαν ἀπ' ὅ,τι καταλαβαίνο ὑπῆρξε ἢ μὴ παρεξήγησι ἀπὸ μέρους τῶν παλιῶν καὶ καθιερωμένων ζωγράφων μας ἢ μὴ βιασίνην στὴν ὅλη διεκπεραίωση. Νομίζω ὅμως πὼς ὑπῆρχε μικρὴ ἀποχὴ ἀπὸ μέρους τῶν παλαιότερων. Γιάτι; Ἀσφαλῶς μὲ τὸ «γιατί» δὲν ζητῶ νὰ μάθω καὶ νὰ ἐπιρῶ εὐθύνες. Ἀπλῶς ἀνακινῶ τὸ ζήτη-

μα γιὰ νὰ βοηθῆ ἢ θεραπεία τοῦ κακοῦ (ἂν ὑπάρχη κακὸ) ἀπὸ μέρους ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων.

Πάντως τέτοιου εἴδους ἐκδηλώσεις πρέπει νὰ τὶς συνδράμομε. Μὲ τὴ συνεργασία ὄλων δημιουργοῦνται οἱ πρόοδοι στοὺς διαφόρους τομεῖς.

Ἔχω ὅμως μιὰ προσωπικὴν ἀπορία. Ποιὰ εἶναι ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Δημοτικῆς αὐτῆς Παναθηναϊκῆς κ' ἂν εἶναι σὲ θέσιν νὰ πάρῃ τὴν εὐθύνην ἐπιλογῆς πινάκων. Ὁμολογῶ πὼς προσωπικὰ δὲν ἔχω καταλήξει σὲ πῶς πρέπει νάνα ἢ σύνθεσι μιᾶς ἐπιτροπῆς ἐπιλογῆς πινάκων.

ΤΟ «ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΛΥΣΗΣ»

Εἶναι ὀλοφάνερο τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν προ-καλέσει τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης». Ὁ κ. Ἀ. Πανάρετος ἔχει παραχωρήσει τὸ ἀντίγραφό του γιὰ δημοσίευσιν στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος» πρᾶγμα πρὸς μᾶς εὐχαριστεῖ.

Ἐξἄλλου ἔχομε στὰ χέρια μας, εὐγενῶς παραχωρηθὲν πρὸς μελέτη, τὸ χειρόγραφο ὡς καὶ ἓνα ἄλλο ἀντίγραφό του πρὸς ἀνήκει σὲ μέλος τῆς ἰδίας οἰκογένειας. Τὸ ἀντίγραφο αὐτό, καλλιγραφημένο, ἔχει τὸν τίτλον «Χρονογράφος ἀπὸ τοῦ 1800...» καὶ περιλαμβάνει τὰ ἔτη 1800—1906.

Ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» προβαίνει στὴ δημοσίευσίν του κατόπιν αὐστηροῦ ἐλέγχου τὸν ὅποιον ἔκαμε ὁ κ. Ἀ. Πανάρετος κ' ἐλπίζει πὼς δὲν θὰ ὑπεσιέλθουν λάθη. Κι' ἐπὶ πλέον ἐξυπηρετεῖ ἡ δημοσίευσιν αὐτὴ τοὺς ἐπιστήμονες, γιὰτὶ δυὸ περιοδικὰ πρὸς εἶχαν δημοσιέψαι τὸ χρονικὸ αὐτὸ κατ' ἀντιγραφήν τοῦ Ν. Κυριαζῆ εἶναι δυσεύρετα σήμερα.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ ἀναφέρουμε πὼς φανερῶς ἦρθε στὴν Κύπρον καὶ τὸ 1833 (παρόλο πρὸς θεωρήσαμε τὴν ἀντιγραφήν ὡς τυπογραφικὴ παρεμβολή). Στὶς σχετικὰς δημοσιεύσεις του ὁ Κυριαζῆς εἶχε τίτλον «Χρονολογικὸν Σημείωμα» τὸ ἀναφέρουμε αὐτὸ γιὰ νὰ φανῆ πόσο δυσκόλεψεν τὴν ἀναζήτησιν ὁ τίτλος αὐτός.

ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Ὅτι ἡ ἀπόδοσις τοῦ κλιμακίου τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» μας στὴν Κύπρον ἔχει ἀποτελέσει πνευματικὸ γεγονός μετὰ πολλὰ βαθύτητα ἀντι-χτυπο φαίνεται ἀπὸ μερικὰς ἀποφάσεις κ' εισηγήσεις ὡς καὶ ἀπὸ τὴ συζήτηση πάνω σ' αὐτὰς ἀνάμεσα σὲ εὐρύτερους πνευματικούς κύκλους.

Ἡ κατ' ἀρχὴν ἀπόφασιν γιὰ καθιερωσὶν κλιμακίου ἀρχαίας τραγωδίας μετὰ καθιέρωσιν ἑνὸς εἴδους φεστιβάλου τραγωδίας πρὸς νὰ τραβῆξιν κόσμον κ' ἀπὸ τὶς γῆρας μας χῶρες κατὰ εἰσήγησιν τοῦ κ. Χρ. Παπαχρυσόπουλου (προσφώνησίν του στὴν ἐναρκτήριαν παράστασιν μὲς τὸ Φερούριον Κερθίνιας) πρέπει νὰ θεωρεῖται σωτήριαν πνευματικὴν πράξιν. Ἐνα

όνειρο γίνεται πραγματικότητα, και μιὰ εβδομάδα — ή εβδομάδα αρχαίου θεάτρου από τὸ «Ἐθνικὸ Θεάτρο» — γίνεται μιὰ μόνιμη καθημερινή ἀφιερωτὴ πνευματικῶν ἀνατάσεων και ἀνησυχιῶν εὐρύτατου κύκλου.

Ἄλλὰ και ἡ εἰσήγησι τοῦ κ. Αἰμ. Χουμουζίου γιὰ τρεῖς ὑποτρόφους ἀπὸ τὴν Κύπρῳ στὴ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» ἀποτελεῖ ἓνα ἄλλο, πρακτικὸ βῆμα γιὰ προώθησι τῶν ἐπιτοπιῶν μας θεατρικῶν πραγμάτων, ἰδίως με τὸν ὄρο τῆς γιὰ πέντε χρόνια ἀπασχολήσεως τοῦ ὑπότροφου αὐτοῦ ὕστερα ἀπὸ τὶς σπουδές του σὲ κυπριακὸ θεατρικὸ συγκρότημα.

ΘΕΩΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εἶναι ἀδιαμφισβήτητον τὸ πόσο ἔχει ἐπιρροάσει εὐμενέστατα τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων και τὸν πολὺ κόσμο ἡ κάθοδος ἐδῶ τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» μας. Δὲν γνωρίσαμε ἀπλῶς περσαστικούς ἀνθρώπους κάποιου ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Γνωρίσαμε ἓνα προαιώνιο παλμὸ, πνευματικὸ και φυλετικὸ, με τὴν ἐρμηνεία τῶν δυὸ ἀρχαίων μας τραγωδιῶν, τοῦ ὀνυτέρβλητον αὐτοῦ πνευματικοῦ μας ἐπιτεύγματος. Γνώμες κ' ἀπόψεις θ' ἀκουστοῦν δεξιά κ' ἀριστερά. Καὶ φυσικὸ εἶναι και λογικὸ. Ἄλλου δὲν θ' ἀρέσει ὁ τόπος, ἄλλου οἱ διευθετήσεις, ἄλλου ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἔργων. Αὐτὰ δὲν ἔχουν ἀρνητικὴ σημασία. Ἀπεναντίας δλ' αὐτὰ τὰ δῆθεν παράπονα εἶναι ἡ κίνησι και τὰ ρεύματα στὸ πνευματικὸ χῶρο.

Ἄλλὰ ποιὸς μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ τὸν συμβολικόν, ἄλλα και πραγματικὸ χαρακτηριστὴρα τὸσο ἐπικοινωνητικῆς χειρονομίας, ποὺ ἔκαμε ἡ Βασιλικὴ Πρεσβεῖα τῆς Ἑλλάδος ἐδῶ; Μετὸ νὰ χορηγήσῃ 300 εἰσιτήρια γιὰ σπουδαστές τοῦ Πανεπιστημίου και τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ἔδειξε ὑψηλὸ πνεῦμα, πραγματικὰ ἀρχαιοαθηναϊκὸ τῆς πολὺ κλασσικῆς μας περιόδου.

Μετὴν εὐκαιρία τοῦ σχολίου μας αὐτοῦ ὀφείλομε νὰ ἐκφράσουμε εὐχαριστίες γιὰ ὄλους τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου», ποὺ εἶχαν τὴν ἐμπνευσὴ νὰ κομίσουν ἱερὸ χῶμα ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολι και νὰ τὸ σκορπίσουν ἀπάνω στὰ «Φυλακισμένα Μνήματα». Ἔτσι μᾶς λένε πῶς οἱ μεγάλοι μας νεκροὶ ἀναπαύονται στὸ ἱερὸ χῶμα τοῦ πιδ Ἱεροῦ Βράχου, τοῦ ἱεροῦ βράχου τοῦ Αἰωνίου Πνεύματος. Τοὺς εὐχαριστοῦμε.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΔΙΑΛΕΞΗ»

Στὴν Ἑλλάδα ἔχουν κατὰ καιροὺς κυκλοφορῆσει ποικίλου τύπου περιοδικὰ ἔντυπα, ἀπὸ τὰ λαϊκὰ ὄς τὰ εἰκονογραφημένα, ὄς τὰ ἀπολύτως ἔξειδικευμένα. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀναμφισβήτητως ἀπὸ ἐκτυπωτικῆς ἀπόψεως εἶναι ἐξαιρετικὰ κ' ἀμιλλῶνται — πολλὲς φορὲς

ἔσπερνοῦν — τὰ ὁμοῖα τοὺς εὐρωπαϊκὰ. Ἄλλα διατηροῦν τὸν παλιὸ συντηρητικὸ τύπο, ἴσως κλασσικὸ και λιτὸ ἀπ' τὴν πολλὴν χρῆσι. Ἄλλα νεωτερίζουν και πολλὲς φορὲς πρωτοτυποῦν ἀπὸ ἀπόψεως ἐμφανίσεως και κατατάξεως ὕλης.

Ἡ ἐπαρχία ἐπίσης σήμερα ἀντιπροσωπεύεται μετὸ περιοδικὸν τύπον σχετικὰ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Ὁ χαρακτηρισμὸς «ἐπαρχιώτικος» τύπος, γιὰτὶ τάχα χρησιμοποιεῖ τόποια ἐπαρχιακὰ στοιχεῖα — τάχα συντηρητικὰ — κ' ἀφιερώνει σελίδες σὲ λαογραφικὴ καταγραφή, συχνὰ ἀκούεται ἀπὸ τὴν Ἀθήνα — πράγμα ποὺ ὑποτιβάξει τὴ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὄσων τὰ λένε ἢ τὰ γράφουν αὐτὰ.

Νομίζω πῶς τὸ περιοδικὸ «Διᾶλεξι» ποὺ βγαίνει στὴν Ἀθήνα (ἔχομε πᾶρει ὄς τὰ τώρα τὸ τεῦχος τοῦ ἀρ. 3 — χωρὶς νὰ μ' ἐνδιᾶφerei ποιὲς πολιτικὲς ἢ ἄλλες τάσεις ἔχει ἢ θὰ ἀποχρήσει (οὔτε κᾶν τὰ πρόσποτα γνωρίζω) — νομίζω πῶς πρωτοτυπεῖ τὸ εἶδος του χωρὶς νὰ ἀπολαχτίζει ταυτοχρόνως και τὰ παλιὰ στοιχεῖα τοῦ περιοδικοῦ τύπου. Ὁ τίτλος του κ' ὄλας λέει τὴ βασικὴ του ἐπιδίωξι. Φροντίζει νὰ περιλάβει διαλέξεις, ὄστε τὸ εἶδος αὐτὸ ποὺ ἔχει μιὰ θέσι ἀνάμεσα μελέτης και ἄρθρου, ποὺ εἶναι ὀπωδῆποτε ζωντανὸ ἀλλὰ κάπως πιδ ἐλεύθερο και χαλαρὸ, νὰ βρῆ τὴ γωνιά του και τὴ λογοτεχνικὴ του δικαίωσι.

Συγχαίρω αὐτοὺς ποὺ εἶχαν τὴν καλὴ ἰδέα και ποὺ τὴν πραγματοποιήσανε. Εὐχόμεσθε εὐδόκιμη σταδιοδρομία στὸ περιοδικὸ «Διᾶλεξι».

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΜΕΣΟΥ

Ἀσφαλῶς ὁ Νίκος Νικολαΐδης, ὁ Κύπριος (ὄπως τὸν χαρακτηρίζουν) εἶναι ἓνα σοβαρὸ πεζογραφικὸ ἀπόθεμα γιὰ μᾶς ἐδῶ στὴν Κύπρῳ, ἔστω κ' ἂν ἡ σημασία του στὴν ὄλη νεο-ελληνικὴ πεζογραφία ὑπῆρξε μᾶλλον πενιχρή. Ἄλλὰ και τοὺς νεότερους Κυπρίους δὲν τοὺς ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο ἐπιρροάσει (ἀνεξαρτήτως ἂν τοῦτο θάταν ἐπιθυμητὸ ἢ ὄχι, ὀφέλιμο ἢ ὄχι), γιὰτὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας εἶχε τὴν ἀδικαιολόγητη μανία νὰ μὴ φροντίξει γιὰ τὴ διάδοσι τῶν ἔργων του.

Ὀστόσο, ἔμεῖς ὀφείλομε ἀπὸ καθαρῶς πνευματικὴν ὑποχρέωσι νὰ κάνομε ἔτσι ποὺ νὰ γνωρισθῆ τὸ ἔργο του, χωρὶς βέβαια και νὰ ὑπερβάλλομε τὴν ἄλφα ἢ βῆτα ἀξία του. Ἐξᾶλλου κ' ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας — ὄπως ἀνάφερα πιδ ἀνω — ἀπόφευγε κάθε τυμπανοκρουσία γιὰ λόγους δικούς του. Ἐργαμα ἀπὸ ἄλλη στήλι, και πολλὲς φορὲς, πῶς θὰ ἐξυπηρετούσαμε τὸ συγγραφέα ἂν κυκλοφορήσομε προσιτὲς στὸ πολὺ κοινὸ ἐκδόσεις τῶν πεζογραφημάτων του και τοῦ ὑπέροχου «Βιβλίου τοῦ μοναχοῦ». Ἄλλὰ κ' αὐτὲς γιὰ νᾶχουν κάποια κυκλοφορικὴ ἐπιτυχία θὰ χρειαζόταν

μιὰ συνεχῆς ἀπασχόληση μὲ τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα ἀπὸ πολλῆς πλευρῆς κ' ἀπὸ ἀνθρώπων μὲ κάποιο πνευματικὸ κῆρος.

Ὁ Ἄγιος Δεμεσοῦ καθιέρωσε κάποιους διαγωνισμοὺς εἰς μνήμη τοῦ Νίκου Νικολαΐδη. Χωρὶς ν' ἀρνιόμαστε τὴν ἀξία κ' αὐτοῦ τοῦ μέτρου, θεωροῦμε — καὶ ξανά εἰσηγοῦμαστε — τὴν καθιέρωση ἑνὸς χρηματικῆς ἐπαύλου ἐτησίως γιὰ τὴν καλύτερη μελέτη, ἄρθρο, σημείωμα κλπ., γιὰ τὸ ἔργο ἢ τὸ ἄτομο τοῦ Νίκου Νικολαΐδη, ὅπου κ' ἂν ἐμφανιστῇ τὸ κείμενο αὐτό. Ἄν μάλιστα τὸ ἄρθρο, δοκίμιον κλπ., ἔχει κάποια μεγαλύτερη ἔκταση ἀπὸ τὴ συνήθη θὰ μπορούσε ὁ Ἄγιος νάδινε κάπως μεγαλύτερο ποσόν.

Καὶ ἀσφαλῶς φροντίδα παραλλήλως γιὰ προσιτῆς ἐκδόσεις τοῦ ἔργου του.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΜΙΚΗ ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗ

Ἄγαπητὴ «Πνευματικὴ Κύπρος»,

Σὲ ὅσα ἔγραψαν σὲ προηγούμενα τεύχη σου οἱ φίλοι κ.κ. Μ. Ι. Μαραθεύτης καὶ Κ. Χρυσάνθη γιὰ τὸν ἀξέχαστο Μίκη Κιτρομηλίδη, πού τόσο ἀδόκητα χάσαμε, θάτανε ἴσως περὶ τὸ νὰ πρόσθετα καὶ τὰ δικὰ μου, ἂν δὲν εἶχα κάτι καινούργιο νὰ προσθέσω, σχετιζόμενο μὲ τὴ δραστηριότητά του κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς στὴν Ἀθήνα. Ὅσοι ζήσαμε τότε ἐδῶ, στίς δύσκολες ἐκεῖνες μέρες, ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσουμε τὸν σεμνὸ, τὸν σοφὸ φίλο καὶ καθοδηγητὴ, πού ἀποτελοῦσε τὸν Νέστορα, μπρῶ νὰ πῶ μᾶς συντροφιάς νέων ἐπιστημόνων καὶ φοιτητῶν Κυπρίων. Τὸ σπῆτι του, ἕνα ἀπέριττο δωμάτιο - σοφίτα στὴν ὁδὸ Ἀσκληπιοῦ, πού τὸ μοιραζόταν μὲ τὸν φίλο καθηγητὴ κ. Φοῖξο Πετρίδη, ἦταν τὸ καταφύγιο καὶ τὸ ἀποκομμάτι ὅλων μας. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, μὲ κέντρο ἕνα συστάσιο πούχαμε ὀργανώσει γιὰ τοὺς Κυπρίους τῆς Ἀθήνας, μὲ δωρεὰς τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὴν «Ἐστία Κυπρίων», εἶχε δημιουργηθῆ μιὰ ἀξιοπρόσεκτη κυπριακὴ κίνηση, πούδινε κάποια ἀνακούφιση στὰ τόσα θεινὰ τῆς πατρίδας μας.

Μιὰ στενότερη μάλιστα συντροφιά, πού τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ φίλοι Φοῖξος Πετρίδης, Νίκος Ἀντωνιάδης, Γλαῦκος Κασουλίδης, Σοκράτης Λοιζίδης, Γεώργιος Ἀρτέμις, Φειδίας Παρασκευαΐδης, ὁ ἀλησμόνητος Ροδίωτα Γεωργιάδης, οἱ τότε δεσποινίδες Δέσποινα Εὐθυμιάδου (ἤδη κυρία Γ. Λαδᾶ) καὶ Ἡβὴ Χατζηγιάννου (ἤδη κυρία Γλ. Κασουλίδη) καὶ ἐγώ, εἶχαμε συμπλήξει μιὰ πνευματικὴ ομάδα, τὸ «Κοινὸν Κυπρίων», στὸ ὁποῖον ἢ συμβολὴ τοῦ ἀειμνήστου Κιτρομηλίδη ἦταν πέρα γιὰ πέρα σημαντικὴ. Σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς καὶ φιλολογικῆς συζητήσεις καὶ ἀνακοινώσεις, ἔφρυνες πάνω σὲ

ποικίλα πνευματικὰ θέματα, πρωτότυπη βιβλιογραφικὴ, φιλολογικὴ καὶ ἄλλη ἐργασία, ἀποτελοῦσαν μιὰ δαση στὴν πνευματικὴ ἔξημο τῆς κατοχῆς. Ἐμένα προσωπικὰ μὲ συνέδεσε πιὸ στενά μὲ τὸν Κιτρομηλίδη μιὰ μεταφραστικὴ ἐργασία πού ἀνελάβαμε, μαζὺ μὲ τοὺς Ροδίωτα Γεωργιάδη, ν' ἀποδώσουμε στὰ Ἑλληνικὰ τὸ γνωστὸ ἔργο τοῦ καθηγητοῦ κ. Μιχ. Δένδια "La question Cypriote au point de vue historique et de droit international". Ὁ Ροδίωτα εἶχεν ἀναλάβει νὰ μεταφράσῃ τὰ ἱστορικὰ μέρη κ' ἐγὼ τὰ νομικὰ, μὲ συντονιστὴ τὸν Κιτρομηλίδη. Δυστυχῶς ὅμως ἡ σύλληψη τοῦ Γεωργιάδη ἀπὸ τοὺς Ναζὶ κ' ὁ ἀδόκητος χαμὸς του μᾶς ὑποχρέωσεν ὄχι μονάχα νὰ διακόψουμε τὴ συνεργασία αὐτή, μὰ νὰ μὴ βροῦμε οὔτε τὰ χειρόγραφα τῆς ἐργασίας αὐτῆς, πού κοτεσκέθησαν ἀπὸ τοὺς Ναζὶ, μαζὺ μὲ ἄλλα προσωπικὰ καὶ ἀνομοτικὰ ἔγγραφα τοῦ Ροδῆ...

Ἐπειδὴ δὲν εἶδα ν' ἀναφέρεται ἡ πτυχὴ αὐτῆ τῆς δραστηριότητος τοῦ Κιτρομηλίδη, τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν στηλῶν σου, θεωρῶσα καθήκον μου νὰ τὴ φέρω στὴ δημοσιότητα, σὰν ἕνα εὐλαβικὸ μνημόσυνο γιὰ τὴ τόσο γόνιμη μερφοτικὴ καὶ φιλολογικὴ του ἐργασία. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ συντροφιά, μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων, σκορπίστηκε βέβαια, ὅσοι ὅμως μετείχαμε, ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσουμε τὸν φλογερὸ ἀγωνιστὴ καὶ ἐρευνητὴ Ροδίωτα Γεωργιάδη καὶ τὸν βαθύ, στοχαστικὸ καὶ σοφὸ φίλο μας Μίκη Κιτρομηλίδη.

Φιλικότατα,
Δ. Α. ΧΡΗΣΤΟΦΙΔΗΣ
Δημοσιογράφος.

Ἀθήνα, 25 Σεπτεμβρίου 1961

ΜΙΑ ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Ἄγαπητὴ κύριε,

Στὴ σελίδα 41 «Ἡ ἱστορία τῆς Πνευματικῆς Κύπρου» στὸ τεῦχος 13 ἀναφέρεται ὅτι ὀφείλεται εἰς ἐμένα ἢ ἐμπνευση τοῦ τίτλου τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων». Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ κάποιου λάθους. Ἐγὼ ἔχω σχεδιάσει τὸ ἐξώφυλλο τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων», δὲν ἔχω ὅμως δώσει τὸν τίτλον εἰς τὸ περιοδικόν. 11.10.1961

Εὐχαριστῶ,
Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΔΙΑ ΤΟ «ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΛΥΣΗΣ»

Ἄγαπητὴ κ. Χρυσάνθη,

Ἄνεγνωσα σήμερον τὸ σημειώμα σας εἰς τὸ 13ον τεῦχος τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» (Ἔτος Β', Ὀκτώβρης, 1961, σελ. 45), καὶ σὰς εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὰ καλά σας λόγια περὶ ἐμοῦ. Ἀπλῶς ἐγὼ ἐξετελέσα ἕν καθήκον πρὸς

τὴν Κυπριακὴν Ἱστορίαν μας.

Πολὺ θὰ ὑποχρεωθῶ ἐὰν μοὶ παραχωρήσητε ὀλίγον πολὺτιμον χῶρον τοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ σας, ἵνα σημειώσω καὶ ἐγὼ τὰς σχετικὰς συμπληρωματικὰς μου παρατηρήσεις περὶ τοῦ «Χρονικοῦ» τῆς Λύσης.

Προτοῦ ὅμως προχωρήσω, θὰ ἦτο δεθὸν νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἐν λόγῳ «Χρονικοῦ» καὶ τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τὸσον τοῦ συγγράφαντος αὐτό, ὅσον καὶ τοῦ νῦν κατόχου του.

Τὸ «Χρονικὸν» τοῦτο εὗρίσκετο μέχρι τοῦ 1934 εἰς χεῖρας τοῦ Παναγῆ Παντελῆ, πλαγίου ἀπογόνου τοῦ Χ' Οἰκονόμου, ὅστις καὶ εἶναι ὁ πρῶτος συγγραφεὺς τοῦ «Χρονικοῦ». Ὁ Χ' Οἰκονόμος ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1770 εἰς Λύσιν, ὅπου καὶ ἀργότερον ἦτο μουκτάρης. Σὺζυγὸς του ἦτο κάποια πολὺ ὠραία γυνὴ καλουμένη Βαρβαροῦ.

Ἡ Ἀργυρῶ Ἥλια Τομπόλη, ἐγγονὸς τοῦ Χ' Οἰκονόμου, ἀπέθανε τὸ 1931 εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν.

Ὁ Χ' Οἰκονόμος ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ὑπὸ τινος Ἱερομονάχου ξένου, γνωστοῦ ὡς «ἀσκητοῦ». Εἶχεν 4 υἱοὺς καὶ 2 θυγατέρας, τοὺς Παταμικαὴλ ἢ Πρωτοπατᾶν, Χ' Παπαγιάννην, πάππον τοῦ πρωτοψάλτου τοῦ Ἀγίου Λαζάρου Λάβρακος μ. Κ. Τομπόλη (οὗτος εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ νῦν ψάλτου Φανερωμένης Λευκωσίας κ. Τομπόλη), τὸν Χ' Πέτσαν καὶ Χ' Παπαζαχαρίαν.

Ὁ Χ' Οἰκονόμος ἦτο ὁ πρῶτος διδάσκαλος εἰς Λύσιν ἀπὸ τοῦ 1800. Ἀπέθανεν τὸ 1850 καὶ τὸ «Χρονικὸν» τὸ ἐσυνέχισαν διαδοχικῶς οἱ ἐξῆς:- Π' Μιχαὴλ Πρωτοπατᾶς υἱὸς του, Π' Δημήτρης Πρωτοπατᾶς υἱὸς τοῦ Π' Μιχαήλ, Γιάγκος Π' Δημήτρη υἱὸς τοῦ Δημήτρη καὶ γαμβρὸς τοῦ Μηλιώτη, Παναγῆς Καπαρῆς γαμβρὸς τοῦ υἱοῦ τοῦ Παπαζαχαρία Χ' Οἰκονόμου. Τέλος ἐσυνέχισεν ὁ τελευταῖος κάτοχός του, Παναγῆς Παντελῆ, (βλ. περιοδικὸν «Πάφος», τόμ. Η', σελ. 26—28).

Τὸ «Χρονικὸν» τοῦτο εἶναι δημοσιευμένον εἰς τὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» τόμ. Η', σελ. 81—95 καὶ μὲ σημειώσεις ἀπὸ σελ. 95—105, καὶ τέλος εἰς τὸ ρηθὲν περιοδικὸν «Πάφος» διὰ τὰ μεταγενέστερα ἔτη, ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ σκαπανέως τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας, Λαογραφίας, κλπ., κλπ., μακαροῦ Νεοκλέους Γ. Κυριαζῆ.

Ἀκολούθως παραθέτει ἐπιδημίας χολέρας καὶ πανώλους (σελ. 105 κέξ) ὡς καὶ «Προξενικὰ Ἐγγραφα», ἀναφερόμενα εἰς τὰ γεγονότα αὐτά, ἀπὸ τοῦ 1812, μὲ πρῶτην ἐπιστολὴν τῆς 19)4)1812, ἀπευθυνομένης ὑπὸ τοῦ τότε Γάλλου Προξένου ἐν Κύπρῳ Regnauld, εἰς τὸν τότε Γάλλον Ἰπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν S. E. le duc de Bassano, μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1865, ὅτε κάποιος Πετροῦς Μιχαὴλ Πρένς, ἐκ Λάβρακος, ἀποστέλλει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν τότε Τοῦρκον Κυβερνήτην τῆς Κύπρου Ἐλ-Σαϊδ Νιμὰν Ταϊπ, δι' ἧς περιγράφει τὴν ἀπα-

γήρευσιν τῶν φθαρτῶν λόγῳ τῆς ἐπιδημίας τῆς χολέρας.

Διὰ πανάλλην γράφονται καὶ εἰς τὸν τόμον Γ', τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ (σελ. 165 κέξ.).

Εἰς τὴν σελίδα 144—9, ἀναφέρεται ἡ ἔκτασις τῶν ἐλωδῶν πυρετῶν μὲ παράθεσιν Προξενικῶν Ἐγγράφων ἀπὸ τῆς 18)4)1863 κέξ.

Λόγου περὶ τὸν τοῦ «Χρονικοῦ» τῆς Λύσης, ἀναφέρομεν ἐν κατακλείδι καὶ τὰ ἔργα τῶν Sir Ronald Storrs ("A Chronology of Cyprus" Λευκωσία, 1930), τὸ ("Chronicle of Cyprus Ronald Storrs—Σημειώσεις) ὑπὸ τοῦ κ. Ἄντ. Κ. Ἰντιάνου, εἰς τὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» (τόμ. ΙΑ', σελ. 29 κέξ., ὅπου καὶ κἀμνεὶ μνεῖαν τοῦ «Χρονικοῦ» τῆς Λύσης), τοῦ ἰδίου («Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτη τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας — Δυὸ σελίδες τοῦ Χειρογράφου Μαχαϊρᾶ εἰς τὴν Μαρκιανῆ») εἰς τὸ Δελτίον «Κυπριακῶν Σπουδῶν» (τόμ. Β', σελ. 131—136, διὰ θανάτους, ἐπιδημίας, ἀνομβρίας κλπ.).

Τώρα θεωροῦμεν δεθὸν ὅπως παραθέσωμεν συγκριτικὸν πίνακα τοῦ κειμένου τοῦ «Χρονικοῦ», κἀμνοντες σύγκρισιν τὸσον τοῦ Κυριαζῆ, ὅσον καὶ τοῦ Παναρέτου. Αἱ διαφοραὶ εἶναι αἱ ἐξῆς:-

ΚΤΡΙΑΖΗΣ

- Ἔτος. 1813. προσθέτει ἐντὸς παρενθέσεως (ὑπονοεῖ τὴν πανάλλην) μετὰ τὴν φράσιν «Ἦλθεν τὸ θανατικόν». «...ἔκαμε μεγάλην φθοράν» «ἅγια εἰκόνα» «ἀρχάγγελον Λακατάμας» «ἀπέμεινε»
- Ἔτος 1814 «Χρόνος πολλὰ καλός, εὐτυχισμένον».
- Ἔτος 1815 «Πάλιν χρόνος καλός, καὶ ὀλίγον θανατικόν».
- Ἔτος 1816 Τίθεται τὸ κείμενον ἄνευ παρενθέσεως. Ἄρχεται μὲ τὰς λέξεις:- «Μεγάλη ἀστοχία»
- Ἔτος 1831 «καὶ ἔγενεν ἡ χολέρα εἰς τὸ Μυσίον καὶ εἰς τὰς Φραντζιὰς καὶ ἐπέθαναν πολλοὶ»
- Ἔτος 1832 «καὶ μερικὰ χωρία...» τὸ «ὀλίγον θανατικόν» ἀναφέρεται εἰς τὰ «Κ. Χρονικὰ» (ΣΤ', σ. 172) καὶ εἰς ἐπίσημον ἐπιστολὴν τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας Ρεϊμπώ τῆς 24)3)1835 ὡς θνησιμότης 50—60 ἀτόμων.
- Ἔτος 1835 «Ἐγενεν...» «Ἦλθεν καὶ ἡ ἅγια Εἰκόνα...» ἄνευ παρενθέσεως «καὶ ἀρχίνησαν νὰ πολεμοῦν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν, καὶ ἔγενεν... χολέρα καὶ θάνατος πολλῶν»
- Ἔτος 1855 «Θάνατος ποὺ τὴν εὐλογίαν πολλῶν»
- Ἔτος 1866 «καὶ ἀπὸ τὸ ρουσοῦδιν θάνατοι»
- Ἔτος 1895 «Εἰς αὐτὸν τὸν χρόνον ἦλθεν καὶ ἡ ἐβλογία εἰς τὸν τόπον»

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

τὴν λέξιν «Σεπτεμβρίου 8 κέξ.» τὴν θέτει ἐντὸς παρενθέσεως.
 «ἔκαμεν μεγάλην φθοράν»
 «Ἁγία Εἰκόνα»
 «Ἀρχάγγελον Λακατάμιας»
 «ἔμεινε»
 «Χρόνος πολλὰ εὐτυχησμένος»
 «Πάλιν ὁ χρόνος καλὸς καὶ ὀλίγον θανατικόν».
 Τίθεται ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐντὸς παρενθέσεως.
 Οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται περὶ ἀστοχίας.
 «καὶ ἔγινεν ἡ χολέρα εἰς τὸ Μισίριν καὶ εἰς τὴν Φραντζίαν καὶ ἀπέθαναν πολλοὶ»
 «καὶ μερικὰ χωριά».
 «Ἐγινεν...»
 «Ἦλθεν καὶ ἡ Ἁγία Εἰκόνα...»
 δλόκληρον τὸ κείμενον ἐντὸς παρενθέσεως.
 «καὶ ἀρχίσθησαν νὰ πολεμοῦσιν εἰς τὴν Σεβαστοπόλιν καὶ ἔγινεν... χολέρα καὶ πολλὸς θάνατος».
 «Θάνατοι ἀπὸ τὴν εὐλογίαν πολλοί...»
 «Θάνατοι ἀπὸ τὸ ρουσουδίν...»
 προσθέτει τὰ ἐξῆς:-
 «...Θάνατος εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ, καὶ συνεχίζει:- «Ἦλθεν καὶ ἡ εὐλογία εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἀπέθαναν ὀλίγοι...»

ΕΤΗ ΜΗ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ

- 1820 «Ἐγινεν ἡ λυσισάρα» (ἐδῶ ὑπονοεῖ λύσαν τοῦ Κουτσοῦκ Μεχμέτ;)
 1834 Διὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅτε καὶ ἐνέσκηψεν εἰς Λάτηθον μέγα θανατικὸν ἴσως ἐν χολέρας ἢ πανώλους (βλ. Ἄθ. Β. Χαράλαμπίδου), εἰς «Πάφον», τ. Ζ' 1942, σελ. 68), οὐδεμίαν μνείαν γίνεται ἐκατέρωθεν.
 1864 Ὁ Νεοκλῆς Κυριαζῆς, εἰς σημειώματά του ἀναφέρεται εἰς ἐπιδημίαν ἐλωδῶν πυρετῶν καὶ γενικῶς ἐλονοσίας.

Αὐτὰ εἶναι τὰ σχετικὰ σημειώματά μας περὶ ἀποκλειστικῶς τῶν ἐτῶν τῶν δημοσιευόμενων εἰς «Πνευματικὴν Κύπρον» (Μάϊος, 1961, Νο. 8, σελ. 396—7), σχετικῶς μὲ τὸ «Χρονικὸς» τῆς Λύσης, καὶ ἃς ἐλπίσωμεν ὅτι συντόμως ὁ κ. Πανάρετος θὰ φέρῃ εἰς φῶς τὸ πρωτότυπον χειρόγραφόν του, τὸ ὁποῖον ὡς πληροφοροῦμεθα εὐρίσκειται ἢ πολὺ συντόμως θὰ εὐρίσκειται ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου.

Εὐχαριστῶν ὑμᾶς διὰ τὴν φιλοξενίαν σας,

Διατελῶ ὄλως ὑμέτερος,

ΜΥΡΩΝ Κ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

*Ἐν Λάρνακι τῆ 8.10.1961.

Σ η μ. π ε ρ. Οἱ παρενθέσεις στὴ μελέτη ἔχουν μῆνι γιὰ νὰ θεωρηθοῦν τὰ ἀποσπάσματα ἀλλοῦ ὡς ἔχοντα δευτερεύουσα σημασία κί' ἄλλοῦ ὡς ἐπεξήγηση. Τὰ ἀποσιωπητικὰ δηλώνουν πὺς ἔχει συνέχεια, πὺς δὲν ἔχει ὅμως σχέση μὲ τὰ ἐπιδημικά.

Ο μ. Μ. ΣΙΓΟΥΡΟΣ ΓΙΑ
ΤΗΝ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟ»

Θὰ ἐμάθατε βεβαίως ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν τὸ θάνατον τοῦ κοινου φίλου, τοῦ ποιητοῦ Μαρίνου Σιγούρου ἐπισυμβάντα στὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Ἐλ. Ἐρ. Σταυροῦ τὴν 5 τρέχοντος μηνός.

Νοσηλευόμενος ἀκόμη εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, μοῦ εἶχε μιλῆσει μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ περιοδικὸ σας, τὸ ὁποῖον ἐκτιμοῦσε βαθύτατα καὶ μοῦ εἶχε ἀναθέσει νὰ βρῶ στὴν Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ τὰ τελευταῖα του φύλλα καὶ νὰ πάρω ἀπ' αὐτὰ τὸ ποίημά του «Στερὴν Φλόγα» καὶ νὰ τὸ ἀναδημοσιεύσω στὸ «Βῆμα τῶν Τυφλῶν», μνησιαὸν ὄργανον τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλῶν, τοῦ ὁποῦ διευθύνω τὴν ἔλνη, πράγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἔκμα καταχωρήσας αὐτὸ εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τοῦ Ὀκταβρίου.

Ἐπίσης μὲ εἶχε παρακαλέσει νὰ βρῶ καὶ νὰ σᾶς στείλω ὠρισμένα πράγματα πρὸς δημοσίευσιν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν γνώμην του θὰ σᾶς ἐξυπηρετοῦσαν, καὶ νὰ φρονίσω νὰ ἔλθω εἰς ἐπαφήν μὲ τὸ περιοδικόν σας.

Ἀστυχῶς ὁ ἀδόκητος θάνατός του δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἰδῆ καὶ νὰ χαρῆ τὸ ὠραῖο του ποίημα ἀναδημοσιευόμενον.

Ἦδη συνεπῆς πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ὁποῖαν τοῦ ἔδωσα σᾶς ἀπευθύνω τὴν παρούσαν μου, διὰ νὰ ἐπικοινωνήσω μαζύ σας καὶ σᾶς στέλλω καὶ μίαν σειρὰν τοῦ «Βήματος» τῶν Τυφλῶν...

Διατελῶ μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν
ΔΙΟΝ. Α. ΤΡΟΒΑΣ

Νέα Σ μύρνη, 16.10.61

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Α' ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ

Τὸ Α' Διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον συγκληθὲν ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν διεξήχθη ἀπὸ τῆς 22 μέχρι τῆς 28 Σεπτεμβρίου ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἔληξε δ' ἐν Χανίοις τῆ 28 τοῦ αὐτοῦ μηνός.

Ἡ συγκρότησις τοπικῶν ἐπιστημονικῶν συνεδρίων δὲν εἶναι τι τὸ σῆνηθος. Διότι ταῦτα ἔχουσι τὸ πλεῖστον γενικὸν χαρακτήρα. Ἄλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἡ συγκλησις τοπικοῦ Διεθνοῦς Συνεδρίου ἦτο δυνατὴ, διότι ἡ Κρήτη, τῶν ἀρχαίων πρὸ παντὸς χρόνον, ἔχει προκαλέσει διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σερ Ἀοθου Ἐβανς καὶ τῶν πολλῶν περὶ αὐτῆς μελετῶν διεθνὲς ἐνδιαφέρον. Ἐπὶ πλέον τὸ Συνέδριον συνεδιῶσθη πρὸς τὸν ἑορτασμὸν τῆς χιλιετηρίδος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων πειρατῶν διὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκά τῷ 961 μ.Χ. Τόσον ὁ ἑορτασμὸς ὅσον καὶ τὸ Συνέδριον παρέσχον ἀφορμὴν ζωηρᾶς κινήσεως ἐν Κρήτῃ.

Τοῦ Συνεδρίου τούτου ἐκλήθη νὰ μετάσχω,

ὡς καὶ ἕτεροι Κύπριοι ἐπιστήμονες, ἐν οἷς ὁ Διευθυντὴς τῶν Ἀρχαιοτήτων Δρ. Π. Δίκαιος καὶ ὁ Ἐφορος τῆς Βιβλιοθήκης Φανερωμένης κ. Κ. Χατζηψάλτης. Ὑπὸ τῆς Ὄργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ν. Γωμαδάκη ἐκλήθησαν περαιτέρω νὰ ἀντιπροσωπεύσω ἐπίσημως τὴν Κύπρον ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου ὡς Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως, ὅπερ ἀσμένως ἀπεδέχθη. Ἡ ἐπίσημος ἐκπροσώπησης τῆς Κύπρου ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἔδωκεν ἀφορμὴν θεομῶν ὑπὲρ τῆς Κύπρου ἐκδηλώσεων διαρκούντος αὐτοῦ, ὡς κατωτέρω θὰ ἐκτεθῆ.

Ἡ χιλιοστὴ ἐπέτειος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἔχαιρετίσθη τὴν πρῶτην ἡμέραν ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου διὰ κρούσεως τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ χαιρετιστηρίων ἐμβατηρίων τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς. Ἡ ἔναρξις τοῦ Συνεδρίου ἐγένετο διὰ δοξολογίας ἐν τῷ Καθεδρικῷ ναῷ Ἁγίου Μηνᾶ προισταμένου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κρήτης κ. Εὐγενίου συμπαρισταμένων τῶν λοιπῶν 7 ἐπισκόπων Κρήτης καὶ παρκαθημένου τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὡς γνωστὸν ἡ ἐκκλησία Κρήτης ἔχει ἡμαυτόνομον χαρακτῆρα ὡς διοικουμένη ὑπὸ ἀνεξαρτήτου Συνόδου ἀρχιερέων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβασμιωτ. Μητροπολίτου Κρήτης ἐδρευόντος ἐν Ἡρακλείῳ. Ἡ ἐξάρτησις ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἶναι χαλαρὰ περιοριζομένη εἰς τὸν πνευματικὸν τομέα καὶ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης. Εἰς τὴν δοξολογίαν παρέστησαν πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ τῆς νήσου, ὡς καὶ οἱ σύεδροι μετὰ τῶν συνοδῶν αὐτῶν, οἵτινες ἔχον συγκεντρωθῆ ἐν τῇ πόλει ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἡμέρας. Σύντομος λόγος τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης ἔκλεισε τὴν θρησκευτικὴν τελετὴν, εἰς ἣν εἶχε προσέλθει πλῆθος κόσμου κατακλύσαν τὸν περὶ τὸν ναὸν χώρον. Ἄπαν τὸ πλῆθος καὶ οἱ σύεδροι εὐθὺς μετὰ τὴν δοξολογίαν μετέβησαν εἰς τὴν Πλατείαν Ἐλευθερίας, ὅπου ἐγένετο ἡ ἑορτὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων πειρατῶν καὶ ἡ ἀποκάλυψις ἀναμνηστικῆς πλακὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ φερούσης ἀνάγλυφον χαλκὴν τὴν μορφήν τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ καὶ μετέπειτα αὐτοκράτορος. Ἡ μορφή αὐτὴ ἀπεικονίσθη καὶ ἐπὶ τῶν ἀναμνηστικῶν μεταλλίων τῶν δωρηθέντων εἰς τοὺς συνέδρους ἐν εἰδικῇ πρὸς τοῦτο τελετῇ ἅμα τῇ λήξει τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων ἐν Ἡρακλείῳ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ μεσημβρίαν ἐγένετο ἐν τῇ ἀναστηλωθείσῃ δαπάναις τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν μεσαιωνικῆ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἡ ἑναρκτήριος συνεδρία. Κατὰ ταύτην μετὰ τὸν λόγον τοῦ προεδρευόντος Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ὄργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ν. Γωμαδάκη ἐπηκολοθήθησαν προσφωνήσεις ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐκπροσώπων, ἀντιπροσώπων τῶν ἀνωτάτων ἐπι-

στημονικῶν πνευματικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντιπροσώπων τῶν μετεχουσῶν τοῦ Συνεδρίου διαφόρων χωρῶν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρᾶν, ὧν μικραὶ σημαῖα ἔχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ τῶν Γραφείων τῆς Ἐπιτροπῆς. Προτάσει τοῦ προεδρευόντος προετάχθη τῶν χωρῶν ἡ Κύπρος ὡς ἀμεσώτατα συνδεομένη μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἔγερσις τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Κύπρου ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, ἵνα ἀνέλθῃ εἰς τὸ βῆμα ἔχαιρετίσθη ἐνθουσιωδῶς καὶ διὰ παρατεταμένον χειροκροτημάτων ὑπὸ τῶν συνέδρων καὶ τῶν παρευρισκομένων, ἐκδηλούντων οὕτω τὸ ἀμέριστον αὐτῶν ἐνδιαφέρον καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὴν ἡρωϊκὴν νῆσον. Ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Κύπρου ἐν τῇ προσφωνήσει αὐτοῦ ἀνεφέρθη εἰς τὰ κοινὰ καὶ ὅμοια στοιχεῖα τῆς ὑπάρχοντα μετὰ τῶν δύο μεγαλονήσων, τὴν κοινὴν ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν τύχην ὡς καὶ εἰς τὰ κοινὰ ἰδεώδη, ὑφ' ὧν διακατέχονται οἱ λαοὶ ἀμφοτέρων. Ἐτόνισεν περαιτέρω τὴν προσήλωσιν τῆς Κύπρου πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ἧς θεωρεῖ αὐτὴν τμήμα πνευματικὸν καὶ ἔθνικὸν ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τῆς ἐνσωματώσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν κορμόν. Ἄπαντες σχεδὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμετεχουσῶν χωρῶν ὠμίλησαν μετ' αὐτὸν ἑλληνιστί.

Τὸ Συνέδριον διηρέθη εἰς 3 τμήματα περιλαμβάνοντα 1) τὴν προϊστορικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν περίοδον, 2) τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον καὶ 3) τὴν νεωτέραν περίοδον. Αἱ συνεδρία ἐγένοντο τὴν πρῶταν καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς 23, 25 καὶ 26 τοῦ μηνός. Οἱ πρόεδροι ἐξελέγοντο καθ' ἐκάστην συνεδρίαν. Εἰς μίαν τούτων ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι ἐξελέγη τιμητικῶς ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τῆς Κύπρου. Ἐγένετο ἐν τῷ συνόλῳ 84 ἀνακρινώσεις ἐπὶ ποικίλων θεμάτων καὶ 3 διαλέξεις γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Σημεῖα ἰδιαίτερος τὴν τελευταίαν διάλεξιν τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Hampe περὶ τῶν πυθαράδων τῆς Κρήτης γενομένην εἰς ἄπαιστον νεοελληνικὴν δημοτικὴν.

Ἄλλὰ καὶ ἕτεραι δύο διαλέξεις τῶν καθηγητῶν Σπ. Μαρινάτου περὶ τοῦ πρώτου ἀποικισμοῦ τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ν. Γωμαδάκη περὶ τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης κατὰ τὴν Ἀραβοκρατίαν προεκάλεσαν μέγα ἐνδιαφέρον καὶ συρροὴν ἀκροατῶν λίαν ἀξιόλογον, διεκρίνοντο δὲ διὰ τὴν βαθεῖαν ἐπιστημονικότητα αὐτῶν.

Ἄξιον ἰδιαίτερος μνείας εἶναι ὅτι τινὲς ἀνακρινώσεις ἀνεφέροντο ἀμέσως ἢ ἑμμέσως εἰς Κυπριακὰ θέματα. Οἱ Κύπριοι σύεδροι Δρ. Π. Δίκαιος καὶ Κ. Χατζηψάλτης ὠμίλησαν ὁ μὲν πρῶτος περὶ τῶν σχέσεων τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν 2 π.Χ. χιλιετηρίδα, ὁ δὲ δευτέρος περὶ τοῦ Ἀνθίμου ἀγνώστου ἐπισκόπου Ρεθύμνης ζήσαντος περὶ τὸ 1730 μ.Χ. Ἡ διάλεξις τοῦ καθηγητοῦ Σπ. Μαρινάτου ἀνεφέρθη καὶ εἰς συναφῆ πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Κύ-

πρου καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἀποικισμόν τῶν Ἀρχαίων ζητήματα. Ὡς γνωστὸν ὁ Σπ. Μαρινάτος διεξήγαγε λίαν σημαντικὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν Πύλον. Τοῦ Olivier Masson ἡ ἀνακοίνωσις περιεστράφη εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξύ Κρήτης καὶ Κύπρου κατὰ τὸ τέλος τῆς χαλκῆς περιόδου. Ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν ἀρχαιολόγος Ἰ. Παπαδημητρίου ἐν τῇ ἀνακοίνωσει αὐτοῦ περὶ τοῦ κτιστοῦ θαλαμοειδοῦς τάφου τῶν Μυκηνῶν ἔκαμεν ὡσαύτως συγκριτικῶς πολλὴν μνείαν τῶν ἐν Κύπρῳ τάφων τῆς ἀντιστοιχοῦ περιόδου. Διὰ τῶν ἐν γένει ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀνακοινώσεων φῶς ἐγύθη εἰς πλείστα ζητήματα καὶ προήχθησαν αἱ περὶ τὴν Κρήτην μελέται εἰς ὑψηλὸν βαθμόν. Δὲν δύναται τις νὰ δώσῃ πλήρη ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν ἀνακοινώσεων τοῦ Συνεδρίου, ἄς ἄλλως τε πάσας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκούσῃ ὡς ἐκ τῆς κατανομῆς αὐτῶν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἰς 3 τμήματα. Ὁ κατάλογος αὐτῶν, δημοσιευθεὶς εἰς τὸ Γενικὸν Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου παρέχει εἰκόνα τοῦ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντος, ὅπερ αὐταὶ προεκάλεσαν. Γλώσσαί τῶν ἀνακοινώσεων ὑπῆρξαν πλὴν τῆς κυρίως χρησιμοποιουμένης Ἑλληνικῆς, ἡ ἀγγλική, ἡ γαλλικὴ, ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ ἰταλική.

Ὀσιῶδες τμήμα τοῦ προγράμματος τοῦ Συνεδρίου ὑπῆρξαν αἱ ἐπισκέψεις εἰς μουσεῖα, ἀρχαιολογικὸς καὶ ἱστορικὸς χώρος καὶ αἱ ἐκδρομαί. Κατεβλήθη πάσα δυνατὴ προσπάθεια ὑπὸ τῶν ὀργανωτῶν τοῦ Συνεδρίου νὰ γνωσθῇ ὑπὸ τῶν συνέδρων ἡ Κρήτη κατὰ τὸ δυνατόν εἰς πάσας τὰς σημαντικώτερας ἐκδηλώσεις αὐτῆς. Ἐγένοντο ἐπισκέψεις εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἡρακλείου, κείμενον παρὰ τὴν πλατείαν Ἐλευθερίας. Ἐν τούτῳ ἐναπετέθησαν ὅσα εὐρήματα ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀπεκάλυψε διὰ τῶν ἀνασκαφῶν, αἱ τοιχογραφαί, τὰ ἀγγεῖα, αἱ ἐνεπίγραφοι πλάκες τῆς γραμμικῆς γραφῆς Α καὶ Β καὶ τὰ περίφημα εἰδῶλια τῆς Κρητικῆς τέχνης κ.ἄ. Ἡ ξενάγησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Κρήτης κ. Ν. Πλάτωνος καὶ ἄλλων ἐιδικῶν ξεναγῶν, εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ἀγγλικὴν καὶ τὴν γαλλικὴν γλώσσαν. Ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Χανίων ὑπῆρξαν οὐχὶ μικροτέρου ἐνδιαφέροντος. Τὸ τοῦ Ἡρακλείου ἐστεγάσθη εἰς οἶκημα δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ ζεύγους Καλοκαιρινοῦ, εἰδικὴ δὲ αἴθουσα αὐτοῦ περιλαμβάνει ἀναμνηστικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Νίκου Καζαντζάκη, τὴν βιβλιοθήκην, τὸ γραφεῖον καὶ ἔκθεσιν τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ γενομένων εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ μεταφρασθεῖσάν εἰς πλείστας ξένας γλώσσας. Βλέπων τις τὰς τῶσας μεταφράσεις καὶ ἐκδόσεις εἰς ξένας γλώσσας καταλαμβάνεται τῷ ὄντι ὑπὸ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας. Μέχρι πρὸ 40 περίπου ἐτῶν μετάφρασις τοῦ κορυφαίου Ἑλλήνου ποιητοῦ Παλαμά εἰς ξένην γλώσσαν ὑπῆρξε τι τὸ δυσχερέστατον. Σήμερον μετὰ πολλῆς ἱκανοποιήσεως παρατη-

ροῦμεν πλείστων νεοελληνικῶν ἔργων μεταφράσεις δημοσιευμένας εἰς ξένας γλώσσας. Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία εὐρίσκει σήμερον ἄξιαν θέσιν ἐν τῇ διεθνεί πνευματικῇ δημογραφίᾳ. Πλὴν τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ τὸ ἐν Χανίοις Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης περιέχει λίαν ἐνδιαφέροντα κειμήλια. Μεταξὺ ἄλλων δέον νὰ μνημονευθῶσι τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν δρᾶσιν τοῦ μεγάλου Ἑλλήνου πολιτικοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στοιχεῖα, οἷον ἔγγραφα, τὸ γραφεῖον κ.ἄ.

Οἱ Κοῤῥτες εἶναι ὑπερήφανοι δι' ἀμφοτέρα τὰ μεγάλα αὐτῶν τέκνα. Πολιτικὴ καὶ διανοήσις εἶναι αἱ ἰσχυρόταται ἐκδηλώσεις πνευματικῆς δραστηριότητος, αἵτινες ὑπάρχουσιν ὡς κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ὁ τάφος τοῦ Καζαντζάκη κεῖται ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ προμαχώνος Μαρτινέγχο τοῦ ἐνετικῶς φρουρίου τοῦ Ἡρακλείου. Ἐκεῖ ὑψηλὰ ἐναπετέθη ὁ ἐξαιρετος λογοτέχνης, ἵνα κοιμώμενος τὸν αἰώνιον ὕπνον ἀτενίσῃ ἐκ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου τῆς πόλεως πάσαν τὴν πέριξ περιοχὴν. Γυμνὸς καὶ ἀπέριττος ὁ τάφος σκεπασμένος διὰ πλακῶν καὶ παρ' αὐτὸν τεράστιος ξύλινος σταυρός. Σιωπηλοὶ ἐστάθημεν πρὸ τῆς τελευταίας κατοικίας τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Κρήτης, ὅτε βαρεῖα ἡ φωνὴ τοῦ Νορβηγοῦ καθηγητοῦ Kereraj ἠκούσθη ἑλληνιστὶ ἀναφωνοῦντος «Ποῦ εἶναι ἡ ἐπιγραφή; Δὲν ἐλπίζω τίποτε, δὲν φοβοῦμαι τίποτε, δὲν πιστεύω τίποτε, εἶμαι ἐλεύθερος». Ἡ διαμαρτυρία τοῦ καθηγητοῦ ἐπανελαμβάνετο ζωνχρά, χωρὶς νὰ λαμβάνωνται ὑπ' αὐτοῦ ὄψει τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου δικαιολογητικὰ, ὅτι παιδιὰ δυνατόν νὰ ἀπεμάκρυναν τὴν ἐπιγραφήν. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ὁ Καζαντζάκης εἶχεν ἐκφράσει τὴν ἐξῆς ἄποψιν:

«Δὲν ἐλπίζω τίποτα.

Δὲν φοβοῦμαι τίποτα.

Εἶμαι ἐλεύθερος!

Αὐτὸ εἶναι τὸ «κρέντο» μου. Ἐν πίστευα στὸν Παράδεισο ἢ στὴν Κόλαση θὰ ἔμπαινε στὶς πράξεις μου ὁ ὑπολογισμός. Δὲν θὰ ἤμουν ἐλεύθερος. Γιατὸ δὲν βάζω τίποτα πάνω ἀπὸ τὴν Ἐλευθερίαν».

Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀρχαῖα, αἵτινα τυγχάνουσι πάσης δυνατῆς μερίμνης, τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα παραμείναντα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην, παρουσιάζουσι θέαμα οὐχὶ εὐχάριστον διὰ τὴν παρατηρουμένην ἐγκατάλειπν αὐτῶν τόσον ἐν Ἡρακλείῳ ὅσον καὶ ἐν Ρεθύμνῳ. Μικρὰ προσπάθεια ἀπὸ τινος χρόνου καταβάλλεται, ἀλλὰ θὰ χρειασθῇ πολλὴ ἐργασία καὶ δαπάνη, μέχρις ὅτου ἡ πλήρης ἀναστήλωσις καὶ προστασία τῶν μνημείων τούτων ἐπιτευχθῇ.

Ἡ προστασία τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων εἶναι λίαν ἀξιόλογος. Τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ κειμένης 5 χιλιόμετρα νοτίως τοῦ Ἡρακλείου εἶναι θαυμαστὸν δείγμα τῆς τοιαύτης προσπάθειας πρὸς διατήρησιν ἀρχαίων μνημείων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐβανς γενομένη ἀναστήλω-

οις προκαλεί ἀρχαίως ἀμφισβητήσεις, ἡ δὲ χρῆσις ζωηρῶν χρωμάτων ἐν τῇ ἀναστηλώσει γεννᾷ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ὑπερβολικότητος καὶ τοῦ ἐκσυγχρονισμού. Ἀντιθέτως τὰ διασωθέντα χρώματα τῶν τοιχογραφιῶν τῶν ἀποκειμένων νῦν ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τοῦ Ἡρακλείου τοιχογραφιῶν χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἀπαλότητος καὶ ἡρεμίας. Τὴν τοιαύτην ἀπαλότητα καὶ ἡρεμίαν πρέπει νὰ εἶχον, δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν, καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ τμήματα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ. Δὲν προτίθεμα ἐνταῦθα νὰ δώσω λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ἀνακτόρων, ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ὅτι καταπληρῶσι ὁ τρόπος, δι' οὗ ἀντεμετωπίσθησαν ἐπιτυχῶς πλεῖστα ἀρχιτεκτονικὰ προβλήματα ἐν τῇ ἰδρύσει αὐτῶν καὶ ἡ διαπίστωσις ὅτι σύγχρονοι πρόδοι ἦσαν γνωσταὶ ἤδη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 2 χιλιετηρίδος π.Χ., ὅτε τοποθετεῖται ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκοδομήματος. Δέον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ἀνακτόρου δὲν ὑπῆρξαν μόνον κοινοὶ οἰκοδόμοι, ἀλλὰ μελετημένοι καλλιτέχναι, ἐπιστήμονες κατέχοντες καταπληκτικὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ μηχανικὰς γνώσεις. Ἀδύνατον ὅμως νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὑπάρχουσι στοιχεῖα ἑλληνικὰ ἐν αὐτῷ ἐνθυμίζοντα τὴν μετέπειτα ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὰ ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ κειμένης εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν Μάλιων κειμένων ἐν τῷ ἀνατολικῷ τμήματι αὐτῆς συμπληροῦσι τὴν εἰκόνα τῶν σημαντικωτάτων μινωϊκῶν ἀνακτόρων ἐν Κρήτῃ, ὁ δὲ συνοικισμὸς τῶν Γουρνιῶν κείμενος εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ λαίμου τῆς νήσου παρέχει εἰκόνα τῶν συνοικισμῶν τῶν προϊστορικῶν τούτων χρόνων. Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων τόπων, οὓς ἐπεσκέφθημεν, περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀρχαία Γόρτυς, ὅπου ἡ περίφημος ἐπιγραφή ἡ περιέχουσα τοὺς νόμους τῶν Κρητῶν, ἀποτελοῦντας τὴν βάση τοῦ μετέπειτα Δικαίου.

Μικρὰν μνείαν ἐπιθυμῶ περαιτέρω νὰ κάμω τῶν Βυζαντινῶν μνημείων, ἅτινα εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῶμεν. Ἀξιόλογοι μοναὶ καὶ βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι ἐν αἷς καὶ ὁ ἡρειπωμένος ναὸς τοῦ Ἁγίου Τίτου παρὰ τὴν Γόρτυνα περιελήφθησαν ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἐπισκέψεων, ἀν καὶ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι αὐταὶ δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰς ἐν Κύπρῳ, αἵτινες παρουσιάζουσι πολὺ περισσότερον ἐνδιαφέρον καλλιτεχνικὸν καὶ ἐπιστημονικόν. Ἡ μεταβυζαντινὴ τέχνη ἀντιπροσωπεύεται δι' ἀξιολογωτάτων ἔργων, ἐν οἷς ἕξ πίνακες τοῦ ζωγράφου Δαμασκηνοῦ κείμενοι ἐν τῷ Καθεδρικῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ ἐπεδείχθησαν τοῖς συνέδροις. Μεταξὺ τῶν μονῶν, ὧς ἐπεσκέφθημεν, ἦτο καὶ ἡ περίφημος ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Ἀρακιδίου, ἀποτελοῦσα αἰώνιον μνημεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης ἀγώνων καὶ θυσιῶν. Ἡ ἀνατιναχθεῖσα πρωτιδαποθήκη τῆς μονῆς διατηρεῖται καὶ σήμερον ἐν ἐρειπίοις, τὸ δὲ μουσεῖον αὐτῆς διασώζει πλεῖστα ἱστορικὰ ἀντικείμενα, ἐν οἷς λάβαρα τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα λίαν ἀξιόλογα κειμήλια. Ἡ

πρόσφατος ἱστορία τῆς νήσου συγκινεῖ βαθύτατα πάντα ἐπισκέπτην αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων αἰσθημάτων ἐπροσκυνησάμεν τὰ ἱερὰ χρώματα τῆς ἱστορικῆς μονῆς.

Αἱ ἐκδρομαὶ πρὸς ἐπίσκεψιν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων παρέσχον τὴν εὐκαιρίαν γνωριμίας τῆς φύσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων. Ἀμφοτέρω παρουσιάξουσι πλεῖστα κοινὰ πρὸς τὰ τῆς Κύπρου ἀντίστοιχα. Ἰδιαίτερον ἐντύπωσιν ὅμως προκαλοῦσιν οἱ ἑλαιῶνες καὶ οἱ ἀμπελώνες. Οἱ πρῶτοι ἐκτεινόμενοι οὐ μόνον εἰς τὰς πεδιάδας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς χαμηλοτέρας ὄρεϊνὰς περιοχὰς ἐκτείνονται εἰς δόλιχρον τὴν νήσον, ἀλλ' ἰδίᾳ ἡ διαδρομὴ ἀπὸ Ἡρακλείου μέχρι Χανίων παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ θαυμάσῃ ὁ ἐπισκέπτης τὸ ἱερὸν δένδρον τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀφαντάτως ἐκτεταμέναν περιοχὰς παρεχούσας τὴν ἐντύπωσιν δασῶν ἕξ ἑλαιῶν. Οἱ ἀμπελώνες κατέχοντες μέγα μέρος τῆς γῆς τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου εἶναι ἐξαιρετικοὶ εἰς ἔκτασιν, σύστημα καλλιέργειας καὶ ποικιλίας τῶν παραγομένων σταφυλῶν. Διὰ τοῦτο ὁ νομὸς Ἡρακλείου χαρακτηρίζεται ὡς ὁ πλουσιώτερος νομὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπερβάλλον καὶ τὸν τῶν Σερρῶν τῶν διακρινόμενον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κανοῦ.

Πλὴν τῆς ὥραιας φύσεως εἶχομεν καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ θαυμάσωμεν τὴν κρητικὴν ζωὴν εἰς ἀναπαράστασιν Κρητικοῦ γάμου, χοροῦς καὶ γλέντια. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν χορευτῶν ἦτο ἀφάνταστος, συμπαρόυσσε δὲ οὗτος καὶ τοὺς ξένους συνέδρους συγχορευόντας μετ' αὐτῶν. Γιγαντόσωμοι ἀνδρικοὶ μορφαὶ ἀποτελοῦσι ζωντανὸν δείγμα τῆς κρητικῆς λεβεντιάς καὶ δικαιολογουσι τὴν τόσην φήμην περὶ αὐτῶν. Τινὰς τούτων ἐθαυμάσαμεν ἱσταμένους τιμητικῶς παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου εἰς Ἁγίον Ἡλίαν ἐν θέσει δεσποζούσῃ τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Ἡ ἐπίσκεψις εἰς τὸν τάφον τοῦτον προεκάλεσε ῥίγη συγκινήσεως εἰς τοὺς συνέδρους. Ταῦτα ἐκορυφώθησαν, ὡς κατατίθετο ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Συνεδρίου καθηγητοῦ Ν. Γωμαδάκη δάφνινος στέφανος ἐπὶ τοῦ ἀπλοῦ τῷ ὄντι τάφου συνοδεύσαντος τὴν κατάθεσιν διὰ τῶν μεσῶν θαθῶν νοημάτων λόγων «Εἰς τὸν μέγαν πολιτικὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον ποῦ ἀγναντεύει εἰς τὸν τάφον του τὴν θάλασσαν καὶ προστατεύει τὴν Ἑλλάδα». Ἡ ὥραιότης τῆς περιβαλλούσης φύσεως εἶναι ἀνυπέρβλητος, τὸ ἀέριτον τοῦ τάφου λίαν ὑποβλητικόν, τὸ δὲ παρακείμενον ἄγαλμα τῆς Ἐλευθερίας ἐν ἀρμονικῇ συναδελφότητι μετὰ τοῦ προασιπτοῦ αὐτῆς καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ χώρου, ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Συμβουλίου τοῦ 1897, ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ προσκυνητοῦ εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ καθιστᾶσι τοῦτον σύννον ἐπὶ μακρόν. Ἐτι περισσότερον συγκινεῖ ἡ παρὰ τὸν τάφον ἐπιγραφή ἡ περιέχουσα τὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἑλλήνων λεχθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐπικήδειον αὐτοῦ, δι' οὗ ἀπέκρουε τὰς κατ' αὐτοῦ ὡς μοιρο-

λάτρου κατηγορίας. 'Ο επικήδειος έχει ούτω:

«'Αγαπητοί φίλοι, ὁ προκείμενος νεκρὸς ἦτο ἕνας ἀληθινὸς ἄνδρας μὲ θάρρος μεγάλο, μὲ αὐτοπεποίθησιν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὸν λαόν, τὸν ὁποῖον ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. Ἵσως ἔκαμε πολλὰ σφάλματα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τοῦ ἀπέλειπε τὸ θάρρος, ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μοιρολάτρης, διότι ποτὲ δὲν ἐπερίμενεν ἀπὸ τὴν μοῖραν, νὰ ἴδῃ τὴν χώραν του προηγμένην, ἀλλὰ ἔθεσεν εἰς τὴν υπηρεσίαν τῆς ὄλο τοῦ πῦρ πού εἶχε μέσα του, καθεὶ δύναναι ψυχικὴν καὶ σωματικὴν».

Δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ τελειώσω τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς ἀποτελούσας ἔκφρασιν εὐχαριστιῶν πρὸς τοὺς ὀργανωτὰς τοῦ Συνεδρίου διὰ τὴν πνευματικὴν πανδασίαν καὶ τὴν παρασχεθεῖσαν διὰ ταύτης ἀπόλαυσιν, ἄνευ μνείας τῆς συγκινητικῆς φιλοξενίας τῶν κατοίκων τῆς ἠρωικῆς νήσου. Ἡ σὺθόρητος περιποίησις τῶν ξένων ἐδημοῦργησεν εἰς πάντας καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν. Εἰς τὰ χωρία, δι' ὧν διηρχόμεθα, οἱ κάτοικοι ὑπεχρέωνον τὰ αὐτοκίνητα νὰ σταματήσῃσι καὶ κόρραι ἐνδεδυμένοι κρητικὰς ἐνδυμασίας ἀνερχόμενοι εἰς ταῦτα προσέφερον μῆλα, καρύδια καὶ ἄλλους καρπούς τῆς ἐποχῆς. Δὲν πρέπει νὰ παραλίτω καὶ τὰς πλουσίας ἐπισημῶν δεξιώσεις, ἐν αἷς ἡ τῶν Δημάρχων τῶν κυρίων πόλεων τῆς νήσου, ὅθεν διερχόμεθα ἢ ἐμένομεν, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς καὶ τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου.

Διὰ τοῦτο ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Κρήτη ὑπῆρξεν ὄχι μόνον ὁ τόπος τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν, τοῦ Διὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ πατρις αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ιδιότητά αὐτοῦ ὡς Ξενίου.

Ἡ λήξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου ἐκηρύχθη κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν γενομένην ἐν τῷ κινηματοθεάτρῳ «Ἀπόλλων» τῶν Χανίων. Ὑπῆρξεν αὕτη μία ὡραία συγκέντρωσις, καθ' ἣν ἠκούσθησαν οἱ θερμότεροι λόγοι τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ τῶν διαφόρων χωρῶν. Κατὰ ταύτην ἀποχαιρέτων τὸ Συνέδριον καὶ τὸν Κρητικὸν λαὸν ἀπὸ μέρους τῆς Κύπρου ἐξέφρασα τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ ἡ Κύπρος θὰ δυναθῇ νὰ ἀνταποδώσῃ εἰς τὴν ἀδελφὴν Κρήτην τὴν φιλοξενίαν ὀργανοῦσα καὶ αὕτη ἀνάλογον Συνέδριον Κυπριακῶν Σπουδῶν ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι. Ἡ δῆλωση αὕτη συνωδέυθη ὑπὸ τῆς εὐχῆς, ὅπως τὸ Β' Διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον, τὸ ὁποῖον θὰ ὀργανωθῇ ἐν Χανίοις μετὰ πενταετίαν συμπύπτουσαν πρὸς τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ ὀλοκαυτώματος τοῦ Ἀρχαδίου, εὖρη τὴν Κύπρον ὡς τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, οὐχὶ δὲ ὡς ἰδιαιτέρον κράτος μακρὰν τῶν μητριακῶν ἀγκαλιῶν, ὧν τὴν στοργὴν αἰσθάνεται ὡς μεγίστην ἀνάγκην.

Δρ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

Ο ΕΡΜΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

Στὴν ἐποχὴ μας εἶναι πολὺ συνηθισμένον τὸ φαινόμενον, ὄχι μονάχα στὸ εὐρὸ κοινόν, μὰ ἀκόμη καὶ σ' ἀνθρώπους μορφωμένους, ἔργα Τέχνης, μὲ ἀξιώσεις μάλιστα πολλὰς φορές, νὰ παραμένουν ὀλωσδιόλου ἀκατανόητα. Καὶ τοῦτο συμβαίνει ὄχι μονάχα στὴν ἀφηρημένη ζωγραφικὴ, μὰ καὶ στὴ μοντέρνα ποίηση, τὴ μουσικὴ καὶ τὴ γλυπτικὴ.

Κριτικοί, λογοτέχνες, ποιητὲς, αἰσθητικοὶ καὶ διανοούμενοι, ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα τοῦτο τοῦ ἐρητισμοῦ στὴν Τέχνη πού παρατηρεῖται σὲ ἀνιούσα κλίμακα, προπαντὸς στὴ σύγχρονη Τέχνη. Καὶ προσπάθησεν ὁ κάθε ἕνας μὲ τὸ δικό του τρόπο νὰ δώσῃ μιὰ ἐξήγηση στὸ φαινόμενον τοῦτο. Ποῦ ὀφείλεται δηλαδὴ τὸ σύγχρονον ρεῦμα τοῦ ἐρητισμοῦ. Εἶναι ἀτύχημα πὼς οἱ πῶ πολλοί, δὲν προσπάθησεν νὰ δοῦν τὰ πράγματα μὲ ἕνα πνεῦμα ἀντικειμενικότητος, ἀλλὰ ἀντίθετα παρασύρθησαν σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες μερίδες. Εἶναι συνηθισμένον φαινόμενον ὁ θεωρητικὸς στοχασμὸς ὅταν ἀντιμετωπίζει ἕνα πρόβλημα, νὰ διαχωρίζεται σὲ ἀντίθετες λύσεις, ἔτσι πού ἡ κάθε μιὰ νὰ κοταλήγῃ στὰ ἄκρα καὶ στοὺς δογματισμούς. Ἡ ἀλήθεια ὅμως δὲν ἑρίσκεται στὶς ἀντινομίες, μὰ στὴ κριτικὴ ἀνασύνθεση τῶν ἀντιθέσεων.

Ἔτσι, κατηγόρησαν πολλοὶ τοὺς καλλιτέχνες πὼς ἐπίτηδες καλλιεργοῦν τὸν ἐρητισμὸν στὰ ἔργα τους γιὰ νὰ καταπλήξουν. Ἄλλοι εἶπαν πὼς μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ οὐσιαστικὸν νὰ εἰποῦν, καταφεύγουν στὸ ἀκατανόητον, τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ περιπλοκὸ γιὰ νὰ μᾶς παραπλανήσουν πὼς κάτι κρύβουν στὸ βάθος, κάτι θέλουν νὰ ποῦν, μὰ πού δὲν μποροῦμε ἡμεῖς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε.

Νὰ ὑποθέσουμε πὼς οἱ καλλιτέχνες δὲν ἐπιθυμοῦν τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ εὐρὸ κοινόν; Μὰ τότε γιὰ τί δημιουργοῦν; Κι ἀκόμη ἂν ὑποθέσουμε πὼς ἡ δημιουργία εἶναι γι' αὐτοὺς μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη ἀναπόφευκτη, τότε γιὰ τί τὰ δημοσιεύουν;

Μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀσχολήθηκαν καὶ μερικοὶ κορυφαῖοι τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Νεοελληνικῆς Διανόησης, σὰν τὸν Ε. Παπανοῦτσο, τὸν Γ. Σεφέρη καὶ τὸν Κ. Τσάτσο.

Ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος (περιοδικὸ «Προπύλαια» 1938) ἐπέκρινε τὸν ἐρητισμὸν στὴν μοντέρνα τέχνη καὶ καυτηρίασε τούτῃ τὴν τεχνολογία, σὰν ἀντίθετη πρὸς τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοσιν τῆς ὁμορφίας: - «Ὅσο κι ἂν ἡ ποίηση χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἔλλογη, συνειρμικὴ ἔκφραση, αὐτὸς ὁ χωρισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβῇ ἕνα ὀρισμένον ὄριο χωρὶς νὰ καταστραφῇ ἡ ἴδια ἡ ποίηση. Αὐτὸ τὸ ὄριο ἢ νέα ποίηση ἢ τὸ χαράζει μακρύτερα ἀπ' ὅτι πρέπει δίνοντας στὸ ἄλογο μεγαλύτερον χῶρον ἀπ'»

δ,τι μπορεί αισθητικά να καταλάβει ή το αρνείται έντελώς. Μιά τέτοια άρνηση του λόγου και του όρθου του μέτρου στην ποίηση είναι αντίθετη με τη βαθύτερη άρχή του ελληνικού πνεύματος και της ελληνικής ωραιότητας, αλλά είναι αντίθετη και με κάθε δυνατή αντίληψη του ώραίου».

‘Ο Γ. Σεφέρης («Διάλογος πάνω στη ποίηση», Αθήνα 1939) έξηγει το φαινόμενο του ερμητισμού με βάση τη συγκινησιακή θεωρία του Άγγλου καθηγητή J. Richards λέγοντας πώς «ή ποίηση είναι ή υπέρτατη μορφή της συγκινησιακής χρήσης της γλώσσας». (‘Ο Τσάτσος κι ο Σεφέρης έξετάζουν εδώ την ποίηση. Όμως οι άπόψεις τους ισχύουν και για την όλη Τέχνη). Έπομένως, κατά τον Σεφέρη, δέν πρέπει σ’ ένα έργο Τέχνης να αναζητούμε «νοήματα» αλλά «συγκινήσεις». Όντας λοιπόν άπροετοίμαστοι να δεχτούμε τη θεία συγκινησιακή μετάληψη της Τέχνης, αναζητούμε ιδέες και στοχασμούς, και μη βρίσκοντας τέτοια, άνίκανοι να νιώσουμε τη μουσική της ύλοκρουση, άντικρούουμε τά πάντα με τόν πέπλο του ερμητισμού.

‘Ο Ε. Παπανούτσος, κρίνοντας τούτες τις άπόψεις (Αισθητική, 3η έκδοση, σελ. 111) παρατηρεί πολύ σοφά πώς «όπως υπάρχει συγκινησιακή χρήση της γλώσσας μη ποιητική, έτσι και από το ποίημα δέν μπορεί να λείπει ένα κάποιο λογικό περιεχόμενο ή άλληλουχία ενός νοήματος πού θα συλληφθεί από τη διάνοια, ένας συλλογισμός πού για να γίνει άντιληπτός προϋποθέτει όχι μόνο φαντασία αλλά και κρίση». Παραδέχεται έτσι το συγκινησιακό στοιχείο στη Τέχνη χωρίς όμως να άπορρίπτει και το λογικό.

Αν και ή δωρεά της Τέχνης είναι ο «καθαρός με το νόημα του πλουτισμού και έξαγνισμού, της έπίτασης και της άνάτασης της συγκινησιακής μας ζωής», (Ε. Παπανούτσος Αισθητική, έκδ. 3η, σελ. 259) και μ’ όλο πού ή Τέχνη πηγάζει από το συναίσθημα και την φαντασία, θάταν πολύ παρακινδυνευμένο να άποκλείσουμε κάθε λογικό στοιχείο από το καλλιτέχνημα, και να υποστηρίξουμε την άπολυταρχία του συγκινησιακού στοιχείου. Τούτο θα ίσοδυναμούσε με την καταδίκη κάθε γνωστικού στοιχείου. Χωρίς όμως τά γνωστικά στοιχεία είναι άδύνατη ή κατανόηση ενός έργου Τέχνης.

‘Ο καθηγητής Henry D. Aiken ξεχωρίζει τέσσερεις τάξεις γνωστικών στοιχείων:— α) «Έμπειρία της ζωής». Με τούτο το στοιχείο μπορούμε να νιώσουμε και να κατανόησουμε καλύτερα ένα έργο Τέχνης.

β) «Πολιτιστικές Δοξασίες». Είναι οι ήθικο-φιλοσοφικές, θρησκευτικές, ιδεολογικές και γενικά παντός είδους ιδέες, γνωρίσματα του πολιτισμού κάθε εποχής. Το στοιχείο τούτο μās βοηθεί να νιώσουμε το καλλιτέχνημα πού κατά κάποιο τρόπο εκφράζει το πνεύμα της εποχής του. Για παράδειγμα ή Τέχνη της Άνα-

γέννησης. Χωρίς νάχουμε ύπόψη τις «Πολιτιστικές Δοξασίες» της εποχής, δύσκολα θα μπορούμε στο νόημα της.

γ) «Προϋποθέσεις για την ύπαρξη του καλλιτεχνικού διώματος». Διάφορες είναι οι προϋποθέσεις τούτες άνάλογες με την προσωπικότητα του άτομου, και την ικανότητά του να γίνεται δέκτης καλλιτεχνικών αναπαραστάσεων, και μετουσιώνοντάς τες σε διώματα, να νοιώθει πέρα για πέρα τη θεία μυσταγωγία της Τέχνης.

δ) «Είδικές καλλιτεχνικές γνώσεις», όπως είναι τά χαρακτηριστικά των έργων μās σχολής ή μās εποχής.

Τότερα άπ’ όσα εκθέσαμε παραπάνω, θα προσπαθήσουμε να δούμε πού όφείλεται το άκατανόητο πού χαρακτηρίζει την σύγχρονη Τέχνη, άφού είδαμε πώς με την κριτική άνάληψη πού ύπόβαλαν τις άπόψεις του Richards, ο Aiken κατέληξε στην άποδοχή και των γνωστικών στοιχείων.

Και πρώτα άπ’ όλα ο συμφυρμός ιδεών και δοξασιών της εποχής μās, φαινόμενο σπάνιο σ’ άλλες εποχές. Σήμερα παρ ότε άλλοτε, συγκροούνται ένα σωρό αντίθετες ιδέες, δοξασίες ήθικές, θρησκευτικές, ιδεολογικές, καλλιτεχνικές κλπ. Μέσα σε μιá τέτια θολωμένη εποχή, μιá εποχή τρικυμιωμένη, είναι πολύ φυσικό ή Τέχνη να είναι όρατή από μιá σκοπιά ερμητισμού σε άνθρώπους με τόσο διαφορετικές αντίληψεις και δοξασίες. Τέχνη κατανόητη άπ’ όλους, άδύνατο να ύπάρξει σε μιá κοινωνία με κομματιασμένες πεποιθήσεις. Γράφει κάπου πολύ χαρακτηριστικά ο Γ. Σεφέρης:—

«Κοινωνική Τέχνη δέ μπορεί να ύπάρξει σ’ ένα κόσμο πού δέν έχει συμφωνήσει πάνω στη λίστη του και δέν έχει λησμονήσει τις συζητήσεις και τις διαμάχες πάνω στο ζήτημα των καλύτερων θεών πού πρέπει να παραδεχτούμε».

Τότερα άς μη λησμονούμε πώς ή εποχή μās είναι ή εποχή της Τεχνικής και των φυσικών έπιστημών, όπου ή αντικειμενικότητα είναι γενική. Αντίθετα ή Τέχνη, — όντας στον αντίθετο μαγνητικό πόλο — κυριαρχείται από τον στενό ύποκειμενισμό, πρᾶγμα πού δυσκολεύει πολύ την κατανόησή της. Τούτο φαίνεται νάνα ιστορικός νόμος του πολιτισμού κατά τον George Boas, και πώς όσο σ’ ένα πολιτισμό ή έπιστήμη καλλιεργεί τη γενίκευση, άλλο τόσο ή Τέχνη τείνει στο άτομικό.

‘Ο Ε. Παπανούτσος παρατηρεί πώς ή «σαφήνεια» και ή «άσάφεια», ή «καθαρότητα περιγράμματος και διαύγεια όφης από το ένα μέρος, ρευστότητα μορφής, άμφίβολες φωτοσκιάσεις, ταλαντεύσεις άβεβαιότητας από το άλλο, είναι και τρόποι καλλιτεχνικής έπεξεργασίας του θέματος, παραλλαγές ύφους».

Άξίζει ακόμη να τονισθεί πώς ή εποχή μās είναι μιá εποχή πολύ κλειστή θάλλεγε κανείς, μιá εποχή πού έξατίας της κρίσης πού διέρχεται ή άνθρωπότητα, κάθε ένας παραμένει

έριμτικά κλειστός στον έαυτό του. Πολύ περισσότερο ό καλλιτέχνης πού νοιώθει πολύ καλά τó θανάσιμο κίνδυνο κάθε άνθρωπιστικής άξιας. Έτσι αφήνει και στο έργο του τόν ίδιο τόν έαυτό του, τήν πνοή του, μιá πνοή έρημτισμού πού τόν χαρακτηρίζει, κι είναι αποτέλεσμα τής ψυχικής άναταραχής πού διέρχεται και δέν θέλει νά τήν έξωτερικεύσει, μά και πού δέν μπορεί νά τήν κρύψει μέσ' τ' άδύτα τής ψυχής του.

Δέν παραβλέπουμε επίσης τή συγκινησιακή θεωρία πού τονίσαμε και πú πάνω, και ή όποια επιμένει πώς πρέπει νά αναζητήσουμε τó κάλλος εις τó άσαφές και τó μουσικό, χωρίς άπαιτήσεις για σαφήνεια και λογικό περιεχόμενο σ' ένα έργο Τέχνης, και πού στην έποχή μας βρήκε γόνιμο έδαφος.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Χρ. Μηλιώνη: «Παραφωνία», Διηγήματα. Γιάννινα 1961.

Τά 11 διηγήματα τής συλλογής «Παραφωνία» τού κ. Χριστόφορου Μηλιώνη είναι έλα διηγήματα τής μοναξιάς. Οί ήρωες τους έχουν κλειστή πίσω από τά τείχη τους και κοιτάζουν από μιá σχισμή τόν κόσμο. Άλλά με πόση λαχτάρα...

Θά ήθελαν νά επικοινωνήσουν. Είναι όμως όλοι τους άποτυχεμένοι. Συνήθως ή άποτυχία τους είναι έρωτική. Γι' άγνωστους, πού δέν ενδιαφέρουν άλλωστε, λόγους άποξενώθηκαν από τó αγαπημένο τους πρόσωπο, στο όποιο είχαν έναποθέσει όλη τους τή λαχτάρα για έπαφή με τούς ανθρώπους. Η πρώτη αυτή άπώλεια είναι κι' ή μοναδική. Χαμένοι τριγυρίζουν στους δρόμους, περιμένουν στα πάρκα, ελπίζουν ανέλπιδα. Ποτέ δέν ξαναβρίσκουν ό,τι έχασαν, κι άν αντικρύσουν από μακριά μιá μορφή ντυμένη σέ γαλάζιο άδιάβροχο νά πλησιάσει, δέν είναι παρά αντικατοπτρισμός.

Δέν είναι φτιαγμένοι για τήν έρωτική δολκλήρωση, για τήν έπιτυχία. Είναι οί αώνιοι άποτυχεμένοι, καταδικασμένοι από τόν έαυτό τους και τή μοίρα σέ άδιάκοπη μοναξιά, σέ συνεχή νοσταλγία, σέ άτελείωτη αναζήτηση. Πίσω από τó θαιπό τζάμι τής κάμαρής τους βλέπουν τή ζωή νά περνά και δέ μπορούν, μά ούτε και θέλουν νά τής κουνήσουν τó χέρι...

Μοναξιασμένοι έχουν χάσει και τήν ικανότητα τής επικοινωνίας με τή γλώσσα. Μιλούν έλάχιστα τις έλάχιστες φορές πού έχουν με κάποιους νά μιλήσουν (συνήθως άλλους πού μάτιας περιμένουν νά φανή μιá μορφή από τó βάθος), εκφράζονται άσυνδέτα, χωρίς λογικό είρμό, με μισόλογα...

Τó διήγημα τού Μηλιώνη κινείται σαφώς σ' ένα κλίμα συμβολισμού, χρησιμοποιεί μονντά ζωάματα στις σκόπια άφρυσμα βαλμένες πιελιές του, άκολουθεί με ύπομνη και συμπά-

θεια τή συνειρμική πορεία τών ήρώων του, αφαιρώντας από τó κείμενο περισσότερα από όσα παραθέτει. Ο χαρακτήρας τών διηγημάτων του αυτό άπαιτεί (δταν ό κ. Μηλιώνης ξεχνά τó σοφό αυτό κανόνα ξεπέφτει στον υπερβολικό αίσθηματισμό τού «Ένα μικρό σπουγγίτι»). Στα διηγήματα τής συλλογής δέν υπάρχει πλοκή, δέν υπάρχει υπόθεση, δέν υπάρχει δράση. Ο άναγνώστης είναι ύποχρεωμένος νά χρησιμοποιή συνεχώς τή φαντασία και τήν εύαισθησία του για νά συμπληρώσει. Ομως δέχεται με πολλή σαφήνεια τά άπεγνωσμένα μηνύματα μέσα από τή διαλυμένη άτμόσφαιρα τών διηγημάτων τού κ. Μηλιώνη και συμπαθεί.

Τó μειονέκτημα τής συλλογής είναι ή όμοιομορφία. Καμιά φορά, σάν αρχίσεις νέο διήγημα, έχεις για μιá στιγμή τήν έντύπωση πώς συνεχίζεις τó προηγούμενο. Όλα είναι γραμμένα σέ μιá έλάσσονα κλίμακα κι ή μελωδία πού αποδίδουν κάποτε φαίνεται πολύ γνωστή. Ταυτόχρονα όμως — και κατά περίεργο τρόπο — ή συλλογή συνολικά έχει πú πολλή δύναμη από κάθε διήγημα ξεχωριστά. Θέλω νά πώ, σάν κλείσει τή συλλογή αισθάνεσαι καλύτερα τó συγγραφέα παρά σάν τελείωσης ένα διήγημα του. Είναι σά νά διάβασες μιá ποιητική συλλογή μ' ένα θέμα: τή μοναξιά.

Όπωσδήποτε, θά ξεχωρίσω τέσσερα από τά διηγήματα τού κ. Μηλιώνη. Τά «Άνταρσία», «Τά Νήματα», «Δουλούδια για τούς πεθαμένους» και «Σέ λύση παληάς σχολής». Τó πρώτο, επικίνδυνο πολύ για πρόχειρη εκμετάλλευση, είναι όσο γίνεται λιγόλογο και λιτό, με τήν αώνια μορφή τής μητέρας νά διερωτάται και νά μη ρωτά, νά άνησυχή και νά μη τολμά, νά θέλει νά βοηθήσει και νά μη μπορεί. Τó δεύτερο ύποβλητική αναζήτηση τού νήματος τής Άριάδνης πού θά προσφέρει τή διέξοδο, τó τρίτο, τó πú άδρό τής συλλογής με τó δαυεισμένο συμβολισμό του, τó τέταρτο, τελευταίο τής συλλογής, είναι σά νά κατευθύνει όλους τούς ήρωες τών διηγημάτων στην λύση τής παληάς σχολής πού προτύμησε ό έσχατος. Στην πραγματικότητα δέν υπάρχει κανένας από τούς ήρωες τών 11 διηγημάτων τού κ. Μηλιώνη, πού νά μη ήταν δυνατό, νά καταλήξει στην παληάς, άλλα και νέας, σχολής λύση. Και τó παράθυρο πού κλείνει στο τελευταίο διήγημα και χωρίζει δυό μορφές είναι τó μοτίβο πού μονότροπα άφηγείται ό συγγραφέας.

Υποθέτω ή «Παραφωνία» είναι τó πρώτο βιβλίο τού κ. Μηλιώνη. Θα περιμένουμε κι άλλα βιβλία του, για νά δούμε τήν έκταση τών δυνατοτήτων του.

Ο δ. Έλύτη: «Προσανατολισμοί», 6' έκδ. Άθήνα, 1961.

Οί εκδόσεις «Γαλαξία» μάς προσφέρουν στη σειρά τών όμοιομορφων εκδόσεών τους τούς

«Προσανατολισμούς» του Όδυσσέα Έλύτη. Η έκδοση αυτή του «Γαλαξία» περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς: τὰ «Πρῶτα Ποιήματα», τὸν «Προσανατολισμὸν», τὴν «Κλεψύδρην τοῦ Ἀγνώστου», τὴν «Σποράδες» καὶ τὴν «Θητεία τοῦ Καλοκαυριοῦ». Ὅλα αὐτὰ τῆς συλλογῆς εἶναι ἀπὸ καιρὸ ἐξαντλημένα, γι' αὐτὸ καὶ εὐγνωμονοῦμε τὴν ἐκδόσει «Γαλαξία» πού τὰ κάμνουν προσιτὰ καὶ μάλιστα σὲ τόσο λογικὴ τιμῇ.

Ἡ ἐπανέκδοσις αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ κάμνει δυνατὴ μιὰ ἐπανεκτίμησις τῆς ποιήσεως τοῦ Έλύτη. Τριάντα περίπου χρόνια μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν πρώτων ποιημάτων του στὸ πρωτοποριακὸ περιοδικὸ «Νέα Γράμματα» (στὰ 1935) μπορούμε πῶς ψύχραμα νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὴν προσφορὰ τοῦ Έλύτη στὴ νεοελληνικὴ ποίησις.

Ἡ λυρικὴ ποίησις στὴν Ἑλλάδα γύρω στὰ 1930 βρισκόταν σὲ ἐπικίνδυνη στασιμότητα. Ὁ Παλαμᾶς εἶχε γίνοι πῶς προσωπικότητος τῶν γραμμάτων καὶ εἶχε παύσει νὰ εἶναι ποιητῆς, ὁ Σικελιανὸς ἔδωκε πολὺ καιρὸς ὅτι οὐσιαστικὸν εἶχε νὰ δώσει, ὁ Καρυωτᾶκης ἐξάντλησε στὸ ἄτομό του τὸν θανατηφόρο πεσσιμισμὸ τῆς γενιᾶς του, ὁ Καβάφης στὴ μακρινὴ Ἀλεξάνδρεια εἶχε ἤδη δημιουργήσει χωρὶς ἄμεσες ἐπιδράσεις τὸ θαυμαστὸ ἔργο του, ὁ Βάρναλης προτίμησε τὴν σὲ ποιητικὴ μορφὴ κοινωνικὴ προπαγάνδα καὶ οἱ ἐλάσσονες λυρικοὶ ποιητῆς μας (Πορφύρας, Μαλακάσης, Γροντάρης, Οὐράνης) ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖοι ἀπολογητῆς (μὲ λίγα τραγοῦδια ὁ καθένας) μιᾶς παραδόσεως, πού βοῦσε γιὰ ἀνανέωσιν.

Τὰ ἴδια προβλήματα ἀντιμετώπιζε καὶ ἡ Εὐρώπη γενικώτερα. Τὰ ἔλυσεν δὲ ἀκολουθώντας δυὸ ξεχωριστοὺς δρόμους, τὸ δρόμο πού μόνος τράβηξε ὁ Eliot δημιουργώντας τοὺς μονιμότερους μοντέρνους ἐκφραστικούς τρόπους καὶ τὸ δρόμο τῶν σουρρεαλιστῶν κυρίως (οἱ φουτουριστῆς καὶ οἱ ντανταῖστῆς δὲν εἶχαν παρὰ πολὺ περιορισμένη ἀπήχησις). Στὴν Ἑλλάδα μετᾶφρασαν τὴν δυὸ αὐτῶν ξεχωριστῶν πορείων οἱ δυὸ σημαντικώτεροι ποιητῆς τῆς γενιᾶς αὐτῆς, ὁ Σεφέρης καὶ ὁ Έλύτης. Ὁ Σεφέρης πρώτος μετὰ τὴν «Στροφή» ἀνανεώνει τὴν παράδοσιν χωρὶς νὰ τὴν καταλύσῃ καὶ στερεὰ τὴ συγκρατεῖ καὶ τὴν ὀδηγεῖ μετὰ τὸ «Μυθιστόρημα» σὲ ὄριμες ἐπιτεύξεις σὲ μιὰ νέα στοχαστικὰ διαλεγμένη μορφῇ.

Ἄν ὁ Σεφέρης εἶναι ὁ συντηρητικὸς ἐπαναστάτης, οἱ Ἕλληνες σουρρεαλιστῆς φιλοδοξοῦν νὰ γίνωσιν οἱ ριζοσπάστες ἐπαναστάτες. Ὁ Ἐμπειρικός καὶ ὁ Ἐγγονόπουλος ξεκόβουν ἀπὸ τὸν ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀκολουθοῦν ὡς τὰ ἔσχατα ὄρια (στὰ ὄρια κομποῦ καὶ σοβαροῦ) τὸν ὄνειρικὸ κόσμον. Ἀνάμεσα στίς δυὸ αὐτῶν κοινῆς στίς ἐπιδιώξεις ἀλλὰ διάφορες στὴ νοοτροπία τάσεις κινεῖται ὁ Έλύτης. Ἡ ἐμφάνισή του στὰ Νέα Γράμματα μετὰ τὰ «Πρῶτα ποιήματα» εἶναι σοβαρὸ γεγονὸς στὴ νεοελληνικὴ

ποίηση.

Φιδολοξεῖ νὰ εἶναι, καὶ γίνεται, ὁ «ἰσορροπημένος» σουρρεαλιστῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δημιουργὸς πού θὰ κρατηθῆ πέραν ἀπὸ τὴν ἐκπληξὴ τοῦ καινούριου, πού θὰ ξεπεράσῃ τὴ μόδα μιᾶς δεκαετίας, πού δὲ θὰ καταλήξῃ ἀπλῶς γιὰ μιὰ στιγμή ἀλλὰ θὰ ἀπηχῆ, μονιμότερα, καὶ στίς κατοπινῆς γενεῆς.

Κρίνοντας σήμερα τὰ ποιήματα τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Έλύτη διαπιστονοῦμε πῶς οἱ προσθεῖς τοῦ ποιητοῦ δικαιώθηκαν ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὁ ἄκρος σουρρεαλισμὸς τοῦ Ἐμπειρικοῦ προκαλεῖ ἐν πολλοῖς σήμερα τὴ θυμηδία, ὅσο καὶ ἂν ἐξυτηρητέος καίτοι σκοπὸς προπολεμικᾶ. Ὁ συγκρατημένος σουρρεαλισμὸς τοῦ Έλύτη ὑποβάλλει καὶ σήμερα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο πού ὑπόβαλλε πρὶν τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τὸ ἡλιόλαστο Αἰγαῖο του ἀναδίνεται καὶ σήμερα ἡ ἴδια πρωτογενὴς δροσιά, ἡ ἀλύρα τῆς θάλασσας του δημιουργεῖ τὴν ἴδια αἰσθησιακὴ χαρὰ πού δημιούργησε στοὺς νέους τοῦ 35—40. Οἱ λαμπρές, ἀπροσδόκητες εἰκόνες του ἔχουν τὴν φρεσκάδα τῆς νεότητος, οἱ ἐρωτικῆς ἐπιπλήσεις του, οἱ ἐρωτικῆς ἀναζητήσεις του, τὸ ὄλο θέρη ψηλάφημα του στὰ πράγματα τοῦ κόσμου δίνουν τὴν ἐντύπωση πῶς γίνονται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ ἓνα ποιητῆ μετὰ μάτι καθαρό, μετὰ καρδιὰ ὀλιάνοικτη, μετὰ μυαλὸ ὄλο παιδικὴ περιέργεια, μετὰ αἰσθήσεις ὄλο ἐφηβικὴ ἐρεθιστικότητα.

Ὁ Έλύτης ἀφήνεται βέβαια, σὰν τοὺς ὑπολοιποὺς σουρρεαλιστῆς, στὸ σκοτεινὸν συζηρημὸν κόσμον τοῦ ὄνειρου, πού ἀπολύτρωσε ἀπὸ τὴν δυναστεία τοῦ νοῦ ὁ Φρόϋδ. Ὅμως εἶναι φανερὴ πίσω ἀπὸ κάθε εἰκόνα, ἀπὸ κάθε λέξη, ἀπὸ κάθε ποίημα συνειδητὴ καλλιτεχνικὴ δημιουργία τοῦ ποιητοῦ, μορεῖ ὁ στοχαστικὸς ἀναγνώστης νὰ διακρίνῃ τὸν συνεχῆ ἔλεγχον ἐνὸς ὑπερευαίσθητου καλλιτέχοντος πού γνωρίζει ἀπὸ λογοτεχνικὸ ἐνστικτο καὶ περισσή καλλιέργεια ν' ἀφήνεται στὸν γοητευτικὸν κόσμον τοῦ ὄνειρου, ἀλλὰ ταυτόχρονα νὰ συγκρατῆται σὲ μιὰ δεδομένη κατεύθυνση.

Διαβάστε τοὺς στίχους τοῦ «Αἰγαίου» τὸ θαυμαστὸ «Κλίμα τῆς Ἀπουσίας» τὸ ἑξαίσιο «Ἐπίγραμμα» του, τὴν «Πεντάμορφη στὸν κῆπο», τὴν «Τρελλὴ Ροδιά», τὴν ὑπέροχην, μουσικώτατην, πανέμορφη «Μαρίνα τῶν Βράχων», τὴν «Εὔα», τὴν «Ἐπέτειο» καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπὸ τοὺς «Προσανατολισμοὺς» καὶ πίσω ἀπὸ τοὺς στίχους θ' ἀντικρύψετε τὴν στοχαστικὴν μορφὴν τοῦ ποιητῆ νὰ ἀπεργάζεται σὲ ἐργαστήρι του τὴν λαμπρῆς εἰκόνες τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, μετὰ τὴν ἴδια ἐπιμονὴ πού, ἄς ποῦμε, ὁ Παλαμᾶς ἔδενε τὰ νοήματα τῶν ποιημάτων του.

Καμιά φορὰ ὁ Έλύτης φτάνει σὲ ἄψυχα κατασκευάσματα, σὰν μένει μοναχὰ σὲ μιὰ στενὴ ἐπιφάνεια πού δὲ δικαιολογεῖ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴν ὑπαρξὴ τῆς. Κι ἔτσι βρίσκουμε στὴ συλλογὴ λεκτικὰ πυροτεχνήματα σὰν τὸ «Διόνυσον» ἢ πολλὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν

«Συναυλία τῶν Γυακίνθων», πού μ' ἔνα φύσημα τ' ἀνέμου σπάνε σάν τις φρονιές σαπυνοφουσκες τῶν παιδικῶν μας χρόνων ἢ σάν τὰ πολύχρωμα μπαλόνια...

Ἡ ἄρνηση τῆς Μορφῆς στή Λογοτεχνία, εἶναι ἄρνηση τῆς Λογοτεχνίας. (Τὸ ἴδιο σὲ κάθε τέχνη). Μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ πρόσκαιρα γιὰ τὴν ἀναζήτηση νέων μορφῶν, νέας τεχνολογίας, ὅμως αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἡ ἄρνηση τῆς μορφῆς εἶναι ἀπόπειρα αὐτοκτονίας γιὰ τοὺς ζηλωτές. Ἄν δὲ δοθῇ με συνειδητὴ Λειτουργία καὶ Ἐλεγχο τοῦ Λόγου ἢ ἐντύπωση τῆς μορφῆς, ἂν δὲ μορφοποιηθῇ τὸ ἄμορφο, ὁποιοδήποτε ὑλικὸ δὲ θάνα τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἄμορφο ὑλικὸ καὶ ὁποσοδήποτε μὲ κανένα τρόπο Τέχνη. Ὁ Ἐλύτης κατῶρθωσε σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του νὰ μορφοποιήσῃ τὸν ἀσύντακτο ὄνειρικὸ κόσμον πού τὴν τὴν γοητεία ἐξασκεῖ στοὺς σουρρεαλιστὲς καὶ κέρδιζε μονιμώτερη θέση ἀπ' ὄλους ἐκείνους πού πίστεψαν πὼς ὁ ὄνειρικὸς κόσμος καὶ ἡ ἄτεχνη παρουσίασὴ του ἀρκοῦν γιὰ νὰ δώσουν τέχνη.

Κανεὶς ἐξ ἄλλου δὲ μπορεῖ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἐπίδραση πού ἐξάσκησε καὶ ἐξασκεῖ ὁ Ἐλύτης στὴ νεώτερη ποίησίν μας. Ἄλλο ἂν ἡ φωνὴ τοῦ Σεφέρη φτάνει βαθύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη στ' αὐτιά μας. Ὁ Ἐλύτης γέμισε τὸ δικό του, προσωπικὸ, χῶρον στὴ νεοελληνικὴ ποίηση καὶ ἡ ἔκδοσι τῶν «Προσανατολισμῶν» τὸ 1961 πείθει τοὺς προσεκτικὸς ἀναγνώστες γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς νέας ποιητικῆς φωνῆς πού πρωτακουστήκε τὸ 1935 καὶ ὄδηγεῖ στὸ πολὺ πιθανὸ συμπέρασμα πὼς ἡ φωνὴ τοῦ Ἐλύτη θὰ ἤχη μέσα ἀπὸ τὰ ποιήματά του μὲ τὴν ἴδια φρεσκάδα πού ἤχει καὶ σήμερα στὰ κατοπινα χρόνια.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΑΜΩΝ

ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ κ. Κ. ΜΟΝΤΗ

Ἐπὶ τὸν τίτλον «Ἐνας Κύπριος ποιητῆς» δημοσιεύτηκε στὴν Δωδεκανησιακὴ ἐφημερίδα «Ροδιακὴ» τ' ἀκόλουθο κριτικὸ σημείωμα τοῦ κ. Γ. Παράσου γιὰ τὸν κ. Κώστα Μόντη:

«Ποίηση εἶναι ὁ ταχυγραφικὸς κώδικας πού καταγράφει τὶς συγκινήσεις τῆς στιγμῆς, τὶς ἐφημερες καὶ ὅμως τόσο ἀποφασιστικὲς στὴν ἐπίδρασίν τους καὶ στὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου. Αὐτὴ τὴν ποίηση τῶν στιγμῶν πού κλείνουν τὰ διάφορα μικροεπίπεδα καὶ μικροσυμβάντα τῆς ζωῆς μας, παίρνει ὁ Κύπριος ποιητῆς Κώστας Μόντης γιὰ νὰ συνθέσῃ τὰ μικρὰ ἀριστουργήματά του πού καθρεφτίζουν ἀκριβῶς τὶς διαθέσεις καὶ τὶς συγκινήσεις τῆς καθημερινότητος. Δὲν ἔχουμε ἐδῶ τὴν πλατεία σύνθεση, τ' ἀδρᾶ σκιαγραφήματα, ἂν τέτοια ὑπάρχει ἔκφραση τῶν εἰδώλων τῆς καρδιάς. Ἀγωνίες καὶ χαρές, προσδοκίες καὶ ἀπογοητεύσεις, ψυχολογικὲς καταστάσεις, ἐνδοσκόπηση καὶ

ἄσκοπη περιπλάνηση τοῦ ματιοῦ στὰ μακρυνὰ καὶ τ' ἀσύλληπτα, εἶναι ὅ,τι χαρακτηρίζει τὶς «Στιγμές».

Τὰ ὄνειρά μας ἔφυγαν κρυφὰ
στὶς μύτες τῶν ποδιῶν τους,
τοὺς ὀρίζοντές μας τοὺς τετραγώνισαν
τὰ κάγκελλα τῆς φυλακῆς.

Σὲ τέσσερις στίχους κλείνεται ὅλη ἡ ἀπόγνωση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου πού βρίσκεται μὰ καλὴ πρωΐα χωρὶς ὄνειρα, καὶ τὸ χειρότερο χωρὶς πιά νὰ μορῆ νὰ ἐλπίσῃ σὲ ὄνειρα. Καὶ κάπου μὰ ἄλλη «Στιγμὴ»:

Οἱ τσάντες μας εἶναι γεμάτες ἄνθη
γιὰ τὰ φουφούς,
τὰ μάτια εἰδοποιήθηκαν πὼς θὰ κλάψουν

Τὰ ἐρείπια τῆς ζωῆς δὲν προετοιμάζουν παρὰ τὴν ἀπόγνωση, δὲν τροφοδοτοῦν παρὰ τὰ δάκρυα. Παντοῦ χαλάσματα. Καὶ κάπου ἄλλου:

Πέρασε ὁ καιρὸς πού κρατούσαμε ἀπ' τὸ
χέρι τὴν καρδιά
καὶ πηγαίναμε τὴν Κυριακὴ στὴν
ἐκκλησιά.
Τώρα μπήκαν ὅλα στὸν καθρέφτη,
τώρα ἔγιναν ὅλα παλιὲς φωτογραφίες.

Δὲν θυμᾶμαι πούθενά ἄλλου νὰ ἔχω διαβάσει σὲ τόσο λίγες γραμμὲς τὴν ἐντονὴ τραγικότητα καὶ τὴν πληρότητα μᾶς κατάστασης πού προσδιορίζει τὸ ἄγχος τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ «Στιγμές» τοῦ Μόντη μᾶς ἀνοίξαν διάπλατα τὰ μάτια, μᾶς ἔμαθαν ν' ἀγαποῦμε τὶς λεπτομέρειες πού συνθέτουν τὴ ζωὴ μας, μᾶς ἐξοικειώσαν μὲ τὶς ὀδύνας, μᾶς συναδέλφωσαν μᾶς στὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρον. Μᾶς ἔδωσαν τὸ αἶσθημα τῆς σφαιρικότητος:

Σύμφωνοι, μὰ τί νομίζεις;

Ὅλα - ὅλα δυὸ φεγγάρια, τρία φεγγάρια
ἔχει τὸ καλοκαίρι.

Τὴν ἀδιάκοπη ροὴ τοῦ χρόνου, αὐτὸ τὸ τρελλὸ κατρακύλισμα τῶν ἐποχῶν πὼς καλύτερα νὰ τὸ μεταδώσουμε;

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς συλλογῆς δὲν εἶναι πιά οἱ στιγμές, εἶναι οἱ περιπτώσεις, τὸ πλατὺ θάλαγα ξετύλιγμα τῆς σκέψης. Ἐδῶ ὁ ποιητῆς ἀφήνει τὸ αἶσθημα νὰ κυλήσῃ στὴ διάρκεια. Κάποιοι Καθαφικὸι ἀντίλαλοι δὲ ζημιώνουν, Δείχνουν μόνο πὼς ὁ ποιητῆς ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ περνᾷ ἀπὸ περιοχὲς πού ἄλλοι πέρασαν χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ χάνῃ τὸν προσανατολισμὸ του, οὔτε τὰ χνάρια τὰ δικὰ του νὰ μετρεῖνται μὲ κείνα πού σημάδεψαν τὴν ἱστορία. Ἐξωορίζω ἀπὸ τοῦτο τὸ δεύτερο μέρος τὸ «Χρυστάλλα». Ἐχει πολὺ νόνο, πολλὴ ἀλήθεια, πολλὴ ἀνθρωπιά. Καὶ τὸ «Ὁ χορὸς τῆς Μαργαρώς» πού κλείνει πολλὴ λεβεντιά, πολὺ δημοτικὸ στοισεῖο, πολλὴ ἀπλότητα καὶ κίνηση, πού εἶναι μὰ σύγχρονη μπαλλάντα:

Ἄπ' τὸν καιρὸ πού ἡ Μαργαρά
παντρεύτηκε
δὲ χάρηκε τραγούδι τὸ χωριό,
δὲ χάρηκε χορὸ
Κ' οἱ γάμοι μαραζιάρικοι
κι' ἄκεφοι οἱ βιολιτζήδες
χωρὶς τὴ Μαργαρά...

Μὲ τὸν Μόντη βρισκόμαστε στὸ χῶρο τῆς ποίησης, τῆς συγκίνησης, τῆς ἀνθρωπιάς, κ' εἴμαστε εὐτυχεῖς γιατί τώρα πιά μπορούμε νὰ σφιζοῦμε τὸ χεῖρ ἑνὸς πραγματικοῦ ποιητῆ, ἑνὸς ἀνθρώπου πού ζῆ έντονα στὸ χῶρο τῆς ποίησης, ὅπου αὐτοδικαίως ἔχει πολιτογραφηθῆ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Σ τ ε φ. Κ ω) ν ἰ δ η, Πάφος. Καὶ τὰ δυὸ δημοσιευτήκανε στοὺς «Κυπριακοὺς Καιροὺς». Τὸ ἄλλο δημοσιεύεται σ' αὐτὸ τὸ τεύχος. Μ ι χ. Ι Κ ο υ τ, διδάσκαλος Κυπερούντα. Δὲν καλοδιαβάζουμε τὸ ἐπώνυμό σας. Τῆ μελετοῦλα σας μπορούμε νὰ τὴ δώσουμε στοὺς «Κυπριακοὺς Καιροὺς» ἂν μᾶς ἐξουσιοδοτήσετε πρὸς τοῦτο. Γράψατε καθαρά τ' ὄνοματεπώνυμό σας. Π α ν. Π α ν α γ ι ω τ ὀ π ο υ λ ο, Λευκωσία: Εὐχαριστοῦμε. Ἔχουμε δώσει τὸ γαλλικὸ κείμενο γιὰ νὰ μεταφραστῆ. Ἄ ν δ ρ. Κ ω ν) ν ἰ δ η, Ἐγκωμη: Πήραμε καὶ τὰ δυὸγράμματά σας. Βιάζεστε ὅμως. Ὁ φρότος ἀλληλογραφίας εἶναι ἀφάνταστος. Πάντως τὰ ποιήματά σας ἔχουν πνοή. Κι' ἐξάπαντως θὰ προχωρήσετε. Ἄλλὰ χρειάζεστε ν' ἀναπτύξετε τὴν τεχνικὴ. Κι' αὐτὴ ἔρχεται σιγά-σιγά μόνη τῆς καὶ μὲ τὴν ἄσκηση. Σᾶς συμβουλευοῦμε νὰ διαβάσετε καὶ νὰ δοκιμάσετε. Μιά μερά θὰ πετύχετε στὸν σκοπὸ σας. Ν. Π α ν α γ.—Π α ρ α λ: Ὑστερεῖ ἀπὸ τὸ προηγούμενό σας, παρόλο πού ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἔχει στίχους μὲ πολὺ συγκίνηση κ' εἰλιγρίαινα. Γ ε ρ α σ. Γ ρ η γ., Ἀθήνα: Θὰ δημοσιευθῆ στὸ τεύχος Δεκ. Μ υ ρ. Χ ρ ι σ τ ο φ., Λάρνακα: Σᾶς γράψαμε. Ἄ Α. Γ ε ω ρ γ.—Κ υ π ρ., Πόλη: Σᾶς ἔχει ἀποσταλῆ μὲ τὴν ΚΕΜ. Δ α Ἰ ά ν θ η: Ἀρχίζουμε δημοσίευση ἀπ' τὸ ἐπόμενο τεύχος. Δ ι ο ν. Τ ρ ο β.: Συμφωνοῦμε. Θὰ σᾶς ἀποστέλλονται τὰ τεύχη. Ν. Σ τ α υ ρ., Λάρνακα: Θὰ δημοσιευθῆ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπόμενα τεύχη. Α. Π λ α τ.: Θὰ δημοσιευθῆ στὸ τεύχος τοῦ Γενάρη ἢ Φλεβάρη. Ἄ Α. Τ α λ α ν τ. Καϊμακλί: Διαβάσαμε ὅλα μὲ προσοχή. Ἔχετε ταλέντο. Χρειάζεστε, ὅμως, μακρὰν ἄσκηση γιὰ ν' ἀναπτύξετε τὴν τεχνικὴ. Μὴ βιάζεστε. Εἰ ρ. Π α ν α γ., Σκάλα: Σᾶς γράφομε ξεχωριστά. Ἄ ν τ ρ ε ε α ς Χ α τ ζ η λ ο ἴ ζ ο υ, Κτήμα: Ἔχετε ταλέντο. Διαβάζετε. Θὰ δημοσιεύσουμε τὸ «Σκλάβο».

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Ὁ δ ρ Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ ι ς ἔχει ἀντιπροσωπεύσει τὴν Κύπρο στὸ Πρῶτο Διεθνὲς Κρητολογικὸ Συνέδριο.

—Ὁ Δῆμος Λεμεσοῦ διοργάνωσε εἰδικὴ γιορτὴ γιὰ τὸν δημοσιογράφο καὶ ζωγράφο Νίκο Νικολαΐδη μὲ κύριον ὁμιλητὴ τὸν κ. Π ἄ ν ο Γ α λ ι α δ ῶ ρ ο.

—Στὴ Γκαλερὸ «Ἀπόφαση» ἔγινε τιμητικὴ δεξίωση γιὰ τὸν διαλεχτικὸ ποιητὴ κ. Π α ὐ λ ο Λ ι α σ ἰ δ η σ π ἰ ς 16 Ὀκτ. Μίλησαν γιὰ τὸν τιμώμενο οἱ κ.κ. Γ. Λ υ σ ι ῶ τ η ς καὶ Π ἄ ν ο ς Γ α λ ι α δ ῶ ρ ο ς.

—Στὶς 16 Ὀκτ. ἄνοιξε ἔκθεση Ἀμερικανικῆς Μεταξογραφίας στὸ Οἶκμα Πληροφοριῶν τῶν ΗΠΑ (Λευκωσία).

—Ἡ ἐφορεία τῆς Δραματικῆς Σχολῆς τοῦ «Θεάτρον Τέχνης» ἔχει καταρτισθῆ σὲ σῶμα ὡς ἐξῆς: κ. Κ. Χ ρ ο υ σ ά ν θ η ς, πρόεδρος, κ. Ρ ο γ. Λ ο ἰ ἰ ἴ δ η ς, γραμματέας καὶ κ. Ε ἄ ν θ ο ς Λ υ σ ι ῶ τ η ς, σύμβουλος.

—Στὶς 19 Ὀκτ. ἔγινε στῆν μεγάλη αἴθουσα τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως ἐπίσημος παράδοσις πρὸς τὸ σῶμα τῆς προσφορᾶς ἀπὸ 850 τόμους τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου.

—Στὶς 18 Ὀκτ. ἔγιναν τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ μνημεῖου Φ. Πίττα στὸν περίβολο τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας.

—Στὸ 12ον Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸ Συνέδριο στῆν Ἀρχίδα ἡ Κύπρος ἐκπροσωπήθηκε ἀπὸ τοὺς κ.κ. Κ. Χατζηψάλτη, Κ. Κύρη καὶ Α. Στυλιανοῦ. Οἱ ἀνακρινάσεις τῶν Κυπρίων Βυζαντινολόγων ἦσαν: Κ. Χατζηψάλτη, Φιλῆξενος, Κύπριος ἀρχιεπίσκοπος τοῦ βου αἰῶνος, Κ. Κύρης, Οἱ Γλώσσες τῆς Βυζαντινῆς Διπλωματίας, Α. Στυλιανοῦ, Κυπριακὲς ἀγιογραφίαι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Μίλησε ἐπίσης γιὰ Κυπριακὰ θέματα ὁ πρῶην Διευθυντῆς Ἀρχαιοτήτων Κύπρου κ. Megaw καὶ ὁ καθηγητῆς Γ. Ζώρας (Κυπριακὲς ἀγιογραφίαι τοῦ ἰβ' αἰῶνος καὶ ἄγνωστη παραλλαγή τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ἐναλλάξ). Ὁ Κύπριος τοῦ Λονδίνου κ. Σωφρονίου μίλησε γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ Ἀκαθίστου, πού ἔδειξε μὲ στατιστικὰ στοιχεῖα πὼς δὲν ἦταν ὁ Ρωμανός.

Στὸ ἴδιον Συνέδριο ἡ Κύπρος διὰ τῶν κ.κ. Κ. Κύρη καὶ Κ. Χατζηψάλτη, ἐκλέχθηκε ἐπίσημο μέλος τῆς Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς Βυζαντινῶν Μελετῶν.

—Στὶς 23 Ὀκτ. ἄνοιξε ἔκθεση ζωγραφικῆς Ἑλλήνων καὶ Τούρκων Κυπρίων στῆ Γκαλερὸ «Ἀπόφαση».

—Στὶς 25 Ὀκτ. ἐναρξῆ τῶν διαλέξεων τοῦ ΕΠΟΚ μὲ ὁμιλητὴ τὸν πρόεδρο του δρ Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ ι καὶ μὲ θέμα: «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ Α' Διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον».

«ΛΥΡΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Διμηνιαίες αὐτοτελείς ἐκδόσεις

Ἰδρυτής — διευθυντής: Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Λήδρας 114 ἢ περιοδικὸ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Ἔχουν κυκλοφορήσει οἱ ἐξῆς ἐκδόσεις:

1958

1. Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ Η ΜΑΝΑ
2. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
3. ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΟΣ ΟΚΤΩΒΡΗΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
4. ΠΕΝΤΕ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Λ. Μαλένη)
5. ΣΤΙΓΜΕΣ (τοῦ κ. Κ. Μόντη)
6. ΕΥΔΗΜΟΣ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1959

7. ΔΕΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Α. Παναρέτου)
8. ΟΚΤΩ ΑΡΘΡΑ (τοῦ κ. Κ. Σπυριδάκι)
9. ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ (τοῦ κ. Α. Περνάρη)
10. ΚΑΝΑΚΗΣ, Ο ΚΥΠΡΙΩΤΗΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
11. ΤΡΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Ι. Κυθρεώτη)
12. ΠΑΘΟΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΛΕΥΤΕΡΟ ΟΥΡΑΝΟ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1960

13. Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΜΥΛΩΝ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
14. ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ (τοῦ κ. Θ. Σοφοκλέους)
15. ΗΤΑΝ ΟΛΟΙ ΤΟΥΣ ΑΝΤΡΕΙΟΙ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
16. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΩΝ ΣΤΙΓΜΩΝ (τοῦ κ. Κ. Μόντη)
17. ΣΧΕΔΙΑ (τοῦ κ. Ἑλ. Οἰκονόμου)
18. ΤΟ ΚΡΗΣΦΥΓΕΤΟ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1961

19. ΣΩΚΡΑΤΗΣ (τοῦ κ. Ἀ. Περνάρη)
20. Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ (τοῦ κ. Ἀν. Κρέσπο)
21. ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΣΕ Η ΚΥΡΙΑΚΗ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
22. Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
23. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΓΑΛΑΖΙΟΥ
ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
24. ΕΝΝΙΑ ΠΙΚΡΑ ΚΑΙ ΡΩΜΑΛΕΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ίδρυτής: ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Κεντρικά Γραφεία:

Άκίνητα Τραπεζης Κύπρου,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Τηλ. Διεύθυνσις διὰ Κεντρικόν
και δια τὰ Ὑποκαταστήματα **GENSURANCE**

Ὑποκαταστήματα ἐν: ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ — ΛΑΡΝΑΚΙ — ΛΕΜΕΣΩ
ΠΑΦΩ — ΚΥΡΗΝΕΙΑ — ΜΟΡΦΟΥ
Τηλ. 4444

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ε Δ Ρ Α :

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ὑποκαταστήματα:

ΕΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ, ΛΑΡΝΑΚΙ, ΛΕΜΕΣΩ,
ΚΥΡΗΝΕΙΑ, ΠΑΦΩ, ΜΟΡΦΟΥ, ΛΕΥΚΑ.

και κατά την θερινήν περίοδον

ΕΝ ΠΡΟΔΡΟΜΩ και ΠΛΑΤΡΕΣ

— Πλήρες δίκτυον ανταποκριτών εις
όλας τὰς πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

— Ἀνταποκριτὴς ἐν Κύπρῳ τῶν
μεγαλυτέρων ξένων Τραπεζῶν.

**ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.**

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ (ΛΟΝΔΙΝΟΝ) ΛΤΔ.

23/24, Margaret Street, LONDON W. 1.

Tel. No. COVent Garden 1142.

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΡΜΙΑ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ **DOMINION**

Ὑπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεία ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία-Κύπρος.